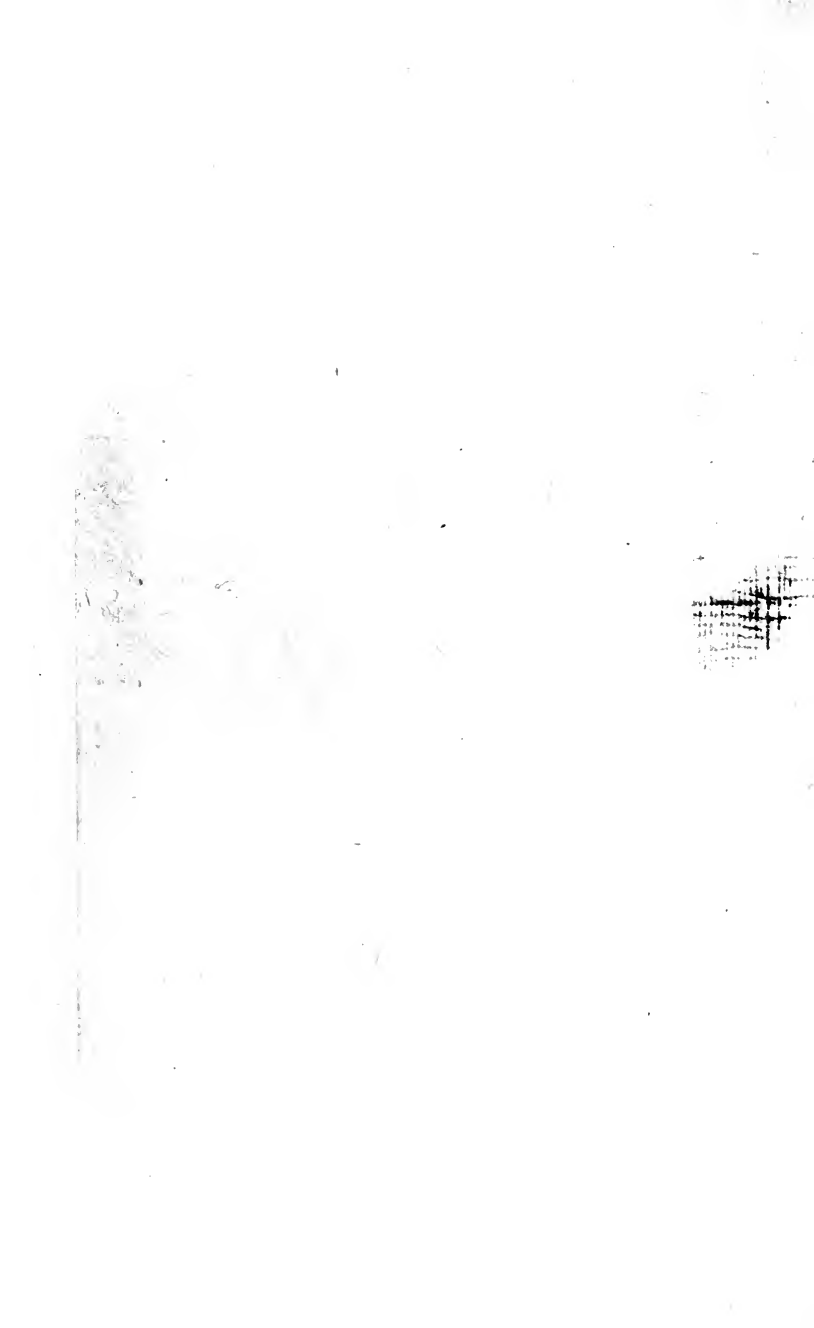

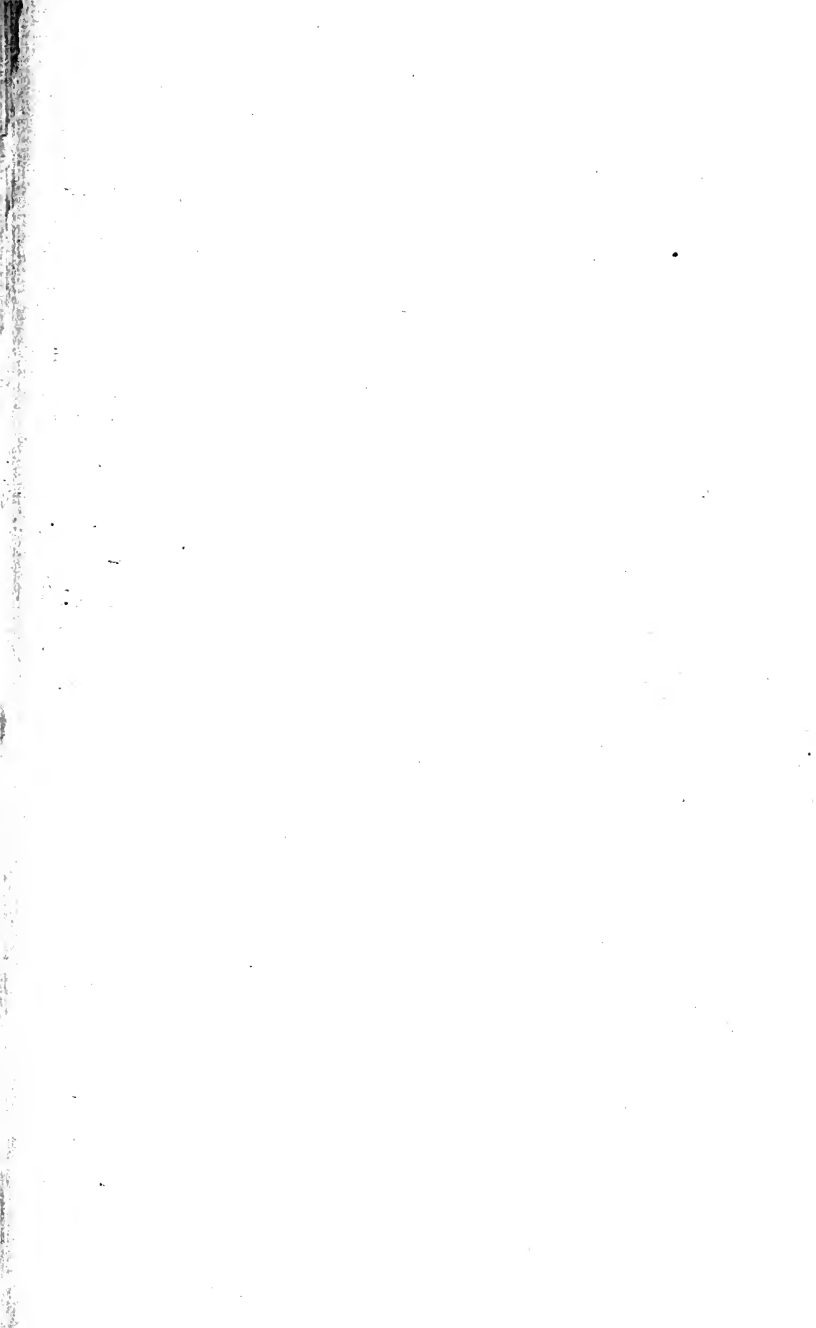

CORNELII TACITI

OPERA MINORA

PA
6706
A2
1899

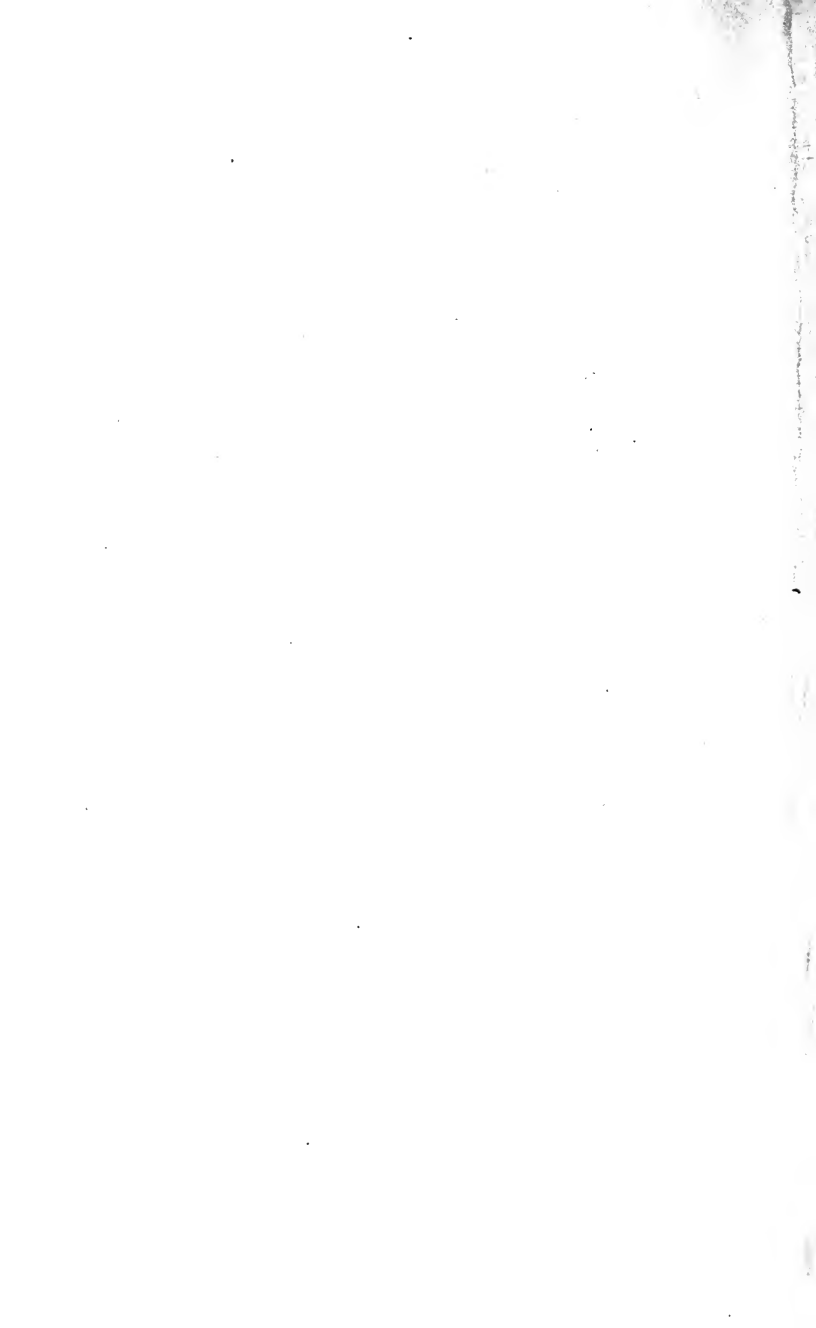

SCRIPTORUM CLASSICORUM
BIBLIOTHECA OXONIENSIS

OXONII
E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO
LONDINI ET NOVI EBORACI
APUD HENRICUM FROWDE

~~1186 Fu~~

CORNELII TACITI

OPERA MINORA

RECOGNOVIT

BREVIQUE ADNOTATIONE CRITICA INSTRUXIT

HENRICUS FURNEAUX

COLL. C.C. OLIM SOCIUS

118922
5-110/11

OXONII

E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO

OXONII

Excudebat Horatius Hart

Typographus academicus

PA
6706
A2
1899

GERMANIA

PRAEFATIO

IN constituendo huiusce libelli textu a plerisque editoribus hi quattuor codices adhibiti sunt, quorum varietates notabiliores ex ampliore Muellenhoffii apparatu critico deprompsimus :

A (Muellenhoffii et Halmii *B*) Vaticanus, 1862.

B (Muellenhoffii et Halmii *b*) Leidensis sive Perizonianus.

C (Muellenhoffii et Halmii *c*) Farnesianus sive Neapolitanus.

D (Muellenhoffii et Halmii *C*) Vaticanus, 1518.

Hi omnes Germaniam, Dialogum, et fragmentum Suetonii de viris illustribus continent, *C* etiam sex posteriores Annalium libros et Historias, *D* alia quaedam opuscula. Leidensis nomen et auctoritatem Ioviani Pontani (1426–1503) praefert, e cuius exemplari deperdito descriptus est. Ipse Pontani codex et *A* ad archotypum deperditum nomine *X* designatum referuntur, ita tamen ut *A* sincerum archetypi textum exprimere videatur, quem in *B* sive ipse Pontanus sive apographi scriptor in pluribus locis immutavit. *C* et *D* ad archotypum deperditum *Y* referuntur, ita tamen ut uter-

PRAEFATIO

que correctiones e codicibus *X* generis ortas haud raro admiserit. Denique ipse *X* et *Y* descripti fuisse iudicantur e vetusto quodam codice quem sive (ut a Pontano traditum est) Henochus Asculanus, sive (ut recentiores quidam critici existimaverunt¹) ignotus aliquis e Germania in Italiam circa A. D. 1457 attulit.

Alfredus Holder, in textu huius libelli constituendo (1878), tribus Germanicis codicibus magna ex parte usus est, scilicet Hummeliano (nunc, ut videtur, deperdito, sed ex collationibus Hummelii, Longolii, Sellingii aliquatenus restituendo), Monacensi, Stutgartensi: quorum primo etiam Aemilius Bährens, tertio nuperrime Iohannes Holub², magnam auctoritatem tribuerunt. Sed ex uberrima Ricardi Wuenschii disputatione³ de his tribus et Vindobonensi 711 (cum Hummeliano artiore quadam adfinitate conexo) colligitur hos omnes sive ex deterioribus *Y* generis codicibus sive ex mixta quadam stirpe ortos et ad textum stabiliendum parvi aestimandos esse: itaque non nisi insigniores eorum varietates (litteris H. M. S. V. notatas), praesertim Hummeliani in quibusdam propriis Germanicae linguae nominibus (cf. c. 1; 28) citavimus. Idem dicendum est de Vaticano 4498 (Δ), de quo etiam in praefatione ad Agricolam scripsimus.

De aliis quibusdam parum cognitis, sive a Massmanno olim (1847) adhibitis, sive recentius repertis, consulendi

¹ Contra Voigtii aliorumque de hac re dubitationes nuperrime disputavit M. Lehnerdt (*Hermes* xxxiii, 1898, pp. 499-505).

² *Progr.* Weidenau, 1892-1894.

³ De Taciti Germaniae codicibus Germanicis, *Dissertatio Inauguralis*, Marpurgi Cattorum, 1893.

PRAEFATIO

sunt idem Wuenschius (Hermes xxxii, 1897, pp. 42-59)
et R. Reitzenstein (Philologus lvii, 1898, pp. 307-317).

E permultis virorum doctorum coniecturis paucas tantum
et insigniores sive in textum admittere sive in adnotatione
critica colligere potuimus.

Scriebam Oxonii mense Octobri, a. 1899.

SIGLA

CODICES, ut supra indicati

A Vaticanus 1862

B Leidensis

C Neapolitanus

D Vaticanus 1518

H Hummelianus

M Monacensis

S Stutgartensis

V Vindobonensis 711

Δ Vaticanus 4498

Correctiones eorundem: *A*², *B*², &c.

cett. ceteri codices

EDITORES :

Put. Franciscus Puteolanus, *circ. a.* 1475, 1497

Rhen. Beatus Rhenanus, *a.* 1519, 1533

Lips. Iustus Lipsius, *a.* 1574-1600

CORNELII TACITI

GERMANIA

GERMANIA omnis a Gallis Raetisque et Pannoniis Rheno 1
et Danuvio fluminibus, a Sarmatis Dacisque mutuo metu
aut montibus separatur: cetera Oceanus ambit, latos sinus
et insularum immensa spatia complectens, nuper cognitis
5 quibusdam gentibus ac regibus, quos bellum aperuit.
Rhenus, Raeticarum Alpium inaccesso ac praecipiti vertice 2
ortus, modico flexu in occidentem versus septentrionali
Oceano miscetur. Danuvius molli et clementer edito montis 3
Abnobae iugo effusus pluris populos adit, donec in Ponticum
10 mare sex meatibus erumpat: septimum os paludibus
hauritur.

Ipsos Germanos indigenas crediderim minimeque aliarum 2
gentium adventibus et hospitiiis mixtos, quia nec terra olim
sed classibus advehebantur qui mutare sedes quaerebant, et
15 immensus ultra utque sic dixerim adversus Oceanus raris ab
orbe nostro navibus aditur. quis porro, praeter periculum 2
horridi et ignoti maris, Asia aut Africa aut Italia relicta

TITULUS. Cornelii (C. Cornelii CD) Taciti de origine et situ
Germanorum (Germaniae C) liber ACD: Cornelii Taciti de origine
situ moribus ac populis Germanorum liber B

1 Raetisque *Cellarius*: raetiisque (ret-, rhet-) *codd.* 2 danubio
ABC 6 Reticarum A: rheticarum B 8 danubius AB
9 Abnobae *Rhen.*: abnobe H: arnobae *vel* arbonae *cett.*

CORNELII TACITI

Germaniam peteret, informem terris, asperam caelo, tristem cultu aspectuque, nisi si patria sit?

3 Celebrant carminibus antiquis, quod unum apud illos memoriae et annalium genus est, Tuistonem deum terra editum et filium Mannum originem gentis conditoresque. 5 Manno tris filios adsignant, e quorum nominibus proximi Oceano Ingaevones, medii Herminones, ceteri Istaevones 4 vocentur. quidam, ut in licentia vetustatis, pluris deo ortos plurisque gentis appellationes, Marsos Gambrivios Suebos 5 Vandilios adfirmant, eaque vera et antiqua nomina. ceterum 10 Germaniae vocabulum recens et nuper additum, quoniam qui primi Rhenum transgressi Gallos expulerint ac nunc Tungri, tunc Germani vocati sint: ita nationis nomen, non gentis, evaluisse paulatim, ut omnes primum a victore ob metum, mox etiam a se ipsis invento nomine Germani 15 vocarentur.

3 Fuisse apud eos et Herculem memorant, primumque omnium virorum fortium ituri in proelia canunt. sunt illis haec quoque carmina, quorum relatu, quem barditum vocant, accendunt animos futuraeque pugnae fortunam ipso 20 cantu augurantur; terrent enim trepidantve, prout sonuit acies, nec tam vocis ille quam virtutis concentus videtur. 2 adfectatur praecipue asperitas soni et fractum murmur, obiectis ad os scutis, quo plenior et gravior vox repercussu 3 intumescat. ceterum et Ulixen quidam opinantur longo 25 illo et fabuloso errore in hunc Oceanum delatum adiisse Germaniae terras, Asciburgiumque, quod in ripa Rheni situm hodieque incolitur, ab illo constitutum nominatum-

2 si] *om.* B: sibi H   4 tuistonem B²D: tuisconem SH²:
 uistonem H: tristonem A   5 conditoresque *Rhen.*: conditoris-
 que ABC: conditoremque H   7 ingeuones ABD   hermiones
 ABD   isteuones D   9 sueuos *codd.*   10 uandalios B:
 uandalos H   12 ac] ut B   14 ut] cum *Novák*   15
 etiam] et *DH*   19 baritum C²S²V²: barritum *Brambach*   22
 vocis . . . videtur *Rhen.*: uoces . . . uidentur *codd.*   27 asti-
 burgium B   28 hodie CD   incolatur H

GERMANIA

que * * ; aram quin etiam Ulixi consecratam, adiecto
 Laertae patris nomine, eodem loco olim repertam, monu-
 mentaque et tumulos quosdam Graecis litteris inscriptos in
 confinio Germaniae Raetiaeque adhuc extare. quae neque
 5 confirmare argumentis neque refellere in animo est: ex
 ingenio suo quisque demat vel addat fidem.

Ipse eorum opinionibus accedo, qui Germaniae populos 4
 nullis [aliis] aliarum nationum conubiis infectos propriam et
 sinceram et tantum sui similem gentem extitisse arbitrantur.
 10 unde habitus quoque corporum, quamquam in tanto homi- 2
 num numero, idem omnibus: truces et caerulei oculi, rutilae
 comae, magna corpora et tantum ad impetum valida:
 laboris atque operum non eadem patientia, minimeque sitim 3
 aestumque tolerare, frigora atque inediae caelo solove
 15 adsueverunt.

Terra etsi aliquanto specie differt, in universum tamen 5
 aut silvis horrida aut paludibus foeda, umidior qua Gallias,
 ventosior qua Noricum ac Pannoniam aspicit; satis ferax,
 frugiferarum arborum inpatiens, pecorum fecunda, sed
 20 plerumque inprocera. ne armentis quidem suus honor aut 2
 gloria frontis: numero gaudent, eaeque solae et gratissimae
 opes sunt. argentum et aurum propitiine an irati di negave- 3
 rint dubito. nec tamen adfirmaverim nullam Germaniae
 venam argentum aurumve gignere: quis enim scrutatus est?
 25 possessione et usu haud perinde adficiuntur. est videre 4
 apud illos argentea vasa, legatis et principibus eorum muneri
 data, non in alia vilitate quam quae humo finguntur;
 quamquam proximi ob usum commerciorum aurum et argen-
 tum in pretio habent formasque quasdam nostrae pecuniae
 30 adgnoscent atque eligunt: interiores simplicius et antiquius

1 lacunam notant B (marg.) H: ασκιπυργιον ins. ACD 7
 opinioni Meiser 8 aliis secl. Lips. 10 tamquam A²CD
 11 ceruli ABH 15 assueverunt AB 22 propitii CD 25
 proinde A²CD

- 5 permutatione mercium utuntur. pecuniam probant veterem
 et diu notam, serratos bigatosque. argentum quoque magis
 quam aurum sequuntur, nulla adfectione animi, sed quia
 numerus argenteorum facilius usui est promisca ac vilia
 mercantibus. 5
- 6 Ne ferrum quidem superest, sicut ex genere telorum
 colligitur. rari gladiis aut maioribus lanceis utuntur: hastas
 vel ipsorum vocabulo frameas gerunt angusto et brevi ferro,
 sed ita acri et ad usum habili, ut eodem telo, prout ratio
 2 poscit, vel comminus vel eminus pugnent. et eques quidem 10
 scuto frameaque contentus est, pedites et missilia spargunt,
 pluraque singuli, atque in immensum vibrant, nudi aut
 sagulo leves. nulla cultus iactatio; scuta tantum lectissimis
 3 coloribus distinguunt. paucis loricae, vix uni alterive cassis
 aut galea. equi non forma, non velocitate conspicui. sed 15
 nec variare gyros in morem nostrum docentur: in rectum
 aut uno flexu dextros agunt, ita coniuncto orbe ut nemo
 4 posterior sit. in universum aestimanti plus penes peditem
 roboris; eoque mixti proeliantur, apta et congruente ad
 equestrem pugnam velocitate peditum, quos ex omni iuven- 20
 5 tute delectos ante aciem locant. definitur et numerus:
 centeni ex singulis pagis sunt, idque ipsum inter suos vo-
 cantur, et quod primo numerus fuit, iam nomen et honor
 6 est. acies per cuneos componitur. cedere loco, dummodo
 rursus instes, consilii quam formidinis arbitrantur. corpora 25
 suorum etiam in dubiis proeliis referunt. scutum reliquisse
 praecipuum flagitium, nec aut sacris adesse aut concilium
 inire ignominioso fas; multique superstites bellorum in-
 famiam laqueo finierunt.
- 7 Reges ex nobilitate, duces ex virtute sumunt. nec regi- 30

14 distinguuntur *II*: distingunt *cott.* 15 galea *Rhen.* (*cum*
duobus codd. dett.): galeae *cott.*: galea est *Mützell* 17 dextros
 (vel sinistros) *Michaelis* coniuncto *A³B³*: cuncto *cott.* 18
 existimanti *CD* 23 quod] quidem *AB* 26 etiam] et *D*

GERMANIA

bus infinita aut libera potestas, et duces exemplo potius quam imperio, si prompti, si conspicui, si ante aciem agant, admiratione praesunt. ceterum neque animadvertere neque 2 vincere, ne verberare quidem nisi sacerdotibus permissum, 5 non quasi in poenam nec ducis iussu, sed velut deo imperante, quem adesse bellantibus credunt. effigiesque et signa 3 quaedam detracta lucis in proelium ferunt; quodque praecipuum fortitudinis incitamentum est, non casus nec fortuita conglobatio turmam aut cuneum facit, sed familiae et 10 propinquitates; et in proximo pignora, unde feminarum ululatus audiri, unde vagitus infantium. hi cuique sanctis- 4 simi testes, hi maximi laudatores: ad matres, ad coniuges vulnera ferunt; nec illae numerare et exigere plagas pavent, cibosque et hortamina pugnantibus gestant.

15 Memoriae proditur quasdam acies inclinatas iam et labantis a feminis restitutas constantia precum et obiectu pectorum et monstrata comminus captivitate, quam longe impatientius feminarum suarum nomine timent, adeo ut efficacius obligentur animi civitatum quibus inter obsides 20 puellae quoque nobiles imperantur. inesse quin etiam 2 sanctum aliquid et providum putant, nec aut consilia earum aspernantur aut responsa neglegunt. vidimus sub divo 3 Vespasiano Velaedam diu apud plerosque numinis loco habitam; sed et olim Albrunam et compluris alias venerati 25 sunt, non adulatione nec tamquam facerent deas.

Deorum maxime Mercurium colunt, cui certis diebus 9 humanis quoque hostiis litare fas habent. Herculem ac Martem concessis animalibus placant. pars Sueborum et 2 Isidi sacrificat: unde causa et origo peregrino sacro parum 30 comperi nisi quod signum ipsum in modum liburnae figura-

1 aut] ac *DS* et] etiam *AB* 2 agunt *D* 9 familiae
aut *AB* 11 auditur *Nipperdey* 13 enumerare *B* et]
aut *AB* 23 ueledam *AC*: ualedam *D*: uoledam *B* 24
Albrunam *Wackernagel*: albriniam *A²B²C²*: auriniam *ABD*: fluriniam
C 28 Martem c. a. placant et Herculem *AB*

3 tum docet advectam religionem. ceterum nec cohibere
 parietibus deos neque in ullam humani oris speciem ad-
 simulare ex magnitudine caelestium arbitrantur: lucos ac
 nemora consecrant deorumque nominibus appellant secre-
 tum illud, quod sola reverentia vident. 5

10 Auspicia sortesque ut qui maxime observant: sortium
 consuetudo simplex. virgam frugiferae arbori decisam in
 surculos amputant eosque notis quibusdam discretos super
 2 candidam vestem temere ac fortuito spargunt. mox, si
 publice consultetur, sacerdos civitatis, sin privatim, ipse 10
 pater familiae, precatus deos caelumque suspiciens ter
 singulos tollit, sublato secundum impressam ante notam
 3 interpretatur. si prohibuerunt, nulla de eadem re in eun-
 dem diem consultatio; sin permissum, auspicio adhuc
 fides exigitur. et illud quidem etiam hic notum, avium 15.
 voces volatusque interrogare: proprium gentis equorum
 4 quoque praesagia ac monitus experiri. publice aluntur
 isdem nemoribus ac lucis, candidi et nullo mortali opere
 contacti; quos pressos sacro curru sacerdos ac rex vel
 princeps civitatis comitantur hinnitusque ac fremitus ob- 20
 5 servant. nec ulli auspicio maior fides, non solum apud
 plebem, sed apud proceres, apud sacerdotes; se enim
 ministros deorum, illos conscios putant. est et alia ob-
 servatio auspicio, qua gravium bellorum eventus explo-
 6 rant. eius gentis cum qua bellum est captivum quoquo 25
 modo interceptum cum electo popularium suorum, patriis
 quemque armis, committunt: victoria huius vel illius pro
 praeiudicio accipitur.

II De minoribus rebus principes consultant, de maioribus
 omnes, ita tamen ut ea quoque, quorum penes plebem 30
 2 arbitrium est, apud principes praetractentur. coeunt, nisi

10 consultetur *Halm*; consuletur *codd.* 22 sed *D*: *om. cett.*
 apud sacerdotes; se] sacerdotes *Wölfflin* 23 istos *AB*¹ 24
 explorantur *B*: exploratur *AB*² 31 praetractentur *CD*²*V*: per-
 tractentur *cett.*

GERMANIA

quid fortuitum et subitum incidit, certis diebus, cum aut incohatur luna aut impletur; nam agendis rebus hoc auspiciatissimum initium credunt. nec dierum numerum, ut nos, sed noctium computant. sic constituunt, sic condicunt: 5 nox ducere diem videtur. illud ex libertate vitium, quod 3 non simul nec ut iussi conveniunt, sed et alter et tertius dies cunctatione coeuntium absumitur. ut turbæ placuit, considunt armati. silentium per sacerdotes, quibus tum 4 et coercendi ius est, imperatur. mox rex vel princeps, 5 prout aetas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia est, audiuntur, auctoritate suadendi magis quam iubendi potestate. si displicuit sententia, fremitu 6 aspernantur; sin placuit, frameas concutiunt: honoratissimum adsensus genus est armis laudare.

15 Licet apud concilium accusare quoque et discrimen 12 capitis intendere. distinctio poenarum ex delicto. proditores et transfugas arboribus suspendunt, ignavos et inbellis et corpore infamis caeno ac palude, iniecta insuper crate, mergunt. diversitas supplicii illuc respicit, tamquam scelera 2 ostendi oporteat, dum puniuntur, flagitia abscondi. sed et levioribus delictis pro modo poena: equorum pecorumque numero convicti multantur. pars multae regi vel civitati, pars ipsi qui vindicatur, vel propinquis eius exsolvitur. eliguntur in isdem conciliis et principes, qui iura per pagos 3 vicosque reddunt; centeni singulis ex plebe comites consilium simul et auctoritas adsunt.

Nihil autem neque publicae neque privatae rei nisi armati 13 agunt. sed arma sumere non ante cuiquam moris quam civitas suffecturum probaverit. tum in ipso concilio vel 30 principum aliquis vel pater vel propinqui scuto frameaque iuvenem ornant: haec apud illos toga, hic primus iuventae

7 turba *I. F. Gronovius*
Acidalius: poenarum *codd.*
AB¹C² 30 propinquus *C*

8 tamen *AB*
 23 vindicavit *AB¹*

21 poena
 29 cum

honos ; ante hoc domus pars videntur, mox rei publicae.
 2 insignis nobilitas aut magna patrum merita principis digna-
 tionem etiam adulescentulis adsignant : ceteris robustioribus
 ac iam pridem probatis adgregantur, nec rubor inter comites
 3 adspici. gradus quin etiam ipse comitatus habet, iudicio 5
 eius quem sectantur ; magnaue et comitum aemulatio,
 quibus primus apud principem suum locus, et principum,
 4 cui plurimi et acerrimi comites. haec dignitas, hae vires,
 magno semper electorum iuvenum globo circumdari, in
 pace decus, in bello praesidium. nec solum in sua gente 10
 cuique, sed apud finitimas quoque civitates id nomen, ea
 gloria est, si numero ac virtute comitatus emineat ; expe-
 tuntur enim legationibus et muneribus ornantur et ipsa
 plerumque fama bella proffigant.

14 Cum ventum in aciem, turpe principi virtute vinci, turpe 15
 2 comitatu virtutem principis non adaequare. iam vero
 infame in omnem vitam ac probrosum superstitem principi
 suo ex acie recessisse : illum defendere, tueri, sua quoque
 fortia facta gloriae eius adsignare praecipuum sacramentum
 est : principes pro victoria pugnant, comites pro principe. 20
 3 si civitas in qua orti sunt longa pace et otio torpeat, pleri-
 que nobilium adulescentium petunt ultro eas nationes, quae
 tum bellum aliquod gerunt, quia et ingrata genti quies et
 facilius inter ancipitia clarescunt magnumque comitatum
 4 non nisi vi belloque tuare : exigunt enim a principis sui 25
 liberalitate illum bellatorem equum, illam cruentam victri-
 cemque frameam ; nam epulae et quamquam incompti,
 largi tamen apparatus pro stipendio cedunt. materia muni-
 5 ficentiae per bella et raptus. nec arare terram aut expec-
 tare annum tam facile persuaseris quam vocare hostem et 30
 vulnera mereri. pigrum quin immo et iners videtur sudore
 acquirere quod possis sanguine parare.

2 dignitatem AB   3 ceteri Lips.   8 haec vires B¹D
 19 eius om. B   25 tuentur AB   a add. Acidalius

GERMANIA

Quotiens bella non ineunt, non multum venatibus, plus **15**
 per otium transigunt, dediti somno ciboque, fortissimus
 quisque ac bellicosissimus nihil agens, delegata domus et
 penatium et agrorum cura feminis senibusque et infirmis-
5 simo cuique ex familia : ipsi hebent, mira diversitate naturae,
 cum idem homines sic ament inertiam et oderint quietem.
 mos est civitatibus ultro ac viritim conferre principibus vel **2**
 armentorum vel frugum, quod pro honore acceptum etiam
 necessitatibus subvenit. gaudent praecipue finitimarum **3**
10 gentium donis, quae non modo a singulis, sed et publice
 mittuntur, electi equi, magna arma, phalerae torquesque ;
 iam et pecuniam accipere docuimus.

Nullas Germanorum populis urbes habitari satis notum **16**
 est, ne pati quidem inter se iunctas sedes. colunt discreti
15 ac diversi, ut fons, ut campus, ut nemus placuit. vicos **2**
 locant non in nostrum morem conexas et cohaerentibus
 aedificiis : suam quisque domum spatio circumdat, sive
 adversus casus ignis remedium sive inscitia aedificandi. ne **3**
 caementorum quidem apud illos aut tegularum usus : materia
20 ad omnia utuntur informi et citra speciem aut delectationem.
 quaedam loca diligentius inlinunt terra ita pura ac splen-
 dente, ut picturam ac liniamenta colorum imitetur. solent **4**
 et subterraneos specus aperire eosque multo insuper fimo
 onerant, suffugium hiemis et receptaculum frugibus, quia
25 rigorem frigorum eius modi locis molliunt, et si quando
 hostis advenit, aperta populatur, abdita autem et defossa
 aut ignorantur aut eo ipso fallunt quod quaerenda
 sunt.

Tegimen omnibus sagum fibula aut, si desit, spina con- **17**
30 sertum : cetera intecti totos dies iuxta focum atque ignem
 agunt. locupletissimi veste distinguuntur, non fluitante,

3 et om. D   16 longant A¹B¹   22 lineamenta AD   imiten-
 tur C   24 hiemis Reifferscheid : hiemi codd.   25 loci Acidalius
 26 autem secl. Muretus   29 tegumen codd.

- sicut Sarmatae ac Parthi, sed stricta et singulos artus exprime-
 2 mente. gerunt et ferarum pellis, proximi ripae negligenter,
 ultiores exquisitius, ut quibus nullus per commercia cultus.
 eligunt feras et detracta velamina spargunt maculis pellibus-
 que beluarum, quas exterior Oceanus atque ignotum mare 5
 3 gignit. nec alius feminis quam viris habitus, nisi quod
 feminae saepius lineis amictibus velantur eosque purpura
 variant, partemque vestitus superioris in manicas non ex-
 tendunt, nudae bracchia ac lacertos; sed et proxima pars
 4 pectoris patet. quamquam severa illic matrimonia, nec 10
 ullam morum partem magis laudaveris. nam prope soli
 barbarorum singulis uxoribus contenti sunt, exceptis admo-
 dum paucis, qui non libidine sed ob nobilitatem plurimis
 nuptiis ambiuntur.
- 18 Dotem non uxor marito, sed uxori maritus offert. inter- 15
 sunt parentes et propinqui ac munera probant, munera non
 ad delicias muliebres quaesita nec quibus nova nupta
 comatur, sed boves et frenatum equum et scutum cum
 2 framea gladioque. in haec munera uxor accipitur, atque
 in vicem ipsa armorum aliquid viro adfert: hoc maximum 20
 vinculum, haec arcana sacra, hos coniugalis deos arbitran-
 3 tur. ne se mulier extra virtutum cogitationes extraque
 bellorum casus putet, ipsis incipientis matrimonii auspiciis
 admonetur venire se laborum periculorumque sociam, idem
 in pace, idem in proelio passuram ausuramque: hoc iuncti 25
 4 boves, hoc paratus equus, hoc data arma denuntiant. sic
 vivendum, sic pereundum: accipere se quae liberis inviolata
 ac digna reddat, quae nurus accipiant rursusque ad nepotes
 referantur.
- 19 Ergo saepta pudicitia agunt, nullis spectaculorum inle- 30
 cebris, nullis conviviorum irritationibus corruptae. litte-

2 ferunt *AB*¹ 13 ob libidinem *D* pluribus *Halm*
 16 et] ac *B* 23 incipientibus *B* 27 pariendum *ACH* 28
 reddant *D* rursus quae *CD*

GERMANIA

rarum secreta viri pariter ac feminae ignorant. paucissima ²
 in tam numerosa gente adulteria, quorum poena praesens
 et maritis permissa: abscisis crinibus nudatam coram pro-
 pinquis expellit domo maritus ac per omnem vicum verbere
⁵ agit; publicatae enim pudicitiae nulla venia: non forma,
 non aetate, non opibus maritum invenerit. nemo enim ³
 illic vitia ridet, nec corrumpere et corrumpi saeculum
 vocatur. melius quidem adhuc eae civitates, in quibus
 tantum virgines nubunt et cum spe votoque uxoris semel
¹⁰ transigitur. sic unum accipiunt maritum quo modo unum ⁴
 corpus unamque vitam, ne ulla cogitatio ultra, ne longior
 cupiditas, ne tamquam maritum sed tamquam matrimonium
 ament. numerum liberorum finire aut quemquam ex ⁵
 adgnatis necare flagitium habetur, plusque ibi boni mores
¹⁵ valent quam alibi bonae leges.

In omni domo nudi ac sordidi in hos artus, in haec ²⁰
 corpora, quae miramur, excrescunt. sua quemque mater
 uberibus alit, nec ancillis aut nutricibus delegantur. domi- ²
 num ac servum nullis educationis deliciis dignoscas: inter
²⁰ eadem pecora, in eadem humo degunt, donec aetas separet
 ingenuos, virtus adgnoscat. sera iuvenum venus, eoque ³
 inexhausta pubertas. nec virgines festinantur; eadem
 iuventa, similis proceritas: pares validaeque miscentur, ac
 roborum parentum liberi referunt. sororum filiis idem apud ⁴
²⁵ avunculum qui ad patrem honor. quidam sanctiorem artio-
 remque hunc nexum sanguinis arbitrantur et in accipiendis
 obsidibus magis exigunt, tamquam et animum firmiter et
 domum latius teneant. heredes tamen successoresque sui ⁵
 cuique liberi, et nullum testamentum. si liberi non sunt,
³⁰ proximus gradus in possessione fratres, patrum, avunculi.

³ abscisis *MSV*: adscisis (acc-) *cett.*   ⁵ enimvero *Madvig*:
 etiam *Lips.*: enim *secl. Nipperdey*   ⁶ invenit *CD*   ¹⁸ aut]
 ac *CD*   ²⁵ ad] apud *B*   ²⁷ et animum *H²M*: et in animum
cett.: etiam animum *Holder*

CORNELII TACITI

quanto plus propinquorum, quanto maior adfinium numerus,
tanto gratiosior senectus ; nec ulla orbitatis pretia.

- 21 Suscipere tam inimicitias seu patris seu propinqui quam
amicitias necesse est ; nec inplacabiles durant : luitur enim
etiam homicidium certo armentorum ac pecorum numero 5
recipitque satisfactionem universa domus, utiliter in publi-
cum, quia periculosiores sunt inimicitiae iuxta libertatem.
- 2 Convictibus et hospitibus non alia gens effusius indulget.
quemcumque mortalium arcere tecto nefas habetur ; pro
fortuna quisque apparatus epulis excipit. cum defecere, qui 10
modo hospes fuerat, monstrator hospitii et comes ; proximam
3 domum non invitati adeunt. nec interest : pari humanitate
accipiuntur. notum ignotumque quantum ad ius hospitis
nemo discernit. abeunti, si quid poposcerit, concedere
moris ; et poscendi in vicem eadem facilitas. gaudent 15
muneribus, sed nec data imputant nec acceptis obligantur.
[victus inter hospites comis.]
- 22 Statim e somno, quem plerumque in diem extrahunt,
lavantur, saepius calida, ut apud quos plurimum hiems
occupat. lautus cibum capiunt : separatae singulis sedes et 20
sua cuique mensa. tum ad negotia nec minus saepe ad
2 convivia procedunt armati. diem noctemque continuare
potando nulli probrum. crebrae, ut inter vinolentos, rixae
raro conviciis, saepius caede et vulneribus transiguntur.
3 sed et de reconciliandis invicem inimicis et iungendis 25
adfinitatibus et adsciscendis principibus, de pace denique ac
bello plerumque in conviviis consultant, tamquam nullo
magis tempore aut ad simplicis cogitationes pateat animus
4 aut ad magnas incalescat. gens non astuta nec callida

1 quanto *Halm* : tanto *AD* : quo *B* (*in rasura*) *CH*   2 gratior *A³H*
3 seu . . . propinqui *om.* *D*   8 aliqua *AB*   14 poposcerunt
A : poposceris *B¹*   17 communis *Longolius* : vinculum inter
hospites comitas *Lachmann* : victus . . . comis *secl. Bleterius*   18 e]
enim *AB*   . 25 sed et] sed *CD*

GERMANIA

aperit adhuc secreta pectoris licentia ioci; ergo detecta et nuda omnium mens. postera die retractatur, et salva utriusque temporis ratio est: deliberant, dum fingere nesciunt, constituunt, dum errare non possunt.

5 Potui umor ex hordeo aut frumento, in quandam similitu- 23
dinem vini corruptus: proximi ripae et vinum mercantur.
cibi simplices, agrestia poma, recens fera aut lac concretum:
sine apparatu, sine blandimentis expellunt famem. adversus
sitim non eadem temperantia. si indulseris ebrietati sugge- 2
10 rendo quantum concupiscunt, haud minus facile vitiis quam
armis vincentur.

Genus spectaculorum unum atque in omni coetu idem. 24
nudi iuvenes, quibus id ludicrum est, inter gladios se atque
infestas frameas saltu iaciunt. exercitatio artem paravit, 2
15 ars decorem, non in quaestum tamen aut mercedem: quam-
vis audacis lasciviae pretium est voluptas spectantium.
aleam, quod mirere, sobrii inter seria exercent, tanta lucrandi 3
perdendive temeritate, ut, cum omnia defecerunt, extremo
ac novissimo iactu de libertate ac de corpore contendant.
20 victus voluntariam servitutem adit: quamvis iuvenior, 4
quamvis robustior, adligari se ac venire patitur. ea est in re
prava pervicacia; ipsi fidem vocant. servos condicionis
huius per commercia tradunt, ut se quoque pudore victoriae
exsolvant.

25 Ceteris servis non in nostrum morem discriptis per 25
familiam ministeriis utuntur: suam quisque sedem, suos
penates regit. frumenti modum dominus aut pecoris aut
vestis ut colono iniungit, et servus hactenus paret: cetera
domus officia uxor ac liberi exsequuntur. verberare servum 2
30 ac vinculis et opere coercere rarum: occidere solent, non
disciplina et severitate, sed impetu et ira, ut inimicum, nisi

1 ad hec *A*: adhec *B*
parat *D*   15 mercede *D*
cett.   18 defecerint *B*
codd.   28 et] ut *AB*¹

loci *A*²*B*²*H*   14 excitatio *CD*
16 spectantium *B*: expectantium
25 discriptis *Reifferscheid*: descriptis

- 3 quod inpune est. liberti non multum supra servos sunt, raro aliquod momentum in domo, numquam in civitate, exceptis dumtaxat iis gentibus quae regnantur. ibi enim et super ingenuos et super nobilis ascendunt: apud ceteros in pares libertini libertatis argumentum sunt. 5
- 26 Faenus agitare et in usuras extendere ignotum; ideoque magis servatur quam si vetitum esset. agri pro numero cultorum ab universis vicis occupantur, quos mox inter se secundum dignationem partiuntur; facilitatem partiendi camporum 2 spatia praestant. arva per annos mutant, et superest ager. 10 nec enim cum ubertate et amplitudine soli labore contendunt, ut pomaria conserant et prata separent et hortos 3 rigent: sola terrae seges imperatur. unde annum quoque ipsum non in totidem digerunt species: hiems et ver et aestas intellectum ac vocabula habent, autumnus perinde 15 nomen ac bona ignorantur.
- 27 Funerum nulla ambitio: id solum observatur ut corpora 2 clarorum virorum certis lignis crementur. struem rogi nec vestibus nec odoribus cumulant: sua cuique arma, quorundam igni et equus adicitur. sepulcrum caespes erigit: 20 monumentorum arduum et operosum honorem ut gravem defunctis aspernantur. lamenta ac lacrimas cito, dolorem et tristitiam tarde ponunt. feminis lugere honestum est, viris meminisse.
- 3 Haec in commune de omnium Germanorum origine ac 25 moribus accepimus: nunc singularum gentium instituta ritusque, quatenus differant, quae nationes e Germania in Gallias commigraverint, expediam.

1 liberti . . . argumentum sunt, in *AB* hic ommissa, in fine capitis 26 inseruntur: eadem verba (omissis per incuriam et super ingenuos) *B*² hic etiam in inferiore margine habet, cum adnotatione in hoc loco potius 8 vicis *Waitz*, cum codice (ut traditur) *Bambergeni*, qui nunc latet vel deperditus est: uices *CDMSV*: in uices *A*: inuicem *B*: uices *secl. Halm* 10 praebent *A²BCH* 11 laborare *A²B¹C²* 12 ut hortos *AB¹CH* 17 observant *B* 27 quaeque *Halm*: quae . . . commigraverint *secl. Reifferscheid*

GERMANIA

Validiores olim Gallorum res fuisse summus auctorum 28
 divus Iulius tradit; eoque credibile est etiam Gallos in
 Germaniam transgressos: quantulum enim amnis obstabat
 quo minus, ut quaeque gens evaluerat, occuparet permuta-
 5 retque sedes promiscas adhuc et nulla regnorum potentia
 divisas? igitur inter Hercyniam silvam Rhenumque et 2
 Moenum amnes Helvetii, ulteriora Boii, Gallica utraque
 gens, tenuere. manet adhuc Boiohaemi nomen significat-
 que loci veterem memoriam quamvis mutatis cultoribus.
 10 sed utrum Aravisci in Pannoniam ab Osis [Germanorum 3
 natione] an Osi ab Araviscis in Germaniam commigra-
 verint, cum eodem adhuc sermone institutis moribus
 utantur, incertum est, quia pari olim inopia ac libertate
 eadem utriusque ripae bona malaque erant. Treveri et 4
 15 Nervii circa adfectionem Germanicae originis ultro ambi-
 tiosi sunt, tamquam per hanc gloriam sanguinis a similitu-
 dine et inertia Gallorum separentur. ipsam Rheni ripam
 haud dubie Germanorum populi colunt, Vangiones, Triboci,
 Nemetes. ne Ubii quidem, quamquam Romana colonia 5
 20 esse meruerint ac libentius Agrippinenses conditoris sui
 nomine vocentur, origine erubescunt, transgressi olim et
 experimento fidei super ipsam Rheni ripam collocati, ut
 arcerent, non ut custodirentur.

Omnium harum gentium virtute praecipui Batavi non 29
 25 multum ex ripa, sed insulam Rheni amnis colunt, Chat-
 torum quondam populus et seditione domestica in eas sedes
 transgressus, in quibus pars Romani imperii fierent. manet 2
 honos et antiquae societatis insigne; nam nec tributis con-
 temnuntur nec publicanus atterit; exempti oneribus et

6 hircyniam *AB*¹: hercyniam *B*²: hercinam *CD* 7 utra-
 que *om.* *B* 8 Boiohaemi *Brambach*: boiemi (boih-, boh-)
codd. signatque *BCH* 10 ab osis *B*²: a boiis, abois *cett.*
 Germanorum natione *secl. Passow* 15 neruii *H et Rhen.*: neruli
 heruli *H*² *cett.* 19 ne Ubii *Gruter*: ubii *B (margo) H*: nubii *H*²
cett. 24 batavii *ACD* 25 cattorum (*et sic ubique*) *B*

CORNELII TACITI

collationibus et tantum in usum proeliorum sepositi, velut
 3 tela atque arma, bellis reservantur. est in eodem obsequio
 et Mattiacorum gens; protulit enim magnitudo populi
 Romani ultra Rhenum ultraque veteres terminos imperii
 reverentiam. ita sede finibusque in sua ripa, mente animo- 5
 que nobiscum agunt; cetera similes Batavis, nisi quod ipso
 adhuc terrae suae solo et caelo acrius animantur.

4 Non numeraverim inter Germaniae populos, quamquam
 trans Rhenum Danuviumque consederint, eos qui decumates
 agros exercent: levissimus quisque Gallorum et inopia 10
 audax dubiae possessionis solum occupavere; mox limite
 acto promotisque praesidiis sinus imperii et pars provinciae
 habentur.

30 Ultra hos Chatti initium sedis ab Hercynio saltu incohant,
 non ita effusis ac palustribus locis ut ceterae civitates in quas 15
 Germania patescit: durant siquidem colles, paulatim rare-
 scunt, et Chattos suos saltus Hercynius prosequitur simul
 2 atque deponit. duriora genti corpora, stricti artus, minax
 vultus et maior animi vigor. multum, ut inter Germanos,
 rationis ac sollertiae: praeponere electos, audire praepositos, 20
 nosse ordines, intellegere occasiones, differre impetus, dis-
 ponere diem, vallare noctem, fortunam inter dubia, virtutem
 inter certa numerare, quodque rarissimum nec nisi Romanae
 disciplinae concessam, plus reponere in duce quam in
 3 exercitu. omne robur in pedite, quem super arma ferra- 25
 mentis quoque et copiis onerant: alios ad proelium ire
 videas, Chattos ad bellum. rari excursus et fortuita pugna.
 equestrium sane virium id proprium, cito parare victoriam,
 cito cedere: velocitas iuxta formidinem, cunctatio propior
 constantiae est. 30

31 Et aliis Germanorum populis usurpatum raro et privata

8 numeraverimus <i>D</i>	9 decumates <i>ACH</i>	14 incohatur
<i>A</i> 16 durans <i>B</i> ¹	18 atque] ac <i>AB</i> ¹	23 Romanae]
ratione <i>B</i> ² <i>C</i>	27 raro <i>D</i>	31 rara <i>A</i> ¹ <i>C</i>

GERMANIA

cuiusque audentia apud Chattos in consensum vertit, ut
 primum adoleverint, crinem barbamque submittere, nec nisi
 hoste caeso exuere votivum obligatumque virtuti oris habi-
 tum. super sanguinem et spolia revelant frontem, seque 2
 5 tum demum pretia nascendi rettulisse dignosque patria ac
 parentibus ferunt: ignavis et inbellibus manet squalor.
 fortissimus quisque ferreum insuper anulum (ignominiosum 3
 id genti) velut vinculum gestat, donec se caede hostis
 absolvat. plurimis Chattorum hic placet habitus, iamque 4
 10 canent insignes et hostibus simul suisque monstrati.
 omnium penes hos initia pugnarum; haec prima semper
 acies, visu nova: nam ne in pace quidem cultu mitiore
 mansuescunt. nulli domus aut ager aut aliqua cura: prout 5
 ad quemque venere, aluntur, prodigi alieni, contemptores
 15 sui, donec exsanguis senectus tam durae virtuti inpares
 faciat.

Proximi Chattis certum iam alveo Rhenum quique 32
 terminus esse sufficiat Usipi ac Tencteri colunt. Tencteri 2
 super solitum bellorum decus equestris disciplinae arte
 20 praecellunt; nec maior apud Chattos peditum laus quam
 Tencteris equitum. sic instituere maiores: posterii imitan- 3
 tur. hi lusus infantium, haec iuvenum aemulatio: perseve-
 rant senes. inter familiam et penates et iura successionum 4
 equi traduntur: excipit filius, non ut cetera, maximus natu
 25 sed prout ferox bello et melior.

Iuxta Tencteros Bructeri olim occurrebant: nunc Cha- 33
 mavos et Angrivarios inmigrasse narratur, pulsus Bructeris
 ac penitus excisis vicinarum consensu nationum, seu super-
 biae odio seu praedae dulcedine seu favore quodam erga
 30 nos deorum; nam ne spectaculo quidem proelii invidere.
 super sexaginta milia non armis telisque Romanis, sed, 2
 quod magnificentius est, oblectationi oculisque ceciderunt.

5 noscendi *A¹BD*   9 absolverit *B¹*   12 uultu *AB*   26
 chamanos *B¹*   27 angrinarios *B¹*: anguinarios *D*

CORNELII TACITI

maneat, quaeso, durentque gentibus, si non amor nostri, at certe odium sui, quando urgentibus imperii fatis nihil iam praestare fortuna maius potest quam hostium discordiam.

34 Angrivarios et Chamavos a tergo Dulgubnii et Chasuarii 5 claudunt aliaeque gentes haud perinde memoratae, a fronte Frisii excipiunt. maioribus minoribusque Frisiis vocabulum est ex modo virium. utraeque nationes usque ad Oceanum Rheno praetexuntur ambiuntque inmensos insuper lacus et 2 Romanis classibus navigatos. ipsum quin etiam Oceanum 10 illa temptavimus: et superesse adhuc Herculis columnas fama vulgavit, sive adiit Hercules, seu quidquid ubique 3 magnificum est, in claritatem eius referre consensimus. nec defuit audentia Druso Germanico, sed obstitit Oceanus in se simul atque in Herculem inquiri. mox nemo temptavit, 15 sanctiusque ac reverentius visum de actis deorum credere quam scire.

35 Hactenus in occidentem Germaniam novimus; in septentrionem ingenti flexu redit. ac primo statim Chaucorum gens, quamquam incipiat a Frisiis ac partem litoris occupet, 20 omnium quas exposui gentium lateribus obtenditur, donec 2 in Chattos usque sinuetur. tam inmensum terrarum spatium non tenent tantum Chaucci sed et implent, populus inter Germanos nobilissimus quique magnitudinem suam 3 malit iustitia tueri. sine cupiditate, sine inpotentia, quieti 25 secretique nulla provocant bella, nullis raptibus aut latrociniis populantur. id praecipuum virtutis ac virium argumentum est, quod, ut superiores agant, non per iniurias adsequuntur; prompta tamen omnibus arma ac, si res poscat

2 urgentibus iam *AB*: in urgentibus *CD* 5 Dulgubnii *Iac. Grimm*: dulgibini, dulgitubini, &c. *codd.* chasuarii *HMS*: thasuarii, tasuarii, chasudrii, occasuarii *cett.* 7 frisi *CH*: frisis *AB³CH*
 12 quicquid *codd.* 13 consuevimus *H* 19 recedit *Heraeus*
 20 frisis *codd.* 21 obtendere *CDA* 22 nam *AB¹* terrarum
om. D 23 et *om. Val. 2964 et Arminensis* 24 suam *om. D*
 25 maluit *A*: malint *B* 27 ac] et *B*

GERMANIA

[exercitus], plurimum virorum equorumque; et quiescentibus eadem fama.

In latere Chaucorum Chattorumque Cherusci nimiam ac **36**
 marcentem diu pacem inaccessiti nutrierunt: idque iucun-
5 dius quam tutius fuit, quia inter inpotentes et validos falso
 quiescas; ubi manu agitur, modestia ac probitas nomina
 superioris sunt. ita qui olim boni aequique Cherusci, nunc **2**
 inertes ac stulti vocantur; Chattis victoribus fortuna in
 sapientiam cessit. tracti ruina Cheruscorum et Fosi, con- **3**
10 termina gens, adversarum rerum ex aequo socii sunt, cum in
 secundis minores fuissent.

Eundem Germaniae sinum proximi Oceano Cimbri tenent, **37**
 parva nunc civitas, sed gloria ingens. veterisque famae lata
 vestigia manent, utraque ripa castra ac spatia, quorum
15 ambitu nunc quoque metiaris molem manusque gentis et
 tam magni exitus fidem. sescentimum et quadragagesimum **2**
 annum urbs nostra agebat, cum primum Cimbrorum audita
 sunt arma Caecilio Metello ac Papirio Carbone consulibus.
 ex quo si ad alterum imperatoris Traiani consulatum com-
20 putemus, ducenti ferme et decem anni colliguntur: tam diu
 Germania vincitur. medio tam longi aevi spatio multa in **3**
 vicem damna. non Samnis, non Poeni, non Hispaniae
 Galliaeve, ne Parthi quidem saepius admonere: quippe
 regno Arsacis acrior est Germanorum libertas. quid enim **4**
25 aliud nobis quam caedem Crassi, amisso et ipse Pacoro,
 infra Ventidium deiectus Oriens obiecerit? at Germani **5**
 Carbone et Cassio et Scauro Aurelio et Servilio Caepione
 Gnaeoque Mallio fuis vel captis quinque simul consularis
 exercitus populo Romano, Varum trisque cum eo legiones

1 exercitus *secl. Walch*: exercitui *Heraeus* **6** nomina *Put.*:
 nomine *codd.*: nomina superiori *Heinsius* **9** tacti *ABD* fusi
*AB*¹ **12** situm *B* **15** ambitum *A¹CD* **18** ac] et *AB*
25 et ipse *HMV*: et ipso et ipse *ABCD* **28** Gnaeoque *Halm*:
 marco quoque (*vel -que*) *codd.* malio *M*: manlio *cett.* **29**
 populo ro *B*²: populi romani *cett.*

CORNELII TACITI

etiam Caesari abstulerunt ; nec inpune C. Marius in Italia, divus Iulius in Gallia, Drusus ac Nero et Germanicus in suis eos sedibus perculerunt : mox ingentes Gai Caesaris
 6 minae in ludibrium versae. inde otium, donec occasione discordiae nostrae et civilium armorum expugnatis legio- 5
 num hibernis etiam Gallias adfectavere ; ac rursus inde pulsi proximis temporibus triumphati magis quam victi sunt.

38 Nunc de Suebis dicendum est, quorum non una, ut Chattorum Tencterorumve gens ; maiorem enim Germaniae 10
 partem obtinent, propriis adhuc nationibus nominibusque
 2 discreti, quamquam in commune Suebi vocentur. insigne gentis obliquare crinem nodoque substringere : sic Suebi a ceteris Germanis, sic Sueborum ingenui a servis separantur ; in aliis gentibus seu cognatione aliqua Sueborum seu, quod 15
 saepe accidit, imitatione, rarum et intra iuventae spatium :
 3 apud Suebos usque ad canitiem horrentem capillum † retro sequuntur, ac saepe in ipso vertice religant ; principes et
 4 ornatiorem habent. ea cura formae, sed innoxia ; neque enim ut ament amenturve, in altitudinem quandam et ter- 20
 rorem adituri bella comptius hostium oculis ornantur.

39 Vetustissimos nobilissimosque Sueborum Semnones
 2 memorant ; fides antiquitatis religione firmatur. stato tempore in silvam auguriis patrum et prisca formidine sacram omnes eiusdem sanguinis populi legationibus coeunt 25
 caesoque publice homine celebrant barbari ritus horrenda
 3 primordia. est et alia luco reverentia : nemo nisi vinculo ligatus ingreditur, ut minor et potestatem numinis prae se

6 ac rursus pulsi inde (nam A^2C) proximis AC : ac et expulsi rursus inde proximis D : ac rursus inde pulsi in proximis B 9
 sueuis *codd.* 12 quam (*corr.* quamuis) B 13 obligare H
 17 retorquent *Madvig* : retrosum agunt *Haupt* 18 in ipso A^2B :
 in solo AB^2 : in ipso solo CDH religant HM : religatur AB : ligant
 CD 19 innoxia *Muretus* : innoxie *codd.* 21 comptius *Lach-*
mann : compta ut (et C) *codd.* armantur $A^1B^2C^2$ 22 vetustissimos
 se ABD semnones $C^2H^2S^2$: semones, senones, sennonnes *cell.*

GERMANIA

ferens. si forte prolapsus est, attolli et insurgere haud
licitum: per humum evolvuntur. eoque omnis superstitio 4
respicit, tamquam inde initia gentis, ibi regnator omnium
deus, cetera subiecta atque parentia. adicit auctoritatem
5 fortuna Semnonum: centum pagi iis habitantur, magnoque
corpore efficitur ut se Sueborum caput credant.

Contra Langobardos paucitas nobilitat: plurimis ac 40
valentissimis nationibus cincti non per obsequium sed
proeliis ac periclitando tuti sunt. Reudigni deinde et
10 Aviones et Anglii et Varini et Eudoses et Suardones et
Nuithones fluminibus aut silvis muniuntur. nec quicquam 2
notabile in singulis, nisi quod in commune Nerthum, id est
Terram matrem, colunt eamque intervenire rebus hominum,
invehi populis arbitrantur. est in insula Oceani castum
15 nemus, dicatumque in eo vehiculum, veste contactum;
attingere uni sacerdoti concessum. is adesse penetrati 3
deam intellegit vectamque bubus feminis multa cum vene-
ratione prosequitur. laeti tunc dies, festa loca, quaecumque
adventu hospitioque dignatur. non bella ineunt, non arma 4
20 sumunt; clausum omne ferrum; pax et quies tunc tantum
nota, tunc tantum amata, donec idem sacerdos satiatam
conversatione mortalium deam templo reddat. mox ve- 5
hiculum et vestes et, si credere velis, numen ipsum secreto
lacu abluitur. servi ministrant, quos statim idem lacus
25 haurit. arcanus hinc terror sanctaque ignorantia, quid sit
illud quod tantum perituri vident.

Et haec quidem pars Sueborum in secretiora Germaniae 41
porrigitur: propior, ut, quo modo paulo ante Rhenum, sic
nunc Danuvium sequar, Hermundurorum civitas, fida Ro-
30 manis; eoque solis Germanorum non in ripa commercium,

1 est *om.* D   5 pagi iis *Brotier*: pagis *codd.*   7 langobardos
*H*²: largobardos (logo-, longo-) *cett.*   9 ac] et *CD* reudigni
*CHMS*²*V*: veusdigni, reusdigni, reudigi *cett.*   10 suarines *AB*¹*CD*
11 nurtones *B*: nuitones *D*¹   12 herthum *H*²: neithum *AB*¹
15 eo *Rhen.*: ea *codd.*   21 nota] innota *Freundenberg*

sed penitus atque in splendidissima Raetiae provinciae
 2 colonia. passim et sine custode transeunt; et cum ceteris
 gentibus arma modo castraque nostra ostendamus, his
 domos villasque patefecimus non concupiscentibus. in
 Hermunduris Albis oritur, flumen inclutum et notum olim; 5
 nunc tantum auditur.

42 Iuxta Hermunduros Naristi ac deinde Marcomani et
 Quadi agunt. praecipua Marcomanorum gloria viresque,
 atque ipsa etiam sedes pulsus olim Boiis virtute parta. nec
 Naristi Quadive degenerant. eaque Germaniae velut frons 10
 2 est, quatenus Danuvio praecingitur. Marcomanis Quadis-
 que usque ad nostram memoriam reges manserunt ex gente
 ipsorum, nobile Marobodui et Tudri genus (iam et externos
 patiuntur), sed vis et potentia regibus ex auctoritate Romana.
 raro armis nostris, saepius pecunia iuvantur, nec minus 15
 valent.

43 Retro Marsigni, Cotini, Osi, Buri terga Marcomanorum
 Quadorumque claudunt. e quibus Marsigni et Buri ser-
 mone cultuque Suebos referunt: Cotinos Gallica, Osos
 Pannonica lingua coarguit non esse Germanos, et quod 20
 2 tributa patiuntur. partem tributorum Sarmatae, partem
 Quadi ut alienigenis imponunt: Cotini, quo magis pudeat,
 et ferrum effodiunt. omnesque hi populi pauca cam-
 pestrinum, ceterum saltus et vertices montium iugumque
 3 insederunt. dirimit enim scinditque Suebiam continuum 25
 montium iugum, ultra quod plurimae gentes agunt, ex
 quibus latissime patet Lygiorum nomen in pluri civitates
 diffusum. valentissimas nominasse sufficiet, Harios, Helve-

2 passim sine *AB*   7 maristi *D*: narisci *B*²: Varisti *Muellerhoff*
 marcomanni *B*¹   9 boiis *BMS*: bois *cell.*   parata *AB*
 11 praecingitur *Tagmann*: peragitur (percigitur *Vat.* 2964) *codd.*
 13 marabodui *A*: marbodui *C*   17 gotini *et inf.* gotinos *codd.*
 burii *CD*   22 gotini *AB*   24 iugumque *secl.* *Acidalius*   27
 lygiorum *A*²: legiorum (lig-, leug-) *cell.*   28 helvetonas *A*¹:
 eluheconas *D*: Helvaeonas *Muellerhoff*

GERMANIA

conas, Manimos, Elisios, Nahanarvalos. apud Nahanarvalos 4
 antiquae religionis lucus ostenditur. praesidet sacerdos
 muliebri ornatu, sed deos interpretatione Romana Castorem
 Pollucemque memorant. ea vis numini, nomen Alcis.
 5 nulla simulacra, nullum peregrinae superstitionis vestigium ;
 ut fratres tamen, ut iuvenes venerantur. ceterum Harii 6
 super vires, quibus enumeratos paulo ante populos ante-
 cedunt, truces insitae feritati arte ac tempore lenocinantur :
 nigra scuta, tincta corpora ; atras ad proelia noctes legunt
 10 ipsaque formidine atque umbra feralis exercitus terrorem
 inferunt, nullo hostium sustinente novum ac velut infernum
 adspectum ; nam primi in omnibus proeliis oculi vincuntur.

Trans Lygios Gotones regnantur, paulo iam adductius 44
 quam ceterae Germanorum gentes, nondum tamen supra
 15 libertatem. protinus deinde ab Oceano Rugii et Lemovii ;
 omniumque harum gentium insigne rotunda scuta, breves
 gladii et erga reges obsequium.

Suionum hinc civitates, ipso in Oceano, praeter viros 2
 armaque classibus valent. forma navium eo differt quod
 20 utrimque prora paratam semper adpulsui frontem agit. nec
 velis ministrant nec remos in ordinem lateribus adiungunt :
 solutum, ut in quibusdam fluminum, et mutabile, ut res
 poscit, hinc vel illinc remigium. est apud illos et opibus 3
 honos, eoque unus imperitat, nullis iam exceptionibus, non
 25 precario iure parendi. nec arma, ut apud ceteros Germanos, 4
 in promisco, sed clausa sub custode, et quidem servo, quia
 subitos hostium incursus prohibet Oceanus, otiosae porro
 armatorum manus facile lasciviunt : enimvero neque nobi-
 lem neque ingenuum, ne libertinum quidem armis prae-
 30 ponere regia utilitas est.

1 elisios <i>B</i> :	helisios helysios <i>cett.</i>	nahanarvalos <i>A²BH</i>	4
aleis <i>B</i>	6 arii <i>S²</i> : alii <i>cett.</i>	13 legios <i>B</i>	gothones <i>codd.</i>
regnantur <i>CΔ</i> :	regnant <i>cett.</i>	15 lemonii <i>B²H</i>	18 ipse <i>A</i> :
ipsae <i>B</i>	21 ministrant <i>Lips.</i> :	ministrantur <i>codd.</i>	24 non]
nec <i>CDA</i>	27 otiosae <i>Colerus</i> :	otiosa (oci-) <i>codd.</i>	

CORNELII TACITI

45 Trans Suionas aliud mare, pigrum ac prope inmotum,
 quo cingi claudique terrarum orbem hinc fides, quod ex-
 tremus cadentis iam solis fulgor in ortum edurat adeo clarus
 ut sidera hebetet; sonum insuper emergentis audiri formas-
 que equorum et radios capitis adspici persuasio adicit. 5
 2 illuc usque et fama vera tantum natura. ergo iam dextro
 Suebici maris litore Aestiorum gentes adluuntur, quibus
 ritus habitusque Sueborum, lingua Britannicae propior.
 3 matrem deum venerantur. insigne superstitionis formas
 aprorum gestant: id pro armis omnique tutela securum 10
 deae cultorem etiam inter hostis praestat. rarus ferri,
 4 frequens fustium usus. frumenta ceterosque fructus patien-
 tius quam pro solita Germanorum inertia laborant. sed et
 mare scrutantur, ac soli omnium succinum, quod ipsi glaesum
 5 vocant, inter vada atque in ipso litore legunt. nec quae 15
 natura quaeve ratio gignat, ut barbaris, quaesitum comper-
 tumve; diu quin etiam inter cetera eiectamenta maris
 iacebat, donec luxuria nostra dedit nomen. ipsis in nullo
 usu: rude legitur, informe perfertur, pretiumque mirantes
 6 accipiunt. succum tamen arborum esse intellegas, quia 20
 terrena quaedam atque etiam volucra animalia plerumque
 interlucent, quae implicata umore mox durescente materia
 7 clauduntur. fecundiora igitur nemora lucosque sicut Orientis
 secretis, ubi tura balsamaque sudantur, ita Occidentis insulis
 terrisque inesse crediderim, quae vicini solis radiis expressa 25
 atque liquentia in proximum mare labuntur ac vi tempesta-
 8 tum in adversa litora exundant. si naturam succini admoto
 igni temptes, in modum taedae accenditur alitque flammam
 pinguem et olentem; mox ut in picem resinamve lentescit.

1 suiones *B*   3 ortus *CDA*   4 emergentis *om. D*   5
 que *om. CD*   equorum *margin. Vat. Urb. 655 et Colerus: deorum,*
 eorum *cott.*   7 estiorum *BH*   10 omnique *Turicensis et Lips.:*
 omniumque *cott.:* hominumque *Urtich*   14 glaesum *Muellerhoff:*
 glesum *codd.*   16 gignit *CD*   24 sudant *AB*   25 quae
 vicini] quia succina *coni. Hofmann*   27 exsulant *C:* exulant *D*
 28 igni *BC:* igne *cott.*

GERMANIA

Suionibus Sitonum gentes continuantur. cetera similes 9
uno differunt, quod femina dominatur : in tantum non modo
a libertate sed etiam a servitute degenerant.

Hic Suebiae finis. Peucinorum Venedorumque et Fen- 46
5 norum nationes Germanis an Sarmatis adscribam dubito,
quamquam Peucini, quos quidam Bastarnas vocant, sermone
cultu sede ac domiciliis ut Germani agunt. sordes omnium
ac torpor : *ora* procerum conubiis mixtis nonnihil in Sarma-
tarum habitum foedantur. Venedi multum ex moribus 2
10 traxerunt ; nam quidquid inter Peucinos Fennoque silvarum
ac montium erigitur latrociniiis pererrant. hi tamen inter
Germanos potius referuntur, quia et domos figunt et scuta
gestant et pedum usu et pernicitate gaudent : quae omnia
diversa Sarmatis sunt in plaustro equoque viventibus.
15 Fennis mira feritas, foeda paupertas : non arma, non equi, 3
non penates ; victui herba, vestitui pelles, cubile humus :
solae in sagittis spes, quas inopia ferri ossibus asperant.
idemque venatus viros pariter ac feminas alit ; passim enim
comitantur partemque praedae petunt. nec aliud infantibus 4
20 ferarum imbriumque suffugium quam ut in aliquo ramorum
nexu contegantur : huc redeunt iuvenes, hoc senum recep-
taculum. sed beatius arbitrantur quam ingemere agris, 5
inlaborare domibus, suas alienasque fortunas spe metuque
versare : securi adversus homines, securi adversus deos rem
25 difficillimam adsecuti sunt, ut illis ne voto quidem opus
esset. cetera iam fabulosa : Hellusios et Oxionas ora 6
hominum vultusque, corpora atque artus ferarum gerere :
quod ego ut incompetum in medio relinquam.

1 Suionibus . . . degenerant *H. Schütz, post finem c. 44 ponenda, item Sitonas c. 45. 1 legendum censet* sithonum *B* gens *AB*¹ continuatur *A* . . . 4 finis *Put.* : fines *codd.* Venedorum *Rhen.* : venetorum (veneth-) *codd.* 7 ut Germani . . . Sarmatis *om. D* 8 ora *add. Heraeus* mistis *B*² : mixtos (mist-) *cett.* 12 fingunt *CH* 13 pedum *Lips.* : pecudum *AB*¹ : peditum *cett.* 17 opes *Meiser* 25 difficilem *AB* sunt *om. B* 26 exionas *DS* : etionas *A*²*B*²*ΔV*² 27 et corpora *CD* 28 medio *Halm* : medium *codd.*

INDEX NOMINUM

Numeri capita et sectiones indicant

- Abnoba 1. 3
 Aestii 45. 2
 Africa 2. 2
 Agrippinenses 28. 5
 Albis 41. 2
 Albruna 8. 3
 Alcae *sive* Alci 43. 4
 Alpes Raeticae 1. 2
 Anglii 40. 1
 Angrivarii 33. 1; 34. 1
 Aravisci 28. 3
 Arsaces 37. 3
 Asciburgium 3. 3
 Asia 2. 2
 Aurelius, *v.* Scaurus
 Aviones 40. 1

 Bastarnae 46. 1
 Batavi 29. 1
 Boiohaemum 28. 2
 Rоиi 28. 2; 42. 1
 Britannica lingua 45. 2
 Bructeri 33. 1
 Buri 43. 1

 Caecilius, *v.* Metellus
 Caepio, Servilius 37. 5
 Caesar (Augustus) 37. 5; *v.* Gaius,
 Iulius
 Carbo, Papirius 37. 2, 5
 Cassius (Longinus) 37. 5
 Castor et Pollux 43. 4
 Chamavi 33. 1; 34. 1
 Chasuarii 34. 1
 Chatti 29. 1; 30-31; 32. 1; 35. 1;
 36. 1, 2; 38. 1
 Chauci 35. 1, 2; 36. 1
 Cherusci 36. 1-3
 Cimbri 37. 1, 2
 Cotini 43. 1, 2
 Crassus (M.) 37. 4

 Daci 1. 1
 Danuvius 1. 1, 3; 29. 4; 41. 1;
 42. 1
 Decumates agri 29. 4
 Drusus Germanicus 34. 3; 37. 5
 Dulgubnii 34. 1

 Elisii 43. 3
 Eudoses 40. 1

 Fenni 46. 1, 3
 Fosi 36. 3
 Frisii 34. 1; 35. 1

 Gaius Caesar (Caligula) 37. 5
 Galli 1. 1; 2. 5; 28. 1, 4; 29. 4
 Gallia *vel* Galliae 5. 1; 27. 3; 37.
 3, 5, 6
 Gambriuii 2. 4
 Germani 2. 1, 5; 16. 1; 28. 3, 4;
 31. 1; 35. 2; 37. 3-5; 41. 1;
 44. 1; 45. 4; 46. 1, 2
 Germania 1. 1; 2. 2, 5; 3. 3; 4.
 1; 5. 3; 27. 3; 28. 1; 30. 1;
 37. 1, 2; 41. 1; 42. 1
 Germanicus (Caesar) 37. 5; *v.*
 Drusus
 Gotones 44. 1
 Graecae litterae 3. 3

 Harii 43. 3, 6
 Hellusii 46. 6
 Helvecones 43. 3
 Helvetii 28. 2
 Hercules 3. 1; 9. 1; 34. 2, 3
 Hercynia silva, Hercynius saltus
 28. 2; 30. 1
 Herminones 2. 3
 Hermunduri 41. 1; 42. 1
 Hispaniae 37. 3

INDEX NOMINUM

- Ingaevones 2. 3
 Isis 9. 2
 Istaevones, 2. 3
 Italia 2. 2
 Iulius (Caesar) divus 28. 1; 37. 5

 Laertes 3. 3
 Langobardi 40. 1
 Lemovii 44. 1
 Lygii 43. 3; 44. 1

 Mallius, Cn. 37. 5
 Manimi 43. 3
 Mannus 2. 3
 Marcomani 42. 1, 2; 43. 1
 Mare pigrum 45. 1; Ponticum 1. 3; Suebicum 45. 2
 Marius, C. 37. 5
 Maroboduus 42. 2
 Mars 9. 1
 Marsi 2. 4
 Marsigni 43. 1
 Mater deum 45. 3
 Mattiaci 29. 3
 Mercurius 9. 1
 Metellus, Caecilius 37. 2
 Moenus 28. 2

 Nahanarvali 43. 4
 Naristi 42. 1
 Nemetes 28. 4
 Nero (Tiberius) 37. 5
 Nerthus 40. 2
 Nervii 28. 4
 Noricum 5. 1
 Nuithones 40. 1

 Occidens 45. 7
 Oceanus 1. 1; 2. 1, 3; 3. 3; 17. 2; 34. 2-3; 40. 2; 44. 2, 4
 Oriens 37. 4; 45. 7
 Osi 28. 3; 43. 1
 Oxiones 46. 6

 Pacorus 37. 4
 Pannonica lingua 43. 1
 Pannonii, Pannonia 1. 1; 5. 1; 28. 3
 Papirius, v. Carbo
 Parthi 17. 1; 37. 3
 Peucini 46. 1, 2
 Poeni 37. 3

 Pollux, v. Castor
 Ponticum, v. Mare

 Quadi 42. 1-2; 43. 1, 2
 Quintilius, v. Varus

 Raeti, Raetia 1. 1, 2; 3. 3; 41. 1
 Reudigni 40. 1
 Rhenus 1. 1-2; 2. 5; 28. 2, 4, 5; 29. 1, 3, 4; 32. 1; 34. 1; 41. 1
 Romani, 41. 1; Romana auctoritas, 42. 2; colonia, 28. 5; disciplina, 30. 2; Romanae classes, 34. 1; Romanum imperium, 29. 1, 3
 Rugii 44. 1
 Samnis 37. 3
 Sarmatae 1. 1; 17. 1; 43. 2; 46. 1, 2
 Scaurus, Aurelius 37. 5
 Semnones 39. 1
 Servilius, v. Caepio
 Sitones 45. 9
 Sol 45. 1
 Suardones 40. 1
 Suebi, Suebia 2. 4; 9. 2; 38. 1-3; 39. 1; 41. 1; 43. 1, 3; 45. 2; 46. 1
 Suebicum, v. Mare
 Suiones 44. 2; 45. 1

 Tencteri 32. 1, 2; 33. 1; 38. 1
 Terra mater 40. 2
 Traianus 37. 2
 Treveri 28. 4
 Triboci 28. 4
 Tudar *sive* Tudrus 42. 2
 Tuisto 2. 3
 Tungri 2. 5

 Ubii 28. 5
 Ulixes 3. 3
 Usipi 32. 1

 Vandilii 2. 4
 Vangiones 28. 4
 Varini 40. 1
 Varus, Quintilius 37. 5
 Velaeda 8. 3
 Venedi 46. 1-2
 Ventidius 37. 4
 Vespasianus 8. 3

VITA AGRICOLAE

PRAEFATIO

HUIUS libelli duo tantum¹ codices hodie noti sunt, Vaticani 3429 (Γ) et 4498 (Δ).

Γ, chartaceus, ante finem saeculi quinti decimi a Pomponio Laeto, viro inter Romanos doctissimo, ex exemplari quod ne verbo quidem indicavit descriptus est ad supplendum editionis Spirensis, Taciti operum principis (Venet. *circ.* 1470), defectum, in qua vita Agricolae deerat. Correctiones, sive supra lineam sive in margine scriptas, complures sua manu adscripsit, ex quibus paucas tantum (quibus 'puto' vel 'ut putō' addidit) tamquam suas correctiones proposuit. In aliis quibusdam, litteris 'al' additis, incertum est utrum aliorum coniecturas, an incertam archetypi scripturam indicare voluerit. Maximam correctionum partem, sine cuiuscumque generis nota additam, critici plerumque existimaverunt Pomponium ab ipso archetypo transtulisse.

Δ, membranaceus, eodem fere tempore quo Γ scriptus, solus omnium qui nunc exstant codicum tria Taciti opera minora continet, quibus Suetonii Fragmentum et alia quaedam opuscula adiecta sunt. Quod ad Agricolam attinet, ex eodem archetypo, quo Γ, descriptus videtur (utpote qui in corruptioribus locis eandem fere lectionem

¹ Nuperrime innotuit (*Hermes* xxxii, 1897, p. 59, n. 1) in codice quodam *circ.* A. D. 1468-1470 scripto et nunc Toleti apud Hispanos adservato, non solum Germaniam sed etiam Agricolam contineri. Sed conferre lectiones eius nemini adhuc permissum est.

PRAEFATIO

exhibeat), sed a librario negligentiore, qui tamen aliquando, ubi Pomponius erraverat, veram lectionem servavit vel indicavit.

Franciscus Puteolanus, qui primus Agricolam edidit, neutro horum codicum usus est, sed, levioribus haud raro erroribus suo ipsius (ut videtur) iudicio bene vel secus emendatis, in ceteris textum exhibet qualem tertio alicui eiusdem archetypi apographo, mendosiori plerumque quam Γ vel Δ , adsignare possumus. Huius codicis vel fortasse typhotetae erroribus debentur propriorum quaedam nominum formae, ut 'mons Grampius,' 'Horesti,' in multis insequentibus editionibus vulgatae.

De archetypo ipso nihil omnino cognitum est.

Codicum varietates praecipuas ex diligentissima C. L. Urlichsii collatione (Wirceburgi, 1865) deprompsimus, auctoribus emendationum in textum receptarum paucisque aliis virorum doctorum coniecturis breviter adnotatis.

Scriebam Oxonii mense Octobri, a. 1899

SIGLA

CODICES :

- Γ Vaticanus 3429
- Δ Vaticanus 4498
- Γ^2 , Δ^2 Correctiones eorumdem
- Γ^m Lectiones in margine adscriptae

EDITORES :

- Put.* Franciscus Puteolanus, *circ. a. 1475, 1497*
- Rhen.* Beatus Rhenanus, *a. 1519, 1533*
- Lips.* Iustus Lipsius, *a. 1574-1600*

CORNELII TACITI
DE VITA ET MORIBUS
IULII AGRICOLAE
LIBER

CLARORUM virorum facta moresque posteris tradere, anti- 1
quitus usitatum, ne nostris quidem temporibus quamquam
incuriosa suorum aetas omisit, quotiens magna aliqua ac
nobilis virtus vicit ac supergressa est vitium parvis mag-
5 nisque civitatibus commune, ignorantiam recti et invidiam.
sed apud priores ut agere digna memoratu pronum magisque 2
in aperto erat, ita celeberrimus quisque ingenio ad proden-
dam virtutis memoriam sine gratia aut ambitione bonae
tantum conscientiae pretio ducebatur. ac plerique suam ipsi 3
10 vitam narrare fiduciam potius morum quam adrogantiam
arbitrati sunt, nec id Rutilio et Scauro citra fidem aut
obtrectationi fuit: adeo virtutes isdem temporibus optime
aestimantur, quibus facillime gignuntur. at nunc narraturo 4
mihi vitam defuncti hominis venia opus fuit, quam non petis-
15 sem incusaturus. tam saeva et infesta virtutibus tempora.

Legimus, cum Aruleno Rustico Paetus Thrasea, Herennio 2
Senecioni Priscus Helvidius laudati essent, capitale fuisse,

TITULUS. Cai Cornelii Δ

12 optime *Put.*: optimae *codd.* 15 ni cursaturus (incursaturus,
incusaturus) *Put. et edd. veteres*: incusaturus tam s. e. i. v. tempora *alii*

neque in ipsos modo auctores, sed in libros quoque eorum
 saevitum, delegato triumviris ministerio ut monumenta claris-
 2 simorum ingeniorum in comitio ac foro urerentur. scilicet
 illo igne vocem populi Romani et libertatem senatus et
 conscientiam generis humani aboleri arbitrabantur, expulsis 5
 insuper sapientiae professoribus atque omni bona arte in
 3 exilium acta, ne quid usquam honestum occurreret. dedi-
 mus profecto grande patientiae documentum; et sicut vetus
 aetas vidit quid ultimum in libertate esset, ita nos quid in
 servitute, adempto per inquisitiones etiam loquendi audien- 10
 4 dique commercio. memoriam quoque ipsam cum voce per-
 didissemus, si tam in nostra potestate esset oblivisci quam
 tacere.

3 Nunc demum redit animus; sed quamquam primo statim
 beatissimi saeculi ortu Nerva Caesar res olim dissociabilis 15
 miscuerit, principatum ac libertatem, augeatque quotidie
 felicitatem temporum Nerva Traianus, nec spem modo ac
 votum securitas publica, sed ipsius voti fiduciam ac robor
 adsumpserit, natura tamen infirmitatis humanae tardiora sunt
 remedia quam mala; et ut corpora nostra lente augescunt, 20
 cito extinguuntur, sic ingenia studiaque oppresseris facilius
 quam revocaveris: subit quippe etiam ipsius inertiae dul-
 2 cedo, et invisā primo desidia postremo amatur. quid? si
 per quindecim annos, grande mortalis aevi spatium, multi
 fortuitis casibus, promptissimus quisque saevitia principis 25
 interciderunt, pauci et, ut ita dixerim, non modo aliorum
 sed etiam nostri superstites sumus, exemptis e media vita tot
 annis, quibus iuvenes ad senectutem, senes prope ad ipsos
 3 exactae aetatis terminos per silentium venimus. non tamen
 pigebit vel incondita ac rudi voce memoriam prioris servi- 30
 tutis ac testimonium praesentium bonorum composuisse.

4 vocem *om.* Δ   8 grande *om.* Δ   15 dissolubiles Δ   24
 multi *Lips.*: multis *codd.*   26 et, ut ita] et uti *codd.*: ut ita *Rhen.*:
 ut sic *Wölfflin*   30 servitutis *Ursinus, Lips.*: senectutis *codd.*

hic interim liber honori Agricolae soceri mei destinatus, professione pietatis aut laudatus erit aut excusatus.

Gnaeus Iulius Agricola, vetere et inlustri Foroiuliensium 4
 colonia ortus, utrumque avum procuratorem Caesarum
 5 habuit, quae equestris nobilitas est. pater illi Iulius Grae-
 cinus senatorii ordinis, studio eloquentiae sapientiaeque
 notus, iisque ipsis virtutibus iram Gai Caesaris meritis :
 namque M. Silanum accusare iussus et, quia abnuerat, inter-
 fectus est. mater Iulia Procilla fuit, raris castitatis. in 2
 10 huius sinu indulgentiaque educatus per omnem honestarum
 artium cultum pueritiam adolescentiamque transegit. arce- 3
 bat eum ab inlecebris peccantium praeter ipsius bonam inte-
 gramque naturam, quod statim parvulus sedem ac magistram
 studiorum Massiliam habuit, locum Graeca comitate et pro-
 15 vinciali parsimonia mixtum ac bene compositum. memoria 4
 teneo solitum ipsum narrare se prima in iuventa studium
 philosophiae acrius, ultraque quam concessum Romano ac
 senatori, hausisse, ni prudentia matris incensum ac fla-
 grantem animum coërcuisset. scilicet sublime et erectum 5
 20 ingenium pulchritudinem ac speciem magnae excelsaeque
 gloriae vehementius quam caute adpetebat. mox mitigavit
 ratio et aetas, retinuitque, quod est difficillimum, ex sapientia
 modum.

Prima castrorum rudimenta in Britannia Suetonio Paulino, 5
 25 diligenti ac moderato duci, adprobavit, electus quem contu-
 bernio aestimaret. nec Agricola licenter, more iuvenum, 2
 qui militiam in lasciviam vertunt, neque segniter ad volup-
 tates et commeatus titulum tribunatus et incitiam rettulit :
 sed noscere provinciam, nosci exercitui, discere a peritis,
 30 sequi optimos, nihil adpetere in iactationem, nihil ob formi-
 dinem recusare simulque et anxius et intentus agere. non 3

4 Caesaris Δ   5 illi *Wölflin* : Iulii Γ : Iuli Δ : *om. Lips.*
 10 honestatis Δ   12 eum] tamen Δ   16 in *om.* Δ   17 ultra-
 que *Baehrens* : ultra *codd.*   18 senatorio *Heraeus*   21 cautius
Nipperdey   22 que *om.* Δ   28 iustitiam Δ

CORNELII TACITI

sane alias excitator magisque in ambiguo Britannia fuit :
 trucidati veterani, incensae coloniae, intersepti exercitus ;
 4 tum de salute, mox de victoria certavere. quae cuncta etsi
 consiliis ductuque alterius agebantur, ac summa rerum et
 reciperae provinciae gloria in ducem cessit, artem et usum 5
 et stimulos addidere iuveni, intravitque animum militaris
 gloriae cupido, ingrata temporibus, quibus sinistra erga emi-
 nentis interpretatio nec minus periculum ex magna fama
 quam ex mala.

6 Hinc ad capebendos magistratus in urbem degressus 10
 Domitiam Decidianam, splendidis natalibus ortam, sibi
 iunxit ; idque matrimonium ad maiora nitenti decus ac
 robur fuit. vixeruntque mira concordia, per mutuam cari-
 tatem et in vicem se anteponendo, nisi quod in bona uxore
 2 tanto maior laus, quanto in mala plus culpa est. sors 15
 quaesturae provinciam Asiam, pro consule Salvium Titia-
 num dedit, quorum neutro corruptus est, quamquam et pro-
 vincia dives ac parata peccantibus, et pro consule in omnem
 aviditatem pronus quantalibet facilitate redempturus esset
 3 mutuam dissimulationem mali. auctus est ibi filia, in sub- 20
 sidium simul et solacium ; nam filium ante sublatum brevi
 amisit. mox inter quaesturam ac tribunatum plebis atque
 ipsum etiam tribunatus annum quiete et otio transiit, gnarus
 sub Nerone temporum, quibus inertia pro sapientia fuit.
 4 idem praeturae tenor et silentium ; nec enim iurisdictio 25
 obvenerat. ludos et inania honoris medio rationis atque
 abundantiae duxit, uti longe a luxuria ita famae propior.
 5 tum electus a Galba ad dona templorum recognoscenda
 diligentissima conquisitione fecit, ne cuius alterius sacri-
 legium res publica quam Neronis sensisset. 30

✕ I excitator *Buechner* : exercitator *codd.* : erectior *Vielhaber* 2
 intercepti *Put.* 10 digressus $\Gamma^2\Delta$ 14 appetendo Δ 18
 ac] et Δ 23 quietis Δ transit Γ 25 tenor *Rhen.* : certior
codd. : otium *Ritter* 26 medio luxuriae Δ : modo rationis *Put.* :
 moderationis *Lips.* : medio moderationis *Gudeman*

AGRICOLA

Sequens annus gravi vulnere animum domumque eius 7
 afflixit. nam classis Othoniana licenter vaga dum Intimi- 2
 lium (Liguriae pars est) hostiliter populatur, matrem Agrico-
 lae in praediis suis interfecit, praediaque ipsa et magnam
 5 patrimonii partem diripuit, quae causa caedis fuerat. igitur 3
 ad sollemnia pietatis profectus Agricola, nuntio adfectati a
 Vespasiano imperii deprehensus ac statim in partis trans-
 gressus est. initia principatus ac statum urbis Mucianus re- 4
 gebat, iuvene admodum Domitiano et ex paterna fortuna
 10 tantum licentiam usurpante. is missum ad dilectus agendos 5
 Agricolam integreque ac strenue versatum vicesimae legioni
 tarde ad sacramentum transgressae praeposuit, ubi decessor
 seditiose agere narrabatur: quippe legatis quoque consulari-
 bus nimia ac formidolosa erat, nec legatus praetorius ad
 15 cohibendum potens, incertum suo an militum ingenio. ita 6
 successor simul et ultor electus rarissima moderatione maluit
 videri invenisse bonos quam fecisse.

Praeerat tunc Britanniae Vettius Bolanus, placidius quam 8
 feroci provincia dignum est. temperavit Agricola vim suam
 20 ardoremque compescuit, ne incresceret, peritus obsequi eru-
 ditusque utilia honestis miscere. brevi deinde Britannia 2
 consularem Petilium Cerialem accepit. habuerunt virtutes
 spatium exemplorum, sed primo Cerialis labores modo et
 discrimina, mox et gloriam communicabat: saepe parti exer-
 25 citus in experimentum, aliquando maioribus copiis ex eventu
 praefecit. nec Agricola umquam in suam famam gestis 3
 exsultavit; ad auctorem ac ducem ut minister fortunam
 referebat. ita virtute in obsequendo, verecundia in praedi-
 cando extra invidiam nec extra gloriam erat.

30 Revertentem ab legatione legionis divus Vespasianus inter 9

2 Intimilium *Mommsen*: in templo *codd.*: in Temelium *Ursinus*:
 Intemelios *Lips.* 7 ac] est ac Δ 8 est *om.* Δ 12 ubi
 decessor] sub decessore *Madvig* 18 vetius (*corr.* vectius) vo-
 lanus Γ 22, 23 Caeriale, Caerialis Γ

CORNELII TACITI

patricios adscivit; ac deinde provinciae Aquitaniae prae-
 posuit, splendidae inprimis dignitatis administratione ac spe
 2 consulatus, cui destinarat. credunt plerique militaribus in-
 geniis subtilitatem deesse, quia castrensis iurisdictio secreta
 et obtusior ac plura manu agens calliditatem fori non exer- 5
 3 ceat. Agricola naturali prudentia, quamvis inter togatos,
 facile iusteque agebat. iam vero tempora curarum remissio-
 numque divisa: ubi conventus ac iudicia poscerent, gravis
 intentus severus, et saepius misericors: ubi officio satis
 factum, nulla ultra potestatis persona; tristitiam et adrogan- 10
 4 tiam et avaritiam exuerat. nec illi, quod est rarissimum,
 aut facilitas auctoritatem aut severitas amorem deminuit.
 integritatem atque abstinentiam in tanto viro referre iniuria
 5 virtutum fuerit. ne famam quidem, cui saepe etiam boni
 indulgent, ostentanda virtute aut per artem quaesivit: procul 15
 ab aemulatione adversus collegas, procul a contentione ad-
 versus procuratores, et vincere inglorium et atteri sordidum
 6 arbitrabatur. minus triennium in ea legatione detentus ac
 statim ad spem consulatus revocatus est, comitante opinione
 Britanniam ei provinciam dari, nullis in hoc suis sermoni- 20
 7 bus, sed quia par videbatur. haud semper errat fama;
 aliquando et elegit. consul egregiae tum spei filiam iuveni
 mihi despondit ac post consulatum collocavit, et statim Bri-
 tanniae praepositus est, adiecto pontificatus sacerdotio.
 10 Britanniae situm populosque multis scriptoribus memo- 25
 ratos non in comparationem curae ingeniive referam, sed
 quia tum primum perdomita est: ita quae priores nondum
 2 comperta eloquentia percoluere, rerum fide tradentur. Bri-
 tannia, insularum quas Romana notitia complectitur maxima,
 spatio ac caelo in orientem Germaniae, in occidentem 30

I proposuit Δ   4 adesse Δ   9 et] sed *Draeger*   10
 nulla . . . persona *Rhen.*: nullam . . . personam *codd.*   11 et
 avaritiam *sed. Heraeus*: tristitiam . . . exuerat *Wex*   12 deminuit
Lips.: diminuit *codd.*   15 ostentanda *Rhen.*: ostentandam *codd.*
 22 egregiae *Put.*: graeciae, gratae *codd.*   23 ac] et Δ

AGRICOLA

Hispaniae obtenditur, Gallis in meridiem etiam inspicitur ;
 septentrionalia eius, nullis contra terris, vasto atque aperto
 mari pulsantur. formam totius Britanniae Livius veterum, 3
 Fabius Rusticus recentium eloquentissimi auctores oblongae
 5 scutulae vel bipenni adsimulavere. et est ea facies citra 4
 Caledoniam, unde et in universum fama ; sed transgressis
 inmensum et enorme spatium procurrentium extremo iam
 litore terrarum velut in cuneum tenuatur. hanc oram novis- 5
 simi maris tunc primum Romana classis circumvecta insulam
 10 esse Britanniam adfirmavit, ac simul incognitas ad id tempus
 insulas, quas Orcadas vocant, invenit domuitque. dispecta 6
 est et Thyle, quia hactenus iussum : et hiems adpetebat. sed
 mare pigrum et grave remigantibus perhibent ne ventis qui-
 dem perinde attolli, credo quod rariores terrae montesque,
 15 causa ac materia tempestatum, et profunda moles continui
 maris tardius impellitur. naturam Oceani atque aestus 7
 neque quaerere huius operis est, ac multi rettulere : unum
 addiderim, nusquam latius dominari mare, multum fluminum
 huc atque illuc ferre, nec litore tenus ad crescere aut resor-
 20 beri, sed influere penitus atque ambire, et iugis etiam ac
 montibus inseri velut in suo.

Ceterum Britanniam qui mortales initio coluerint, in- II
 digenae an advecti, ut inter barbaros parum compertum.
 habitus corporum varii atque ex eo argumenta. namque 2
 25 rutilae Caledoniam habitantium comae, magni artus Ger-
 manicam originem adseverant ; Silurum colorati vultus, torti
 plerumque crines et posita contra Hispania Hiberos veteres
 traiecisse easque sedes occupasse fidem faciunt ; proximi
 Gallis et similes sunt, seu durante originis vi, seu procur-

I etiam *Put.* : et *codd.* 5 scupulae Δ 6 et universum Γ :
 et universis Γ^m sed transgressis *Doederlein et Schoemann* : est
 transgressis sed *codd.* : est transgressa sed *Halm* 12 Tyle Δ
 14 perinde *Grotius* : proinde *codd.* 18 dominari Γ^m : damnari
 ΓΔ 25 Calydoniam Γ¹ : Caledomā Δ 27 Hispania *Muretus* :
 hispaniam *codd.* hiberas Γ² : lberas Δ 29 vi *Rhen.* : usu *codd.*

CORNELII TACITI

rentibus in diversa terris positio caeli corporibus habitum
 3 dedit. in universum tamen aestimanti Gallos vicinam in-
 4 sulam occupasse credibile est. eorum sacra deprehendas,
 superstitionum persuasiones ; sermo haud multum diversus,
 in deprecandis periculis eadem audacia et, ubi advenere, in 5
 5 detrectandis eadem formido. plus tamen ferociae Britanni
 praeferunt, ut quos nondum longa pax emollierit. nam
 Gallos quoque in bellis floruisse accepimus ; mox segnitia
 cum otio intravit, amissa virtute pariter ac libertate. quod
 Britannorum olim victis evenit : ceteri manent quales Galli 10
 fuerunt.

12 In pedite robur ; quaedam nationes et curru proeliantur.
 honestior auriga, clientes propugnant. olim regibus pare-
 bant, nunc per principes factionibus et studiis distrahuntur.
 2 nec aliud adversus validissimas gentis pro nobis utilius 15
 quam quod in commune non consulunt. rarus duabus
 tribusve civitatibus ad propulsandum commune periculum
 3 conventus : ita singuli pugnant, universi vincuntur. caelum
 crebris imbribus ac nebulis foedum ; asperitas frigorum
 abest. dierum spatia ultra nostri orbis mensuram ; nox 20
 clara et extrema Britanniae parte brevis, ut finem atque
 4 initium lucis exiguo discrimine internoscas. quod si nubes
 non officiant, aspici per noctem solis fulgorem, nec occidere
 et exurgere, sed transire adfirmant. scilicet extrema et
 plana terrarum humili umbra non erigunt tenebras, infraque 25
 5 caelum et sidera nox cadit. solum praeter oleam vitemque
 et cetera calidioribus terris oriri sueta patiens frugum, fecun-
 dum : tarde mitescunt, cito proveniunt ; eademque utriusque
 6 rei causa, multus umor terrarum caelique. fert Britannia
 aurum et argentum et alia metalla, pretium victoriae. gignit 30
 7 et Oceanus margarita, sed subfusca ac liventia. quidam

4 persuasiones *Glück* : persuasione *codd.* : persuasionem *Ritter*
 14 distrahuntur *Heinsius* : trahuntur *codd.* 17 tribusque Γ 20
 abest] est Δ 31 suffusa ac liventa Δ

AGRICOLA

artem abesse legentibus arbitrantur; nam in rubro mari viva ac spirantia saxis avelli, in Britannia, prout expulsa sint, colligi: ego facilius crediderim naturam margaritis deesse quam nobis avaritiam.

5 Ipsi Britanni dilectum ac tributa et iniuncta imperii 13
munera impigre obeunt, si iniuriae absint: has aegre toler-
rant, iam domiti ut pareant; nondum ut serviant. igitur 2
primus omnium Romanorum divus Iulius cum exercitu
Britanniam ingressus, quamquam prospera pugna terruerit
10 incolas ac litore potitus sit, potest videri ostendisse posteris,
non tradidisse. mox bella civilia et in rem publicam versa 3
principum arma, ac longa oblivio Britanniae etiam in pace:
consilium id divus Augustus vocabat, Tiberius praeceptum.
agitasse Gaium Caesarem de intranda Britannia satis constat, 4
15 ni velox ingenio mobili paenitentiae, et ingentes adversus
Germaniam conatus frustra fuissent. divus Claudius auctor 5
iterati operis, transvectis legionibus auxiliisque et adsumpto
in partem rerum Vespasiano, quod initium venturae mox
fortunae fuit: domitiae gentes, capti reges et monstratus
20 fatis Vespasianus.

Consularium primus Aulus Plautius praepositus ac sub- 14
inde Ostorius Scapula, uterque bello egregius: redactaque
paulatim in formam provinciae proxima pars Britanniae;
addita insuper veteranorum colonia. quaedam civitates 2
25 Cogidumno regi donatae (is ad nostram usque memoriam
fidissimus mansit), vetere ac iam pridem recepta populi
Romani consuetudine, ut haberet instrumenta servitutis et
reges. mox Didius Gallus parta a prioribus continuit, paucis 3
admodum castellis in ulteriora promotis, per quae fama aucti
30 officii quaereretur. Didium Veranius excepit, isque intra

12 etiam] iam Δ   15 ingenii, mobilis Δ   16 auctor iterati
Wex: autoritate (auct- Δ) codd.   19 domitiae gentes Put.:
Domitiae gentis codd.   21 Plantius codd.   25 Cogidunno Δ
26 vetere . . . ut haberet *Rhen.*: ut vetere . . . haberet codd.   27
et reges *Rhen.*: et regis Γ: regis Δ

CORNELII TACITI

4 annum extinctus est. Suetonius hinc Paulinus biennio
 prosperas res habuit, subactis nationibus firmatisque prae-
 sidiis; quorum fiducia Monam insulam ut vires rebellibus
 ministrantem adgressus terga occasione patefecit.

15 Namque absentia legati remoto metu Britanni agitare 5
 inter se mala servitutis, conferre iniurias et interpretando
 accendere: nihil profici patientia nisi ut graviora tamquam
 2 ex facili tolerantibus imperentur. singulos sibi olim reges
 fuisse, nunc binos imponi, e quibus legatus in sanguinem,
 procurator in bona saeviret. aequae discordiam praeposito- 10
 rum, aequae concordiam subiectis exitiosam. alterius manum
 centuriones, alterius servos vim et contumelias miscere.
 3 nihil iam cupiditati, nihil libidini exceptum. in proelio
 fortiores esse qui spoliati: nunc ab ignavis plerumque et
 inbellibus eripi domos, abstrahi liberos, iniungi dilectus, 15
 4 tamquam mori tantum pro patria nescientibus. quantum
 enim transisse militum, si sese Britanni numerent? sic
 Germanias excussisse iugum: et flumine, non Oceano de- 5
 fendi. sibi patriam coniuges parentes, illis avaritiam et
 luxuriam causas belli esse. recessuros, ut divus Iulius 20
 recessisset, modo virtutem maiorum suorum aemularentur.
 neve proelii unius aut alterius eventu pavescerent: plus
 6 impetus, maiorem constantiam penes miseros esse. iam
 Britannorum etiam deos misereri, qui Romanum ducem
 absentem, qui relegatum in alia insula exercitum detine- 25
 rent; iam ipsos, quod difficillimum fuerit, deliberare. porro
 in eius modi consiliis periculosius esse deprehendi quam
 audere.

16 His atque talibus in vicem instincti, Boudicca generis
 regii femina duce (neque enim sexum in imperiis discernunt) 30
 sumpsere universi bellum; ac sparsos per castella milites

3 Nomam Δ   7 sapientia Δ   8 imperantur Δ   11 manus
 Γ², *Put.*   12 centuriones *Rhen.*: centurionis *codd.*   15 imbe-
 cillibus Γ¹   29 Boudicca *Haase*: Voadicca Γ: Voaduca Δ

AGRICOLA

consectati, expugnatis praesidiis ipsam coloniam invasere
 ut sedem servitutis, nec ullum in barbaris saevitiae genus
 omisit ira et victoria. quod nisi Paulinus cognito provinciae 2
 motu prope subvenisset, amissa Britannia foret; quam
 5 unius proelii fortuna veteri patientiae restituit, tenentibus
 arma plerisque, quos conscientia defectionis et propius ex
 legato timor agitabat, ne quamquam egregius cetera adro-
 ganter in deditos et ut suae cuiusque iniuriae ultor durius
 consuleret. missus igitur Petronius Turpilianus tamquam 3
 10 exorabilior et delictis hostium novus eoque paenitentiae
 mitior, compositis prioribus nihil ultra ausus Trebellio
 Maximo provinciam tradidit. Trebellius segnior et nullis 4
 castrorum experimentis, comitate quadam curandi provin-
 ciam tenuit. didicere iam barbari quoque ignoscere vitiis
 15 blandientibus, et interventus civilium armorum praebuit
 iustam segnitiae excusationem: sed discordia laboratum,
 cum adsuetus expeditionibus miles otio lasciviret. Trebel- 5
 lius, fuga ac latebris vitata exercitus ira indecorus atque
 humilis, precario mox praefuit, ac velut pacti, exercitus
 20 licentiam, dux salutem, et seditio sine sanguine stetit. nec 6
 Vettius Bolanus, manentibus adhuc civilibus bellis, agitavit
 Britanniam disciplina: eadem inertia erga hostis, similis
 petulantia castrorum, nisi quod innocens Bolanus et nullis
 delictis invisus caritatem paraverat loco auctoritatis.
 25 Sed ubi cum cetero orbe Vespasianus et Britanniam 17
 recipiavit, magni duces, egregii exercitus, minuta hostium
 spes. et terrorem statim intulit Petilius Cerialis, Brigantum 2
 civitatem, quae numerosissima provinciae totius perhibetur,

5 tenentibus tamen *coni. Ritter*: etsi tenentibus *Nipperdey* 6
 proprius *Rhen.* 7 ne quamquam *Walch*: nequaquam (nequam
 Γ^m) *codd.* 8 cuiusque *Wex*: eiusque *codd.*: quisque *Nipperdey*
 10 novis Δ 11 ausus *Put.*: usus Γ: ausis Δ 16 seuitiae
 acusationem (*sic*) Δ 18 indecorus *Put.*: indecoris *codd.* 20
 salute Δ: facta (*fort. ex pacta*) exercitus licentia ducis salute Γ^m
 21 uectius uolanus (Bolanus Δ) *codd.* 27 Caerealis Γ: cerealis Δ
 Bregantum *codd.*

adgressus. multa proelia, et aliquando non incruenta ;
 magnamque Brigantum partem aut victoria amplexus est
 3 aut bello. et Cerialis quidem alterius successoris curam
 famamque obruisset : sustinuitque molem Iulius Frontinus,
 vir magnus, quantum licebat, validamque et pugnacem 5
 Silurum gentem armis subegit, super virtutem hostium
 locorum quoque difficultates eluctatus.

18 Hunc Britanniae statum, has bellorum vices media iam
 aestate transgressus Agricola invenit, cum et milites velut
 omissa expeditione ad securitatem et hostes ad occasionem 10
 2 verterentur. Ordocicum civitas haud multo ante adventum
 eius alam in finibus suis agentem prope universam obriverat,
 3 eoque initio erecta provincia. et quibus bellum volentibus
 erat, probare exemplum ac recentis legati animum opperiri,
 cum Agricola, quamquam transvecta aestas, sparsi per pro- 15
 vinciam numeri, praesumpta apud militem illius anni quies,
 tarda et contraria bellum inchoaturo, et plerisque custodiri
 suspecta potius videbatur, ire obviam discrimini statuit ;
 contractisque legionum vexillis et modica auxiliorum manu,
 quia in aequum degredi Ordocices non audebant, ipse ante 20
 agmen, quo ceteris par animus simili periculo esset, erexit
 4 aciem. caesaque prope universa gente, non ignarus instan-
 dum famae ac, prout prima cessissent, terrorem ceteris fore,
 Monam insulam, a cuius possessione revocatum Paulinum
 rebellione totius Britanniae supra memoravi, redigere in 25
 5 potestatem animo intendit. sed ut in subitis consiliis naves
 deerant : ratio et constantia ducis transvexit. depositis
 omnibus sarcinis lectissimos auxiliarium, quibus nota vada
 et patrius nandi usus, quo simul seque et arma et equos

2 Bregantium Γ¹Δ   4 que *sed. Halm* : sed sustinuit *Orelli* :
 post obruisset *lacunam indicat Wex*   7 locorumque Δ   8
 Britannia Δ   11 uterentur (*obelo adposito*) Γ   20 degredi
Acidalius : digredi *codd.*   24 Nomam Δ   a *add. editio Bipontina*
 26 subitis *J. F. Gronovius* : dubiis *codd.*   27 transvexit *Put.* :
 tranuex Γ : tranare extra Δ   29 patrius *Put.* : prius Γ : prius Δ

AGRICOLA

regunt, ita repente inmisit, ut obstupefacti hostes, qui classem, qui navis, qui mare exspectabant, nihil arduum aut invictum crediderint sic ad bellum venientibus. ita 6
petita pace ac dedita insula clarus ac magnus haberi Agri-
5 cola, quippe cui ingredienti provinciam, quod tempus alii per ostentationem et officiorum ambitum transigunt, labor et periculum placuisset. nec Agricola prosperitate rerum 7
in vanitatem usus, expeditionem aut victoriam vocabat victos continuisse; ne laureatis quidem gesta prosecutus est, sed
10 ipsa dissimulatione famae famam auxit, aestimantibus quanta futuri spe tam magna tacuisset.

Ceterum animorum provinciae prudens, simulque doctus 19
per aliena experimenta parum profici armis, si iniuriae sequerentur, causas bellorum statuit excidere. a se suisque 2
15 orsus primum domum suam coërcuit, quod plerisque haud minus arduum est quam provinciam regere. nihil per libertos servosque publicae rei, non studiis privatis nec ex commendatione aut precibus centurionem militesve adscire, sed optimum quemque fidissimum putare. omnia scire, non 3
20 omnia exsequi. parvis peccatis veniam, magnis severitatem commodare; nec poena semper, sed saepius paenitentia contentus esse; officiis et administrationibus potius non peccaturos praepone, quam damnare cum peccassent. frumenti et tributorum exactionem aequalitate munerum 4
25 mollire, circumcisis quae in quaestum reperta ipso tributo gravius tolerabantur. namque per ludibrium adsidere clausis horreis et emere ultro frumenta ac ludere pretio cogebantur. divortia itinerum et longinquitas regionum indicebatur, ut 5
civitates proximis hibernis in remota et avia deferrent,

4 potita Δ   9 nec Δ   13 incuriae Δ   15 primam Γ
18 militesve ascire *Wex*: milites nescire *codd.*: centurionum milites
ascire *Put.*   24 auctionem Γ¹: auctiones Δ² aequalitate *Put.*: in-
aequalitate *codd.*: monerum Γ¹: inaequalitatem onerum *Bachrens*
27 in margine obelum habet Γ   28 devortia *Lips.*

CORNELII TACITI

donec quod omnibus in promptu erat paucis lucrosum fieret.

20 Haec primo statim anno comprimendo egregiam famam
 paci circumdedit, quae vel incuria vel intolerantia priorum
 2 haud minus quam bellum timebatur. sed ubi aestas ad- 5
 venit, contracto exercitu multus in agmine, laudare modes-
 tiam, disiectos coërcere; loca castris ipse capere, aestuaria
 ac silvas ipse praetemptare; et nihil interim apud hostis
 quietum pati, quo minus subitis excursibus popularetur;
 atque ubi satis terruerat, parcendo rursus invitamenta pacis 10
 3 ostentare. quibus rebus multae civitates, quae in illum
 diem ex aequo egerant, datis obsidibus iram posuere, et
 praesidiis castellisque circumdatae sunt, tanta ratione cura-
 que, ut nulla ante Britanniae nova pars *pariter* inaccessita
 transierit. 15

21 Sequens hiems saluberrimis consiliis absumpta. namque
 ut homines dispersi ac rudes eoque in bella faciles quieti et
 otio per voluptates adsuescerent, hortari privatim, adiuvaré
 publice, ut templa fora domos exstruerent, laudando promp-
 tos et castigando segnis: ita honoris aemulatio pro neces- 20
 2 sitate erat. iam vero principum filios liberalibus artibus
 erudire, et ingenia Britannorum studiis Gallorum anteferre,
 ut qui modo linguam Romanam abnuebant, eloquentiam
 3 concupiscerent. inde etiam habitus nostri honor et frequens
 toga. paulatimque discessum ad delenimenta vitiorum, 25
 porticus et balnea et conviviorum elegantiam. idque apud
 inperitos humanitas vocabatur, cum pars servitutis esset.

22 Tertius expeditionum annus novas gentis aperuit, vas-
 tatis usque ad Tanaum (aestuatio nomen est) nationibus.
 qua formidine territi hostes quamquam conflictatum saevis 30

6 multum $\Gamma^2 \Delta$ 10 invitamenta *Acidalius*: inritamenta (inci- Γ^2)
codd. 13 sunt *Baehrens*: et *codd.*: om. *Rhen.* 14 pariter *add.*
Fröhlich, Weissenborn 17 bella *Bosius*: bello *codd.* 25
 descensum *Pichena* 26 balinea Γ^2 : balneas Δ : balneas *Ritter*
 29 Taus sive Tanaus Γ^m : Taum *Put.*

AGRICOLA

tempestatibus exercitum lacessere non ausi; ponendisque
 insuper castellis spatium fuit. adnotabant periti non alium ²
 ducem opportunitates locorum sapientius legisse; nullum ab
 Agricola positum castellum aut vi hostium expugnatum aut
⁵ pactione ac fuga desertum; nam adversus moras obsidionis
 annuis copiis firmabantur. ita intrepida ibi hiems, crebrae ³
 eruptiones et sibi quisque praesidio, inritis hostibus eoque
 desperantibus, quia soliti plerumque damna aestatis hiber-
¹⁰ nantibus pensare tum aestate atque hieme iuxta pelle-
 bantur. nec Agricola umquam per alios gesta avidus ⁴
 intercept: seu centurio seu praefectus incorruptum facti
 testem habebat. apud quosdam acerbior in conviciis narra-
 batur, ut erat comis bonis, ita adversus malos iniucundus.
 ceterum ex iracundia nihil supererat secretum, ut silentium ⁵
¹⁵ eius non timeres: honestius putabat offendere quam odisse.

Quarta aestas obtinendis quae percucurrerat insumpta; ²³
 ac si virtus exercituum et Romani nominis gloria pateretur,
 inventus in ipsa Britannia terminus. namque Clota et ²
 Bodotria diversi maris aestibus per immensum revectae,
²⁰ angusto terrarum spatio dirimuntur: quod tum praesidiis
 firmabatur atque omnis propior sinus tenebatur, summotis
 velut in aliam insulam hostibus.

Quinto expeditionum anno nave prima transgressus igno- ²⁴
 tas ad id tempus gentis crebris simul ac prosperis proeliis
²⁵ domuit; eamque partem Britanniae quae Hiberniam aspi-
 cit copiis instruxit, in spem magis quam ob formidinem, si
 quidem Hibernia medio inter Britanniam atque Hispaniam
 sita et Gallico quoque mari opportuna valentissimam imperii
 partem magnis in vicem usibus miscuerit. spatium eius, si ²
³⁰ Britanniae comparetur, angustius, nostri maris insulas supe-
 rat. solum caelumque et ingenia cultusque hominum haud

5 ac] aut Δ   6 crebrae eruptiones *huc transposuit Halm: codd.*
post desertum habent   10 avidius Δ   12 conuiuiis Γ'Δ   13
 et erat ut *Heinrichsen*   17 gloria om. Δ   26 ob] in Δ

multum a Britannia differunt: in * * * melius aditus por-
 3 tusque per commercia et negotiatores cogniti. Agricola ex-
 pulsum seditione domestica unum ex regulis gentis exceperat
 ac specie amicitiae in occasionem retinebat. saepe ex eo
 audiui legione una et modicis auxiliis debellari obtinerique 5
 Hiberniam posse; idque etiam adversus Britanniam pro-
 futurum, si Romana ubique arma et velut e conspectu
 libertas tolleretur.

- 25 Ceterum aestate, qua sextum officii annum inchoabat,
 amplexus civitates trans Bodotriam sitas, quia motus uni- 10
 versarum ultra gentium et infesta hostibus exercitus itinera
 timebantur, portus classe exploravit; quae ab Agricola pri-
 mum adsumpta in partem virium sequebatur egregia specie,
 cum simul terra, simul mari bellum impelleretur, ac saepe
 isdem castris pedes equesque et nauticus miles mixti copiis 15
 et laetitia sua quisque facta, suos casus attollerent, ac modo
 silvarum ac montium profunda, modo tempestatum ac fluctu-
 tum adversa, hinc terra et hostis, hinc victus Oceanus
 2 militari iactantia compararentur. Britannos quoque, ut ex
 captivis audiebatur, visa classis obstupefacteabat, tamquam 20
 aperto maris sui secreto ultimum victis perfugium claudere-
 3 tur. ad manus et arma conversi Caledoniam incolentes
 populi, paratu magno, maiore fama, uti mos est de ignotis,
 obpugnare ultro castella adorti, metum ut provocantes addi-
 derant; regrediendumque citra Bodotriam et excedendum 25
 potius quam pellerentur ignavi specie prudentium admo-
 nebant, cum interim cognoscit hostis pluribus agminibus
 4 inrupturos. ac ne superante numero et peritia locorum
 circumiretur, diviso et ipse in tres partes exercitu incessit.
- 26 Quod ubi cognitum hosti, mutato repente consilio uni- 30

1 differunt *Rhen.*: differt in melius *codd.*: lacunam indicat *Ritter*
 2 per] et Δ 11 hostibus *Becker*: hostilis *codd.*: hostili exercitu
Rhen. 12 timebantur *Put.*: timebant *codd.* 14 impelleretur
Rhen.: impellitur *codd.* 22 Calidoniam incolentis *codd.* 24 op-
 pugnare *Rhen.*: oppugnasse *codd.* castellum I²

AGRICOLA

versi nonam legionem ut maxime invalidam nocte adgressi,
 inter somnum ac trepidationem caesis vigilibus inrupere.
 iamque in ipsis castris pugnabatur, cum Agricola iter hos- 2
 tium ab exploratoribus edoctus et vestigiis insecutus, velo-
 5 cissimos equitum peditumque adsultare tergis pugnantium
 iubet, mox ab universis adici clamorem; et propinqua luce
 fulsere signa. ita ancipiti malo territi Britanni; et Romanis 3
 rediit animus, ac securi pro salute de gloria certabant.
 ultro quin etiam erupere, et fuit atrox in ipsis portarum
 10 angustiis proelium, donec pulsii hostes, utroque exercitu cer-
 tante, his, ut tulisse opem, illis, ne eguisse auxilio viderentur.
 quod nisi paludes et silvae fugientis texissent, debellatum 4
 illa victoria foret.

Cuius conscientia ac fama ferox exercitus nihil virtuti 27
 15 suae invium et penetrandam Caledoniam inveniendumque
 tandem Britanniae terminum continuo proeliorum cursu
 fremebant. atque illi modo cauti ac sapientes prompti post 2
 eventum ac magniloqui erant. iniquissima haec bellorum
 condicio est: prospera omnes sibi vindicant, adversa uni
 20 imputantur. at Britanni non virtute *se*, sed occasione et 3
 arte ducis *victos* rati, nihil ex adrogantia remittere, quo
 minus iuventutem armarent, coniuges ac liberos in loca tuta
 transferrent, coetibus ac sacrificiis conspirationem civitatum
 sancirent. atque ita inritatis utrimque animis discessum.

25 Eadem aestate cohors Usiporum per Germanias con- 28
 scripta et in Britanniam transmissa magnum ac memora-
 bile facinus ausa est. occiso centurione ac militibus, qui 2
 ad tradendam disciplinam inmixti manipulis exemplum et
 rectores habebantur, tris liburnicas adactis per vim guber-
 30 natoribus ascendere; et uno fremigante, suspectis duobus

8 rediit *Wex*: redit *codd.*   11 ut tulisse *Put.*: intulisse *codd.*
 15 penetrandum Δ 16 proeliorum *Rhev.*: praelium *codl.*   20
se add. Walch   21 victos *add. Lips.*   25 usiporum Δ 28
 inmixti *Put.*: inmixtis *codd.*   30 remigrante *Put.*: renavigante
Mützell: retro remigante *Gudeman*: refugio, ante *Urlichs*

CORNELII TACITI

- eoque interfectis, nondum vulgato rumore ut miraculum
 3 praevehebantur. mox ad aquam atque utilia raptis secum * *
cum plerisque Britannorum sua defēnsantium proelio con-
 gressi ac saepe victores, aliquando pulsī, eo ad extremum
 inopiae venire, ut infirmissimos suorum, mox sorte dūctos 5
 4 vescerentur. atque ita circumvecti Britanniam, amissis per
 inscitiam regendi navibus, pro praedonibus habiti, primum
 5 a Suebis, mox a Frisiis intercepti sunt. ac fuere quos per
 commercia venundatos et in nostram usque ripam mutatione
 ementium adductos indicium tanti casus inlustravit. 10
- 29 Initio aestatis Agricola domestico vulnere ictus, anno
 ante natum filium amisit. quem casum neque ut plerique
 fortium virorum ambitiose, neque per lamenta rursus ac
 maerorem muliebriter tulit: et in luctu bellum inter reme-
 2 dia erat. igitur praemissa classe, quae pluribus locis prae- 15
 data magnum et incertum terrorem faceret, expedito exercitu,
 cui ex Britannis fortissimos et longa pace exploratos addi-
 derat, ad montem Graupium pervenit, quem iam hostis
 3 insederat. nam Britanni nihil fracti pugnae prioris eventu,
 et ultionem aut servitium exspectantes, tandemque docti 20
 commune periculum concordia propulsandum, legationibus
 4 et foederibus omnium civitatum vires exciverant. iamque
 super triginta milia armatorum aspiciebantur, et adhuc
 adfluebat omnis iuventus et quibus cruda ac viridis senec-
 tus, clari bello et sua quisque decora gestantes, cum inter 25
 pluris duces virtute et genere praestans nomine Calgacus
 apud contractam multitudinem proelium poscentem in hunc
 modum locutus fertur:
- 30 'Quotiens causas belli et necessitatem nostram intueor,
 magnus mihi animus est hodiernum diem consensumque 30
 vestrum initium libertatis toti Britanniae fore: nam et uni-

2 utilia *Selling*: ut illa *codd.* lacunam notavit *Ritter*: cum *add.*
idem 18 *Grampium Put.* 26 *Galgacus Δ¹, Rhen.* 30
 consensusque Δ 31 totius *Put.*

AGRICOLA

versi servitutis expertes et nullae ultra terrae ac ne mare
 quidem securum imminente nobis classe Romana. ita 2
 proelium atque arma, quae fortibus honesta, eadem etiam
 ignavis tutissima sunt. priores pugnae, quibus adversus 3
 5 Romanos varia fortuna certatum est, spem ac subsidium
 in nostris manibus habebant, quia nobilissimi totius Britan-
 niae eoque in ipsis penetralibus siti nec servientium litora
 aspicientes, oculos quoque a contactu dominationis invio-
 latos habebamus. nos terrarum ac libertatis extremos re- 4
 10 cessus ipse ac sinus famae in hunc diem defendit; atque
 omne ignotum pro magnifico est: sed nunc terminus Bri- 5
 tanniae patet, nulla iam ultra gens, nihil nisi fluctus et saxa,
 et infestiores Romani, quorum superbiam frustra per obse-
 quium ac modestiam effugeris. raptores orbis, postquam 6
 15 cuncta vastantibus defuere terrae, iam et mare scrutantur:
 si locuples hostis est, avari, si pauper, ambitiosi, quos non
 Oriens, non Occidens satiaverit: soli omnium opes atque
 inopiam pari adfectu concupiscunt. auferre trucidare ra- 7
 pere falsis nominibus imperium, atque ubi solitudinem
 20 faciunt, pacem appellant.'

/ 'Liberos cuique ac propinquos suos natura carissimos 31
 esse voluit: hi per dilectus alibi servituri auferuntur: con-
 iuges sororesque etiam si hostilem libidinem effugiant,
 nomine amicorum atque hospitem polluuntur. bona fortu- 2
 25 naeque in tributum, ager atque annus in frumentum, cor-
 pora ipsa ac manus silvis ac paludibus emuniendis inter
 verbera ac contumelias conteruntur. nata servituti mancipia
 semel veneunt, atque ultro a dominis aluntur: Britannia
 servitutum suam cotidie emit, cotidie pascit. ac sicut in 3
 30 familia recentissimus quisque servorum etiam conservis ludi-
 brio est, sic in hoc orbis terrarum vetere famulatu novi nos

10 sinus fama *Boxhorn* atque . . . sed *huc transposuit Brueys*:
codd. post patet habent: secl. Muretus 15 terrae iam *Halm*: terram
codd. 25 que] quae Γ'Δ ager atque *F. Jacob*: aggerat *codd.* 27
 conteruntur *idem*: conterunt *codd.* 29 quotidie *codd.*

et viles in excidium petimur; neque enim arva nobis aut
 metalla aut portus sunt, quibus exercendis reservemur.
 4 virtus porro ac ferocia subiectorum ingrata imperantibus;
 et longinquitas ac secretum ipsum quo tutius, eo suspectius.
 ita sublata spe veniae tandem sumite animum, tam quibus 5
 5 salus quam quibus gloria carissima est. Brigantes femina
 duce exurere coloniam, expugnare castra, ac nisi felicitas in
 socordiam vertisset, exuere iugum potuere: nos integri et
 indomiti et in libertatem, non in paenitentiam † latūri, primo
 statim congressu ostendamus, quos sibi Caledonia viros 10
 seposuerit.'

32 'An eandem Romanis in bello virtutem quam in pace
 lasciviam adesse creditis? nostris illi dissensionibus ac dis-
 cordiis clari vitia hostium in gloriam exercitus sui vertunt;
 quem contractum ex diversissimis gentibus ut secundae res 15
 tenent, ita adversae dissolvent: nisi si Gallos et Germanos
 et (pudet dictu) Britannorum plerosque, licet dominationi
 alienae sanguinem commodent, diutius tamen hostis quam
 2 servos, fide et adfectu teneri putatis. metus ac terror sunt
 infirma vincla caritatis; quae ubi removeris, qui timere 20
 desierint, odisse incipient. omnia victoriae incitamenta pro
 nobis sunt: nullae Romanos coniuges accendunt, nulli
 parentes fugam exprobraturi sunt; aut nulla plerisque patria.
 3 aut alia est. paucos numero, trepidos ignorantia, caelum
 ipsum ac mare et silvas, ignota omnia circumspectantis, 25
 clausos quodam modo ac vinctos di nobis tradiderunt. ne
 terreat vanus aspectus et auri fulgor atque argenti, quod
 4 neque tegit neque vulnerat. in ipsa hostium acie invenie-
 mus nostras manus. adgnoscent Britanni suam causam,
 recordabuntur Galli priorem libertatem: deserent illos 30

6 clarissima Δ 9 arma latūri *Wex*: bellatūri *Koch*: in patien-
 tiam bellatūri *Wölflin* 10 calidonia Γ 18 commodent *Put.*:
 commendent *codd.* 19 sunt *Beroaldus*: est *codd.* 24 trepidos
Heumann: circum trepidos *codd.*

AGRICOLA

ceteri Germani, tam quam nuper Usipi reliquerunt. nec
 quicquam ultra formidinis: vacua castella, senum coloniae,
 inter male parentis et iniuste imperantis aegra municipia
 et discordantia. hic dux, hic exercitus: ibi tributa et me- 5
 5 tallae et ceterae servientium poenae, quas in aeternum per-
 ferre aut statim ulcisci in hoc campo est. proinde ituri in
 aciem et maiores vestros et posterōs cogitate.’

Excepere orationem alacres, ut barbaris moris, cantu fre- 33
 mituque et clamoribus dissonis. iamque agmina et armorum
 10 fulgores audentissimi cuiusque procurso: simul instruebatur
 acies, cum Agricola quamquam laetum et vix munimentis
 coërcitum militem accendendum adhuc ratus, ita disseruit:
 ‘septimus annus est, commilitones, ex quo virtute vestra, 2
 auspiciis imperii Romani, fide atque opera nostra Britan-
 15 niam vicistis. tot expeditionibus, tot proeliis, seu fortitu-
 dine adversus hostis seu patientia ac labore paene adversus
 ipsam rerum naturam opus fuit, neque me militum neque
 vos ducis paenituit. ergo egressi, ego veterum legatorum, 3
 vos priorum exercituum terminos, finem Britanniae non
 20 fama nec rumore, sed castris et armis tenemus: inventa
 Britannia et subacta. equidem saepe in agmine, cum vos 4
 paludes montesve et flumina fatigarent, fortissimi cuiusque
 voces audiebam: “quando dabitur hostis, quando acies?”
 veniunt, e latebris suis extrusi, et vota virtusque in aperto,
 25 omniaque prona victoribus atque eadem victis adversa. nam 5
 ut superasse tantum itineris, silvas evasisse, transisse aes-
 tuaria pulchrum ac decorum in frontem, ita fugientibus
 periculosissima quae hodie prosperrima sunt; neque enim
 nobis aut locorum eadem notitia aut com meatuum eadem
 30 abundantia, sed manus et arma et in his omnia. quod ad 6
 me attinet, iam pridem mihi decretum est neque exercitus

I usipii Δ   nec quicquam *Put.*: nequicquam Γ: nequaquam Δ
 3 tetra municipia Γ^m   10 instituebatur *al.* Γ^m   11 monitis Γ^l
 13 septimus *Acidalius*: octavus *codd.*   vestra *Nipperdey*: et *codd.*
 23 acies *Rhen.*: animus *codd.*   27 ita *Rhen.*: item *codd.*

neque ducis terga tuta esse. proinde et honesta mors turpi vita potior, et incolumitas ac decus eodem loco sita sunt; nec inglorium fuerit in ipso terrarum ac naturae fine cecidisse.'

34 'Si novae gentes atque ignota acies constitisset, aliorum exercituum exemplis vos hortarer: nunc vestra decora re- 5 censete, vestros oculos interrogate. hi sunt, quos proximo anno unam legionem furto noctis adgressos clamore debellastis; hi ceterorum Britannorum fugacissimi ideoque tam 2 diu superstites. quo modo silvas saltusque penetrantibus fortissimum quodque animal contra ruere, pavida et inertia 10 ipso agminis sono pellebantur, sic acerrimi Britannorum iam pridem ceciderunt, reliquus est numerus ignavorum et 3 metuentium. quos quod tandem invenistis, non restiterunt, sed deprehensi sunt; novissimae res et extremus metus corpora defixere [aciem] in his vestigiis, in quibus pulchram 15 4 et spectabilem victoriam ederetis. transigite cum expeditionibus, imponite quinquaginta annis magnum diem, adprobate rei publicae numquam exercitui imputari potuisse aut moras belli aut causas rebellandi.'

35 Et adloquente adhuc Agricola militum ardor eminebat, 20 et finem orationis ingens alacritas consecuta est, statimque 2 ad arma discursum. instinctos ruentisque ita disposuit, ut peditum auxilia, quae octo milium erant, mediam aciem firmarent, equitum tria milia cornibus adfunderentur. legiones pro vallo stetero, ingens victoriae decus citra Romanum san- 25 3 guinem bellandi, et auxilium, si pellerentur. Britannorum acies in speciem simul ac terrorem editioribus locis constiterat ita, ut primum agmen in aequo, ceteri per adclive iugum conexi velut insurgerent; media campi covinnarius eques

10 quodque Γ^m: quoque ΓΔ ruebat *Andresen*: ruerat *Urlichs*
 11 pelluntur *Put.* 14 novissime Γ extremus metus *Schoemann*:
 extremo metu *codd.* 15 corpora] torpore *Schoemann*: torpidam
Urlichs aciem *del. Rhen.* 18 imputare Δ 26 bellanti *Rhen.*
 28 agmen in aequo *Bekker*: agmine quo *codd.* 29 conexi *Put.*:
 conuexi *codd.*: velut conexi *Nipperdey* conuinnarius Γ: couinna-
 rius Δ et eques *Rhen.*

strepitu ac discursu complebat. tum Agricola superante 4
 hostium multitudine veritus, ne in frontem simul et latera
 suorum pugnaretur, diductis ordinibus, quamquam porrectior
 acies futura erat et arcessendas plerique legiones admone-
 5 bant, promptior in spem et firmus adversis, dimisso equo
 pedes ante vexilla constitit.

Ac primo congressu eminus certabatur; simulque constan- 36
 tia, simul arte Britanni ingentibus gladiis et brevibus
 caetris missilia nostrorum vitare vel excutere, atque ipsi
 10 magnam vim telorum superfundere, donec Agricola Bata-
 vorum cohortis ac Tungrorum duas cohortatus est, ut rem
 ad mucrones ac manus adducerent; quod et ipsis vetustate
 militiae exercitatum et hostibus inhabile, parva scuta et
 enormis gladios gerentibus; nam Britannorum gladii sine
 15 mucrone complexum armorum et in arto pugnam non tolera-
 bant. igitur ut Batavi miscere ictus, ferire umbonibus, ora 2
 fodere, et stratis qui in aequo adstiterant, erigere in collis
 aciem coepere, ceterae cohortes aemulatione et impetu co-
 nisae proximos quosque caedere: ac plerique semineces aut
 20 integri festinatione victoriae relinquebantur. interim equitum 3
 turmae, ut fugere covinnarii, peditum se proelio miscuere.
 et quamquam recentem terrorem intulerant, densis tamen
 hostium agminibus et inaequalibus locis haerebant; mini-
 meque equestris ei pugnae facies erat, cum tegra diu aut
 25 stante simul equorum corporibus impellerentur; ac saepe
 vagi currus, exterriti sine rectoribus equi, ut quemque formido
 tulerat, transversos aut obvios incursabant.

Et Britanni, qui adhuc pugnae expertes summa collium 37
 insederant et paucitatem nostrorum vacui spernebant, de-

2 in *Fröhlich*: simul in *codd.* 10 Vatauorum Γ^1 13 parva . . .
 gerentibus *secl. Wex*: nam . . . tolerabant *Haase* 15 in arto *Fr.*
Medicis: in aperto *codd.* 17 fodere *Gesner*: foedare *codd.* stratis
Ernesti: tratis *codd.*: tractis *Put.* 21 ut *add. Doederlein*: ubi (*vel*
 fugere enim) *Wex* conuinnarii Γ 24 equestris ei *Andresen*:
 equestres; ea (ei Γ^2) enim *codd.*: aequa nostris iam *Anquetil* aegre
 diu stantes *Brotier*: aegre clivo instantes *Schoemann*

gredi paulatim et circumire terga vincentium coeperant, ni
 id ipsum veritus Agricola quattuor equitum alas, ad subita
 belli retentas, venientibus opposuisset, quantoque ferocius
 2 adcurrerant, tanto acrius pulsos in fugam disiecisset. ita
 consilium Britannorum in ipsos versum, transvectaeque prae- 5
 cepto ducis a fronte pugnantium alae aversam hostium aciem
 invasere. tum vero patentibus locis grande et atrox specta-
 culum: sequi, vulnerare, capere, atque eosdem oblatis aliis
 3 trucidare. iam hostium, prout cuique ingenium erat, cater-
 vae armorum paucioribus terga praestare, quidam inermes 10
 ultro ruere ac se morti offerre. passim arma et corpora et
 laceri artus et cruenta humus; et aliquando etiam victis ira
 4 virtusque. postquam silvis adpropinquaverunt, idem primos
 sequentium incautos collecti et locorum gnari circumvenie-
 bant. quod ni frequens ubique Agricola validas et expeditas 15
 cohortis indaginis modo, et sicubi artiora erant, partem
 equitum dimissis equis, simul rariores silvas equitem persul-
 tare iussisset, acceptum aliquod vulnus per nimiam fiduciam
 5 foret. ceterum ubi compositos firmis ordinibus sequi rursus
 videre, in fugam versi, non agminibus, ut prius, nec alius 20
 alium respectantes, rari et vitabundi in vicem longinqua
 6 atque avia petiere. finis sequendi nox et satietas fuit. caesa
 hostium ad decem milia: nostrorum trecenti sexaginta ceci-
 dere, in quis Aulus Atticus praefectus cohortis, iuvenili
 ardore et ferocia equi hostibus inlatus. 25

38 Et nox quidem gaudio praedaeque laeta victoribus: Bri-
 tanni palantes mixtoque virorum mulierumque ploratu tra-
 here vulneratos, vocare integros, deserere domos ac per
 iram ultro incendere, eligere latebras et statim relinquere;

4 adcurrerant Γ : occurrerant Δ 8 oblatis *Rhen.*: ablatis
codd. 13 idem *Goebel*: ntem (*obelo in margine adposito*) Γ : item
 Δ : identidem *Hutter* 14 gnari *Dronke*: ignari *codd.*: ignaros
Put. 17 equitem persultare *Rhen.*: equite persultari Γ : equites
 perlustrari Δ : equitem perlustrare *Urlichs* 20 versi *Put.*: uersis
codd. 26 Britanni *Put.*: Britannique *codd.*

AGRICOLA

miscere in vicem consilia aliqua, dein separare ; aliquando
frangi aspectu pignorum suorum, saepius concitari. satisque 2
constabat saevisse quosdam in coniuges ac liberos, tamquam
misererentur. proximus dies faciem victoriae latius aperuit :
5 vastum ubique silentium, secreti colles, fumantia procul tecta,
nemo exploratoribus obvius. quibus in omnem partem di- 3
missis, ubi incerta fugae vestigia neque usquam conglobari
hostis compertum (et exacta iam aestate spargi bellum ne-
quibat), in finis Borestorum exercitum deducit. ibi acceptis 4
10 obsidibus, praefecto classis circumvehi Britanniam praecipit.
datae ad id vires, et praecesserat terror. ipse peditem atque
equites lento itinere, quo novarum gentium animi ipsa trans-
itus mora terrentur, in hibernis locavit. et simul classis 5
secunda tempestate ac fama Trucculensem portum tenuit,
15 unde proximo Britanniae latere lecto omni redierat.

Hunc rerum cursum, quamquam nulla verborum iactantia 39
epistulis Agricolae auctum, ut Domitiano moris erat, fronte
laetus, pectore anxius excepit. inerat conscientia derisui 2
fuisse nuper falsum e Germania triumphum, emptis per
20 commercia, quorum habitus et crines in captivorum speciem
formarentur : at nunc veram magnamque victoriam tot mili-
bus hostium caesis ingenti fama celebrari. id sibi maxime 3
formidolosum, privati hominis nomen supra principis attolli :
frustra studia fori et civilium artium decus in silentium acta,
25 si militare gloriam alius occuparet ; et cetera utcumque
facilius dissimulari, ducis boni imperatoriam virtutem esse.
talibus curis exercitus, quodque saevae cogitationis indicium 4
erat, secreto suo satiatus, optimum in praesentia statuit
reponere odium, donec impetus famae et favor exercitus

1 aliqua *secl. Classen, Wölfflin*   5 deserti *Ernesti*   9 Horestorum *Put.*
14 trucculentem (-sem Γ^2) Γ : trutu. *al.* Γ^m : trutulens est Δ : Truttulensem *Put.*
15 proximo anno *Madvig*
rediret (*vel* reditura erat) *idem*   17 auctum *Lips.*: actum *codd.*
ut erat Domitianus Γ^m : ut Domitianus erat Δ 18 excepit *Put.*:
excipit Γ : caepit Δ 20 crines *Put.*: crinis *codd.*   29 exitus Δ

CORNELII TACITI

languesceret : nam etiam tum Agricola Britanniam obtinebat.

40 Igitur triumphalia ornamenta et illustri statuae honorem et quidquid pro triumpho datur, multo verborum honore cumulata, decerni in senatu iubet addique insuper opinionem, Suriam provinciam Agricolae destinari, vacuam tum 5 morte Atilii Rufi consularis et maioribus reservatam. credere plerique libertum ex secretioribus ministeriis missum ad Agricolam codicillos, quibus ei Suria dabatur, tulisse, cum praecepto ut, si in Britannia foret, traderentur ; eumque 10 libertum in ipso freto Oceani obvium Agricolae, ne appellato quidem eo ad Domitianum remeasse, sive verum istud, sive 3 ex ingenio principis fictum ac compositum est. tradiderat interim Agricola successori suo provinciam quietam tutamque. ac ne notabilis celebritate et frequentia occurrentium 15 introitus esset, vitato amicorum officio noctu in urbem, noctu in Palatium, ita ut praeceptum erat, venit ; exceptusque brevi osculo et nullo sermone turbae servientium inmixtus 4 est. ceterum uti militare nomen, grave inter otiosos, aliis virtutibus temperaret, tranquillitatem atque otium penitus 20 hausit, cultu modicus, sermone facilis, uno aut altero amicorum comitatus, adeo uti plerique, quibus magnos viros per ambitionem aestimare mos est, viso aspectoque Agricola quaererent famam, pauci interpretarentur.

41 Crebro per eos dies apud Domitianum absens accusatus, 25 absens absolutus est. causa periculi non crimen ullum aut querela laesi cuiusquam, sed infensus virtutibus princeps et 2 gloria viri ac pessimum inimicorum genus, laudantes. et ea insecuta sunt rei publicae tempora, quae sileri Agricolam non sinerent : tot exercitus in Moesia Daciaque et Germania 30 et Pannonia temeritate aut per ignaviam ducum amissi, tot militares viri cum tot cohortibus expugnati et capti ; nec iam

10 Britannia *Put.* : Britanniam *codd.* : Britannia etiam *coni. Halm*
18 turbae *om.* Δ   21 hausit *Wex* : auxit *codd.*

AGRICOLA

de limite imperii et ripa, sed de hibernis legionum et possessione dubitatum. ita cum damna damnis continuarentur 3
 atque omnis annus funeribus et cladibus insigniretur, poscebatur ore vulgi dux Agricola, comparantibus cunctis vigorem
 5 et constantiam et expertum bellis animum cum inertia et formidine ceterorum. quibus sermonibus satis constat 4
 Domitiani quoque auris verberatas, dum optimus quisque libertorum amore et fide, pessimi malignitate et livore primum deterioribus principem exstimulabant. sic Agricola
 10 simul suis virtutibus, simul vitiis aliorum in ipsam gloriam praeceps agebatur.

Aderat iam annus, quo proconsulatum Africae et Asiae sorte- 42
 tiretur, et occiso Civica nuper nec Agricolae consilium deerat nec Domitiano exemplum. accessere quidam cogitationum
 15 principis periti, qui iturusne esset in provinciam ultro Agricolam interrogarent. ac primo occultius quietem et otium 2
 laudare, mox operam suam in adprobanda excusatione offerre, postremo non iam obscuri suadentes simul terrentesque per-
 traxere ad Domitianum. qui paratus simulatione, in ad- 3
 20 rogantiam compositus, et audiit preces excusantis et, cum adnuisset, agi sibi gratias passus est, nec erubuit beneficii invidia. salarium tamen proconsuli consulari solitum offerri
 et quibusdam a se ipso concessum Agricolae non dedit, sive
 offensus non petitum, sive ex conscientia, ne quod vetuerat
 25 videretur emisse. proprium humani ingenii est odisse quem 4
 laeseris: Domitiani vero natura praeceps in iram, et quo obscurior, eo inrevocabilius, moderatione tamen prudentia-
 que Agricolae leniebatur, quia non contumacia neque inani iactatione libertatis famam fatumque provocabat. sciant, 5

1 possessionum Δ   5 et ante constantiam om. Γ   6 ceterorum
Grotius: eorum *codd.*: lacunam notavit *Bach*, supplevit *Halm*   7
 Domitianum Δ   10 in ipsam gloriam] ipsa gloria *Madvig*: inter
 ipsam *Bachrens*   18 iam *Rhen.*: tam *codd.*   20 se excusantis
Gudeman   22 proconsuli consulari *Mommsen*: proconsulari *codd.*:
 proconsulare *Bletterius*

quibus moris est illicita mirari, posse etiam sub malis principibus magnos viros esse, obsequiumque ac modestiam, si industria ac vigor adsint, eo laudis excedere, quo plerique per abrupta, sed in nullum rei publicae usum, ambitiosa morte inclaruerunt.

5

43 Finis vitae eius nobis luctuosus, amicis tristis, extraneis etiam ignotisque non sine cura fuit. vulgus quoque et hic aliud agens populus et ventitavere ad domum et per fora et circulos locuti sunt; nec quisquam audita morte Agricolae aut laetatus est aut statim oblitus. augebat miseratio-
nem constans rumor veneno interceptum: nobis nihil com-
perti adfirmare ausim. ceterum per omnem valetudinem
eius crebrius quam ex more principatus per nuntios visentis
et libertorum primi et medicorum intimi venerē, sive cura
3 illud sive inquisitio erat. supremo quidem die momenta 15
ipsa deficientis per dispositos cursorēs nuntiata constabat,
nullo credente sic adcelerari quae tristis audiret. speciem
tamen doloris animi vultu prae se tulit, securus iam odii
4 et qui facilius dissimularet gaudium quam metum. satis con-
stabat lecto testamento Agricolae, quo coheredem optimae 20
uxori et piissimae filiae Domitianum scripsit, laetatum eum
velut honore iudicioque. tam caeca et corrupta mens adsi-
duis adulationibus erat, ut nesciret a bono patre non scribi
heredem nisi malum principem.

44 Natus erat Agricola Gaio Caesare tertium consule idibus 25
Iuniis: excessit quarto et quinquagesimo anno, decimo
2 kalendas Septembris Collega Priscoque consulibus. quod
si habitum quoque eius posterī noscere velint, decentior
quam sublimior fuit: nihil impetus in vultu: gratia oris

3 eo laudis] eorum laudes *Wex* descendere *Lips.* 4 nullum
rei publicae *Murtus, Ursinus*: ullum rei post (nullum re p̄ Γ^m)
codd. 10 oblitus *Murtus*: oblitus est *codd.*: oblitus. et *Wex*
16 constabat *Rhen.*: constabant *codd.* 18 animi vultu *Baehrens*:
animo vultuque *codd.*: habitu vultuque *Ernesti* 25 tertium *Lips.*:
ter *codd.*: iterum *Nipperdey* 26 quarto *Petavius*: sexto *codd.*:
quinto *Nipperdey* 29 metus Γ^m: metus et impetus Δ

AGRICOLA

supererat. bonum virum facile crederes, magnum libenter. et ipse quidem, quamquam medio in spatio integrae aetatis 3 ereptus, quantum ad gloriam, longissimum aevum peregit. quippe et vera bona, quae in virtutibus sita sunt, impleverat, 5 et consulari ac triumphalibus ornamentis praedito quid aliud adstruere fortuna poterat? opibus nimis non gaudebat, 4 speciosae non contigerant. filia atque uxore superstitibus potest videri etiam beatus incolumi dignitate, florente fama, salvis adfinitatibus et amicitiiis futura effugisse. nam sicuti 5 10 * * durare in hanc beatissimi saeculi lucem ac principem Traianum videre, quod augurio votisque apud nostras auris ominabatur, ita festinatae mortis grande solacium tulit evasisse postremum illud tempus, quo Domitianus non iam per intervalla ac spiramenta temporum, sed continuo et velut 15 uno ictu rem publicam exhaustit.

Non vidit Agricola obsessam curiam et clausum armis 45 senatum et eadem strage tot consularium caedes, tot nobilissimarum feminarum exilia et fugas. una adhuc victoria Carus Metius censebatur, et intra Albanam arcem sententia 20 Messalini strepebat, et Massa Baebius [iam] tum reus erat: mox nostrae duxere Helvidium in carcerem manus; nos Mauricum Rusticumque divisimus, nos innocenti sanguine Senecio perfudit. Nero tamen subtraxit oculos suos iussit- 2 que scelera, non spectavit: praecipua sub Domitiano mi- 25 seriarum pars erat videre et aspici, cum suspiria nostra subscriberentur, cum denotandis tot hominum palloribus sufficeret saevus ille vultus et rubor, quo se contra pudorem muniebat.

Tu vero felix, Agricola, non vitae tantum claritate, sed 3

7 non ante contigerant om. Γ^m . 9 sicut ei non licuit Dahl: sicut iuaret Müller 10 hanc . . . lucem Acidalius: hac . . . luce codd. 11 quod] quodam editio Bipontina: quod secl. Rhen. 19 charus (clarus Δ) mitius (Mettius Γ²) codd. 20 iam om. Δ 22 Mauricum Rusticumque diuisimus Γ^m: maurici rusticique uisus ΓΔ 27 quo Lips.: a quo codd.

etiam opportunitate mortis. (ut perhibent qui interfuerunt
 novissimis sermonibus tuis) constans et libens fatum ex-
 cepisti, tamquam pro virili portione innocentiam principi
 4 donares. sed mihi filiaeque eius praeter acerbitatem parentis
 erepti auget maestitiam, quod adsidere valetudini, fovere 5
 5 deficientem, satiari vultu complexuque non contigit. ex-
 cepissemus certe mandata vocesque, quas penitus animo
 figeremus. noster hic dolor, nostrum vulnus, nobis tam
 longae absentiae condicione ante quadriennium amissus est.
 6 omnia sine dubio, optime parentum, adsidente amantissima 10
 uxore superfuere honori tuo: paucioribus tamen lacrimis
 comploratus es, et novissima in luce desideravere aliquid
 oculi tui.

46 Si quis piorum manibus locus, si, ut sapientibus placet,
 non cum corpore extinguuntur magnae animae, placide 15
 quiescas, nosque *et* domum tuam ab infirmo desiderio et
 muliebribus lamentis ad contemplationem virtutum tuarum
 2 voces, quas neque lugeri neque plangi fas est. admiratione
 te potius et immortalibus laudibus et, si natura suppe-
 ditet, similitudine colamus: is verus honos, ea coniunctis- 20
 3 simi cuiusque pietas. id filiae quoque uxoriue praece-
 perim, sic patris, sic mariti memoriam venerari, ut omnia
 facta dictaque eius secum revolvant, formamque ac figuram
 animi magis quam corporis complectantur, non quia inter-
 cedendum putem imaginibus quae marmore aut aere fingun- 25
 tur, sed, ut vultus hominum, ita simulacra vultus inbecilla ac
 mortalia sunt, forma mentis aeterna, quam tenere et expri-
 mere non per alienam materiam et artem, sed tuis ipse

1 perhibent *Put.*: perhiberent *codd.*   6 excepissemus *Acidalius*,
Pichena: excepissem *codd.*   8 tam] tum Γ^m 9 longae] nostrae Δ
 12 compositus Γ^m 16 nosque et *Urlichs*: nosque *codd.*   19
 et immortalibus *Acidalius*: temporalibus *codd.*: te imm- *Lips.*   20
 similitudine *Grotius*: militum Γ : multum Δ colamus *Muretus*:
 decoramus *codd.*: decoremus *Ursinus*: te colamus *Gudeman*   23
 formamque *Muretus*: famamque *codd.*

AGRICOLA

moribus possis. quidquid ex Agricola amavimus, quidquid 4
mirati sumus, manet mansurumque est in animis hominum,
in aeternitate temporum, fama rerum ; nam multos veterum
velut inglorios et ignobilis oblivio obruit : Agricola posteri-
5 tati narratus et traditus superstes erit.

3 in fama *Halm*

4 obruit *Haupt* : obruet *codd.*

INDEX NOMINUM

Numeri capita et sectiones indicant

- Africa 42. 1
 Agricola, Cn. Iulius 3. 4; 4. 1;
 5. 2; 7. 2, 3, 5; 8. 1, 3; 9. 2;
 18. 1, 3, 6, 7; 22. 2, 4; 24. 3;
 25. 1; 26. 2; 29. 1; 33. 1; 35.
 1, 4; 36. 1; 37. 1, 4; 39. 1, 4;
 40. 1, 2, 3, 4; 41. 2, 3, 4; 42.
 1, 2, 3, 4; 44. 1; 45. 1, 3; 46. 4.
 Albana arx 45. 1
 Aquitania 9. 1
 Arulenus, v. Rusticus
 Asia 6. 2; 42. 1
 Atilius, v. Rufus
 Atticus, A. 37. 6
 Augustus (Caesar), divus 13. 1

 Baebius, v. Massa
 Batavi 36. 1, 2
 Bodotria 23. 2; 25. 1, 3
 Bolanus, Vettius 8. 1; 16. 6
 Boresti 38. 3
 Boudicca 16. 1
 Brigantes 17. 2; 31. 5
 Britanni 11. 5; 13. 1; 15. 1, 4,
 6; 21. 2; 25. 2; 26. 3; 27. 3;
 28. 3; 29. 2, 3; 32. 1, 4; 34.
 1; 35. 3; 36. 1; 37. 1, 2; 38. 1
 Britannia 5. 1, 3; 8. 1, 2; 9. 6, 7;
 10. 1, 2, 3, 5; 11. 1; 12. 3, 6,
 7; 13. 2, 3, 4; 14. 1; 16. 2, 6;
 17. 1; 18. 1, 4; 20. 3; 23. 1;
 24. 1, 2, 3; 27. 1; 28. 1, 4; 30.
 1, 3, 5; 31. 2; 33. 2, 3; 38. 4,
 5; 39. 4; 40. 2

 Caesar, v. Augustus, Claudius,
 Domitianus, Galba, Iulius, Nero,
 Otho, Tiberius, Traianus, Ves-
 pasianus.
 Caesar, Gaius (Caligula) 4. 1; 13.
 4; 44. 1
 Caesar, Nerva 3. 1
 Caledonia 10. 4; 11. 2; 25. 3; 27.
 1; 31. 5
 Calgacus 29. 4
 Carus, Metius 45. 1
 Cerialis, Petilius 8. 2; 17. 2.
 Civica (Cerialis) 42. 1
 Claudius (Caesar), divus 13. 5
 Clota 23. 2
 Cogidumnus 14. 2
 Collega (Pompeius) 44. 1

 Dacia 41. 2
 Didius, v. Gallus
 Domitia Decidiana 6. 1
 Domitianus (Caesar) 7. 4; 39. 1;
 40. 2; 41. 1, 4; 42. 1, 2, 4; 43.
 4; 44. 5; 45. 2

 Fabius, v. Rusticus
 Foroiuliensium colonia 4. 1
 Frisii 28. 4
 Frontinus, Iulius 17. 3

 Gaius, v. Caesar
 Galba (Caesar) 6. 5
 Galli 11. 2, 3, 4; 21. 2; 32. 1, 4
 Gallia 10. 2; 11. 2

INDEX NOMINUM

Gallicum, *v.* mare
 Gallus, Didius 14. 3
 Germani 11. 2; 15. 4; 28. 1; 32. 1, 4
 Germania 10. 2; 13. 4; 41. 2
 Graecinus, Iulius 4. 1
 Graupius mons 29. 2

 Helvidius Priscus 2. 1
 Helvidius, Prisci f. 45. 1
 Herennius, *v.* Senecio.
 Hiberi 11. 2
 Hibernia 24. 1, 3
 Hispania 10. 2; 11. 2; 24. 1

 Intimilium 7. 1
 Iulia, *v.* Procilla
 Iulius, *v.* Agricola, Frontinus, Graecinus
 Iulius (Caesar), divus 13. 2; 15. 5

 legio nona 26. 1; vicesima 7. 5
 Liguria 7. 1
 Livius (T.) 10. 3

 mare Gallicum 24. 1; pigrum 10. 6
 Massa, Baebius 45. 1
 Massilia 4. 3
 Mauricus (Iunius) 45. 1
 Maximus, *v.* Trebellius
 Messalinus (Valerius Catullus) 45. 1
 Metius, *v.* Carus
 Moesia 41. 2
 Mona 14. 4; 18. 4
 Mucianus (Licinius) 7. 4

 Nero (Caesar) 6. 3, 5; 45. 2
 Nerva, *v.* Caesar, Traianus

 Oceanus 10. 7; 12. 6; 25. 1
 Orcades 10. 5
 Ordovices 18. 2, 3
 Ostorius, *v.* Scapula
 Otho (Caesar) 7. 2

Paetus, *v.* Thrasea
 Pannonia 41. 2
 Paulinus, Suetonius 5. 1; 14. 4; 16. 2
 Petilius, *v.* Cerialis
 Petronius, *v.* Turpilianus
 Plautius, A. 14. 1
 Priscus 44. 1
 Priscus, *v.* Helvidius
 Procilla, Iulia 4. 2

 Rufus, Atilius 40. 1
 Rusticus, Arulenus 2. 1; 45. 1
 Rusticus, Fabius 10. 3
 Rutilius (P. Rufus) 1. 3

 Salvius, *v.* Titianus
 Scapula, Ostorius 14. 1
 Scaurus (M. Aemilius) 1. 3
 Senecio, Herennius, 2. 1; 45. 1
 Silanus, M. 4. 1
 Silures 11. 2; 17. 2
 Suebi 28. 4.
 Suetonius, *v.* Paulinus
 Suria 40. 1, 2

 Tacitus de se ipso loquitur 9. 7; 45. 4
 Tanaus 22. 1
 Thrasca Paetus 2. 1
 Thyle 10. 6
 Tiberius (Caesar) 13. 3.
 Titianus, Salvius (Otho) 6. 2
 Traianus, Nerva (Caesar) 3. 1; 44. 5
 Trebellius Maximus 16. 3, 4, 5
 Trucculensis portus 38. 5
 Tungri 36. 1
 Turpilianus, Petronius 16. 3

 Usipi 28. 1; 32. 4

 Veranius (Q.) 14. 3
 Vespasianus (Caesar), divus 7. 3; 9. 1; 13. 5; 17. 1
 Vettius, *v.* Bolanus

DIALOGUS DE ORATORIBUS

PRAEFATIO

HUIUS libelli quattuor codices praecipui iidem sunt de quibus in praefatione ad Germaniam scripsimus, scilicet :

- A (Halmii *B*), Vaticanus 1862.
- B (Halmii *b*), Leidensis sive Perizonianus.
- C (Halmii *F*), Farnesianus sive Neapolitanus.
- D (Halmii *C*), Vaticanus 1518.

Reliquorum, quos ibi notavimus, soli Vindobonensis 711 (*V*) et Vaticanus 4498 (Δ) Dialogum continent, quibus duo alii in quibus Germania non continetur addendi sunt, scilicet Ottobonianus (*E*) et Harleianus (*H*), quorum primum Michaelis, alterum Peterson, contulerunt adhibueruntque.

De nexu et adfinitate horum inter se codicum egregie disputaverunt inter Germanos Michaelis, Steuding, Baehrens, Scheuer, et inter nostros Peterson, nuperrime autem et summa diligentia Alfredus Gudeman, in Universitate Pennsylvaniae Professor, cuius eruditioni et scientiae, in editione huius libelli (Bostoni, 1894) demonstratis, non modo Dialogi, sed omnium Taciti operum studiosi grates agere et habere debent. Huius ad amplissimum apparatus criticum reiciendus est quicumque lector pleniorem de codicum aestimatione et de reciproca eorum inter se adfinitate notitiam consequi velit. Nuperrime (1898), in editione minore, idem vir doctus textum in aliquot locis mutatum exhibuit.

Ut pauca repetam, codices *CD* (ex archetypo deperditio

PRAEFATIO

Y profecti) propius ad Taciti scripturam accessisse iudicantur quam *AB* (qui ad archetypum deperditum *X* referuntur); neque tamen quisquam unus tantam auctoritatem sibi vindicat ut ad eius lectionem textus praecipue constituendus sit. Itaque codicum quattuor praecipuorum varietates plerasque notavimus, ceterorum (qui et ipsi ad *Y* generis stirpem adsignandi sunt) non nisi insignioribus lectionibus additis.

In plerisque locis corruptioribus emendationes maxime stabilitas in textum recepimus, paucasque alias virorum doctorum coniecturas in adnotationibus collegimus; de ceteris ad plenissimum Gudemanni opus lectores reiciendi sunt.

Scribebam Oxonii mense Octobri, a. 1899

SIGLA

CODICES :

- A* Vaticanus 1862
- B* Leidensis
- C* Neapolitanus
- D* Vaticanus 1518
- E* Ottobonianus
- H* Harleianus
- V* Vindobonensis 711
- Δ Vaticanus 4498
- A*¹, *B*², &c., correctiones eorundem
- cett.* ceteri codices

EDITORES :

- Put.* Franciscus Puteolanus, *circ. a.* 1475, 1497
- Rhen.* Beatus Rhenanus, *a.* 1519, 1533
- Lips.* Iustus Lipsius, *a.* 1574-1600
- And.* Georgiús Andresen, *a.* 1877, 1891
- Gud.* Alfredus Gudeman, *a.* 1894

CORNELII TACITI
DIALOGUS
DE ORATORIBUS

SAEPE ex me requiris, Iuste Fabi, cur, cum priora saecula 1
tot eminentium oratorum ingeniis gloriaque floruerint,
nostra potissimum aetas deserta et laude eloquentiae orbata
vix nomen ipsum oratoris retineat; neque enim ita appella-
5 mus nisi antiquos, horum autem temporum disertis causidici
et advocati et patroni et quidvis potius quam oratores vo-
cantur. cui percontationi tuae respondere et tam magnae 2
quaestionis pondus excipere, ut aut de ingeniis nostris male
existimandum *sit*, si idem adsequi non possumus, aut de
10 iudiciis, si nolumus, vix hercule auderem, si mihi mea sen-
tentia proferenda ac non disertissimorum, ut nostris tem-
poribus, hominum sermo repetendus esset, quos eandem
hanc quaestionem pertractantis iuvenis admodum audivi.
ita non ingenio, sed memoria et recordatione opus est, ut 3
15 quae a praestantissimis viris et excogitata subtiliter et dicta
graviter accepi, cum singuli diversas [vel easdem] sed proba-
bilis causas adferrent, dum formam sui quisque et animi
et ingenii redderent, isdem nunc numeris isdemque rationi-

TITVLVS. Corneli (C. Cornelii CD) Taciti dialogus de oratoribus
(et poetis E)

1 cum *om.* C   4 appellamus E: appellemus *cett.*   9 *sit add.*
Lips.   16 vel easdem] quidem V: *secl. Lips.*   18 redderet CD

CORNELII TACITI

4 bus persequar, servato ordine disputationis. neque enim defuit qui diversam quoque partem susciperet, ac multum vexata et inrisa vetustate nostrorum temporum eloquentiam antiquorum ingeniis anteferet.

2 Nam postero die quam Curiatius Maternus Catonem 5 recitaverat, cum offendisse potentium animos diceretur, tamquam in eo tragoediae argumento sui oblitus tantum Catonem cogitasset, eaque de re per urbem frequens sermo haberetur, venerunt ad eum Marcus Aper et Iulius Secundus, celeberrima tum ingenia fori nostri, quos ego utrosque 10 non modo in iudiciis studiose audiebam, sed domi quoque et in publico adsectabar mira studiorum cupiditate et quodam ardore iuvenili, ut fabulas quoque eorum et disputationes et arcana semotae dictionis penitus exciperem, quamvis 15 maligne plerique opinarentur, nec Secundo promptum esse sermonem et Aprum ingenio potius et vi naturae quam 2 institutione et litteris famam eloquentiae consecutum. nam et Secundo purus et pressus et, in quantum satis erat, profluens sermo non defuit, et Aper omni eruditione imbutus contemnebat potius litteras quam nesciebat, tamquam ma- 20 iorem industriae et laboris gloriam habiturus, si ingenium eius nullis alienarum artium adminiculis inniti videretur.

3 Igitur ut intravimus cubiculum Materni, sedentem ipsum-
que, quem pridie recitaverat librum, inter manus habentem
prehendimus. 25

2 Tum Secundus 'nihilne te' inquit, 'Materne, fabulae malignorum terrent, quo minus offensas Catonis tui ames? an ideo librum istum adprehendisti, ut diligentius retractares, et sublatis si qua pravae interpretationi materiam dederunt, emitteres Catonem non quidem meliorem, sed 30 tamen securiorem?'

1 persequar *H, Put.* : prosequar *cett.*

in iudiciis *Gud.* : in iud. non utr. modo *codd.*

communi *Rhen.*

quidam. inter *Cuiacius* : intra *codd.*

10 utrosque non modo

19 omni] cum *ABD* :

24 que *add. anon.*

20 maiorem quam *Vahlen*

DIALOGUS DE ORATORIBUS

Tum ille 'leges' inquit 'quid Maternus sibi debuerit, et 3
adgnosces quae audisti. quod si qua omisit Cato, sequenti
recitatione Thyestes dicet; hanc enim tragoediam disposui
iam et intra me ipse formavi. atque ideo maturare libri
5 huius editionem festino, ut dimissa priore cura novae cogita-
tioni toto pectore incumbam.'

'Adeo te tragoediae istae non satiant,' inquit Aper 'quo 4
minus omissis orationum et causarum studiis omne tempus
modo circa Medeam, ecce nunc circa Thyestem consumas,
10 cum te tot amicorum causae, tot coloniarum et municipi-
piorum clientelae in forum vocent, quibus vix suffeceris,
etiam si non novum tibi ipse negotium importasses, *ut*
Domitium et Catonem, id est nostras quoque historias et
Romana nomina Graeculorum fabulis adgregares.'

15 Et Maternus: 'perturbarer hac tua severitate, nisi fre- 4
quens et assidua nobis contentio iam prope in consuetu-
dinem vertisset. nam nec tu agitare et insequi poetas
intermittis, et ego, cui desidiam advocationum obicis,
cotidianum hoc patrocinium defendendae adversus te poeti-
20 cae exerceo. quo laetor magis oblatum nobis iudicem, qui 2
me vel in futurum vetet versus facere, vel, quod iam
pridem opto, sua quoque auctoritate compellat, ut omissis
forensium causarum angustiis, in quibus mihi satis superque
sudatum est, sanctiorem illam et augustiorem eloquentiam
25 colam.'

'Ego vero' inquit Secundus, 'antequam me iudicem Aper 5
recuset, faciam quod probi et moderati iudices solent, ut in
iis cognitionibus *se* excusent, in quibus manifestum est
alteram apud eos partem gratia praevalere. quis enim 2
30 nescit neminem mihi coniunctiorem esse et usu amicitiae

1 intelleges *Greef* inquit quid *Halm*: tu (*om. C*) quid (quod *D*)
codd. 12 ut *add. Niebuhr* 14 aggregare *Muretus* 24 illam]
istam *AB* (*et sic saepe*) *D* 27 modesti *CD* 28 *se add.*
Pithoeus

CORNELII TACITI

et assiduitate contubernii quam Saleium Bassum, cum optimum virum tum absolutissimum poetam? porro si poetica accusatur, non alium video reum locupletiolem.’

3 ‘Securus sit’ inquit Aper ‘et Saleius Bassus et quisquis
 alius studium poeticae et carminum gloriam fovet, cum 5
 causas agere non possit. ego enim, quatenus arbitrum litis
 huius inveniri, non patiar Maternum societate plurium de-
 fendi, sed ipsum solum apud teos arguam, quod natus ad
 eloquentiam virilem et oratoriam, qua parere simul et tueri
 amicitias, adsciscere necessitudines, complecti provincias 10
 possit, omittit studium, quo non aliud in civitate nostra vel ad
 utilitatem fructuosius *vel ad voluptatem dulcius* vel ad digni-
 tatem amplius vel ad urbis famam pulchrius vel ad totius
 imperii atque omnium gentium notitiam industrius excogi-
 4 tari potest. nam si ad utilitatem vitae omnia consilia factaque 15
 nostra derigenda sunt, quid est tutius quam eam exercere
 artem, qua semper armatus praesidium amicis, opem
 alienis, salutem periclitantibus, invidis vero et inimicis me-
 tum et terrorem ultro feras, ipse securus et velut quadam
 5 perpetua potentia ac potestate munitus? cuius vis et utilitas 20
 rebus prospere fluentibus aliorum perfunctio et tutela intellegitur :
 sin proprium periculum increpuit, non hercule lorica
 et gladius in acie firmiter munimentum quam reo et pericli-
 tanti eloquentia, praesidium simul ac telum, quo propugnare
 pariter et incessere sive in iudicio sive in senatu sive apud 25
 6 principem possis. quid aliud infestis patribus nuper Eprius
 Marcellus quam eloquentiam suam opposuit? qua accinctus
 et minax disertam quidem, sed inexercitam et eius modi
 certaminum rudem Helvidii sapientiam elusit. plura de utili-

6 ego *Pithoeus* : et ego *codd.*   7 inveni *Pithoeus* : inveniri contigit *Peterson* : non inveni *Gud.* : inveniri non puto *And.* plurium *Pithoeus* : plurimum *codd.*   8 vos *Lips.* : nos *John* : hos *Peterson*
 11 omittit *Rhen.* : amitti *codd.* : amittit *Put.*   12 vel ad voluptatem dulcius (iucundius *Nipperdey*) *add. Ritter*   19 feras *Lips.* : ferat *codd.*
 22 lorica et *Seebode* : loricae *codd.*   25 sive (*ante* in iud.) *Muretus* : vel *codd.*   vel in senatu *Nipperdey*   27 qua *Ursinus* : qui *codd.*

DIALOGUS DE ORATORIBUS

tate non dico, cui parti minime contra dicturum Maternum meum arbitror.

Ad voluptatem oratoriae eloquentiae transeo, cuius iucunditas non uno aliquo momento, sed omnibus prope diebus ac prope omnibus horis contingit. quid enim dulcius libero et ingenuo animo et ad voluptates honestas nato quam videre plenam semper et frequentem domum suam concursu splendidissimorum hominum? idque scire non pecuniae, non orbitati, non officii alicuius administrationi, sed sibi ipsi dari? ipsos quin immo orbos et locupletes et potentis venire plerumque ad iuvenem et pauperem, ut aut sua aut amicorum discrimina commendent. ullane tantarum ingentium opum ac magnae potentiae voluptas quam spectare homines veteres et senes et totius orbis gratia subnixos in summa rerum omnium abundantia confitentis, id quod optimum sit se non habere? iam vero qui togatorum comitatus et egressus! quae in publico species! quae in iudiciis veneratio! quod illud gaudium consurgendi adsistendique inter tacentis et in unum conversos! coire populum et circumfundam coram et accipere adfectum, quemcumque orator induerit! vulgata dicentium gaudia et imperitorum quoque oculis exposita percenseo: illa secretiora et tantum ipsis orantibus nota maiora sunt. sive accuratam meditatamque profert orationem, est quoddam sicut ipsius dictionis, ita gaudii pondus et constantia; sive novam et recentem curam non sine aliqua trepidatione animi attulerit, ipsa sollicitudo commendat eventum et lenocinatur voluptati. sed extemporalis audaciae atque ipsius temeritatis vel praecipua iucunditas est; nam in ingenio quoque, sicut in agro, quamquam talia diu serantur atque elaborentur, gratiora tamen quae sua sponte nascuntur.

9 administrationi *B*: administrationis *cett.* 10 ipsos *E*: istos, illos *cett.* 18 illud *EV*: id *cett.*: *secl. Gud.* 26 animi *Pichena*: animus *codd.* 29 in *add. B²*: *om. cett.* 30 alia *om. CD*: grata quae *Peterson*: quae [alia] seruntur atque elaborantur grata *Gud.*

- 7 Equidem, ut de me ipso fatear, non eum diem laetio-
 rem egi, quo mihi latus clavus oblatu-
 est, vel quo homo novus
 et in civitate minime favorabili natus quaesturam aut tribu-
 natum aut praeturam accepi, quam eos, quibus mihi pro
 mediocritate huius quantulaecumque in dicendo facultatis 5
 aut reum prospere defendere aut apud centumviros cau-
 sam aliquam feliciter orare aut apud principem ipsos illos
 libertos et procuratores principum tueri et defendere datur.
 2 tum mihi supra tribunatus et praeturas et consulatus ascend-
 ere videor, tum habere quod, si non in talio oritur, nec 10
 3 codicillis datur nec cum gratia venit. quid? fama et laus
 cuius artis cum oratorum gloria comparanda est? quid? non
 inlustres sunt in urbe non solum apud negotiosos et rebus
 intentos, sed etiam apud iuvenes vacuos et adolescentis,
 4 quibus modo recta indoles est et bona spes sui? quorum 15
 nomina prius parentes liberis suis ingerunt? quos saepius
 vulgus quoque imperitum et tunicatus hic populus trans-
 euntis nomine vocat et digito demonstrat? advenae quo-
 que et peregrini iam in municipiis et coloniis suis auditos,
 cum primum urbem attigerunt, requirunt ac velut adgno- 20
 scere concupiscunt.
- 8 Ausim contendere Marcellum hunc Eprium, de quo
 modo locutus sum, et Crispum Vibium (libentius enim
 novis et recentibus quam remotis et oblitteratis exemplis
 utor) non minores esse in extremis partibus terrarum quam 25
 2 Capuae aut Vercellis, ubi nati dicuntur. nec hoc illis al-
 terius *bis*, *alterius* ter milies sestertium praestat, quamquam
 ad has ipsas opes possunt videri eloquentiae beneficio
 venisse, *sed* ipsa eloquentia; cuius numen et caelestis vis

1 ipse *B* 10 habere *Pithoens*: abire *codd.* albo *V*: albo *Pithoens*:
 animo *Freinsheim*: aliquo *Ritter* 12 quid? *Roth*: qui *codd.*:
 quinam inlustriores *Orelli* 13 sunt *Schopen*: et (*ante non*)
codd. 14 iuvenes vacuos *Gud.*: vacuos *B*: iuvenes *cett.* 15 recta
 et *ACD*: recta est *Gud.* est *om. EV* 25 minores *Haase*,
Gud.: minus *codd.*: minus notos *Ursinus* 27 *bis*, *alterius add.*
Pichena 29 *sed add. Lips.*

DIALOGUS DE ORATORIBUS

multa quidem omnibus saeculis exempla edidit, ad quam
 usque fortunam homines ingenii viribus pervenerint, sed
 haec, ut supra dixi, proxima et quae non auditu cognoscenda,
 sed oculis spectanda haberemus. nam quo sordidius et ab- 3
 5 iectius nati sunt quoque notabilior paupertas et angustiae
 rerum nascentis eos circumsteterunt, eo clariora et ad de-
 monstrandam oratoriae eloquentiae utilitatem inlustriora
 exempla sunt, quod sine commendatione natalium, sine
 substantia facultatum, neuter moribus egregius, alter habitu
 10 quoque corporis contemptus, per multos iam annos potentis-
 simi sunt civitatis ac, donec libuit, principes fori, nunc prin-
 cipes in Caesaris amicitia agunt feruntque cuncta atque ab
 ipso principe cum quadam reverentia diliguntur, quia Ves-
 pasianus, venerabilis senex et patientissimus veri, bene
 15 intellegit [et] ceteros quidem amicos suos iis niti, quae ab
 ipso acceperint quaeque ipsis accumulare et in alios con-
 gerere promptum sit, Marcellum autem et Crispum attulisse
 ad amicitiam suam quod non a principe acceperint nec
 accipi possit. minimum inter tot ac tanta locum obtinent 4
 20 imagines ac tituli et statuae, quae neque ipsa tamen negle-
 guntur, tam hercule quam divitiae et opes, quas facilius
 invenies qui vituperet quam qui fastidiat. his igitur et
 honoribus et ornamentis et facultatibus refertas domos eorum
 videmus, qui se ab ineunte adulescentia causis forensibus et
 25 oratorio studio dederunt.

Nam carmina et versus, quibus totam vitam Maternus 9
 insumere optat (inde enim omnis fluxit oratio), neque digni-
 tatem ullam auctoribus suis conciliant neque utilitates alunt ;
 voluptatem autem brevem, laudem inanem et infructuosam
 30 consequuntur. licet haec ipsa et quae deinceps dicturus 2

5 quoque *B* : quosque *cett.*

Lips. : angustia ereptum *codd.*

Put. : post quaeque collocat *Peter*

Halm : est *codd.*

Heracius

angustiae (angustia *Put.*) rerum

15 et sentit *Kraut.* : et *del.*

16 ipsis] ipsi *Lips.* 17 sit

24 adulescentia] aetate adulescentia *C* : aetate

30 deinde *CD*

CORNELII TACITI

sum aures tuae, Materne, respuant, cui bono est, si apud te Agamemnon aut Iason diserte loquitur? quis ideo domum defensus et tibi obligatus redit? quis Saleium nostrum, egregium poetam vel, si hoc honorificentius est, praeclarissimum vatem, deducit aut salutatur aut prosequitur? nempe
 3 si amicus eius, si propinquus, si denique ipse in aliquod negotium inciderit, ad hunc Secundum recurret aut ad te, Materne, non quia poeta es, neque ut pro eo versus facias; hi enim Basso domi nascuntur, pulchri quidem et iucundi, quorum tamen hic exitus est, ut cum toto anno, per omnes
 10 dies, magna noctium parte unum librum excudit et elucubrat, rogare ultro et ambire cogatur, ut sint qui dignentur audire, et ne id quidem gratis; nam et domum mutuatur et auditorium extruit et subsellia conducit et libellos dispergit.
 4 et ut beatissimum recitationem eius eventus prosequatur, 15 omnis illa laus intra unum aut alterum diem, velut in herba vel flore praecerta, ad nullam certam et solidam pervenit frugem, nec aut amicitiam inde refert aut clientelam aut mansurum in animo cuiusquam beneficium, sed clamorem
 5 vagum et voces inanis et gaudium volucre. laudavimus 20 nuper ut miram et eximiam Vespasiani liberalitatem, quod quingenta sestertia Basso donasset. pulchrum id quidem, indulgentiam principis ingenio mereri: quanto tamen pulchrius, si ita res familiaris exigat, se ipsum colere, suum
 6 genium propitiare, suam experiri liberalitatem! adice quod 25 poetis, si modo dignum aliquid elaborare et efficere velint, relinquenda conversatio amicorum et iucunditas urbis, deserenda cetera officia utque ipsi dicunt, in nemora et lucos, id est in solitudinem secedendum est.
 10 Ne opinio quidem et fama, cui soli serviunt et quod unum 30

17 praecerta *Schele*: percepta *ABE*: praecepta *CDV* 25
 genium *Lips.*: ingenium *codd.* liberalitatem *E, Lips.*: libertatem *cell.*
 28 utque *AEH*: quae, ut quae, et ut *cell.* 29 secedendum *Schele*: recedendum *codd.*

DIALOGUS DE ORATORIBUS

esse pretium omnis laboris sui fatentur, aequae poetas quam oratores sequitur, quoniam mediocris poetas nemo novit, bonos pauci. quando enim rarissimarum recitationum fama 2 in totam urbem penetrat? nedum ut per tot provincias 5 innotescat. quotus quisque, cum ex Hispania vel Asia, ne quid de Gallis nostris loquar, in urbem venit, Saleium Bassum requirit? atque adeo si quis requirit, ut semel vidit, transit et contentus est, ut si picturam aliquam vel statuam vidisset. neque hunc meum sermonem sic accipi volo, tamquam eos, 3 10 quibus natura sua oratorium ingenium denegavit, deterream a carminibus, si modo in hac studiorum parte oblectare otium et nomen inserere possunt famae. ego vero omnem 4 eloquentiam omnisque eius partis sacras et venerabilis puto, nec solum cothurnum vestrum aut heroici carminis sonum, 15 sed lyricorum quoque iucunditatem et elegorum lascivias et iamborum amaritudinem *et* epigrammatum lusus et quamcumque aliam speciem eloquentia habeat, anteponendam ceteris aliarum artium studiis credo. sed tecum mihi, 5 Materne, res est, quod, cum natura tua in ipsam arcem 20 eloquentiae ferat, errare mavis et summa adepturus in levioribus subsistis. ut si in Graecia natus esses, ubi ludicras quoque artis exercere honestum est, ac tibi Nicostrati robur ac vires di dedissent, non paterer inmanis illos et ad pugnam natos lacertos levitate iaculi aut iactu disci vane- 25 scere, sic nunc te ab auditoriis et theatri in forum et ad causas et ad vera proelia voco, cum praesertim ne ad illud quidem confugere possis, quod plerisque patrocinator, tamquam minus obnoxium sit offendere poetarum quam oratorum studium. effervescit enim vis pulcherrimae naturae 6

1 omnes *CD*: *om. B* aequae *Put.*: atque *codd.* 4 nedum *B*²:
medium *cett.* 7 ut *Acidalius*: et *codd.* 16 et *add. Acidalius*
17 habet *Heumann* 19 te tua *Halm*: te ferat *Acidalius* arcem
EVH: artem *cett.* 20 adepturus *Acidalius*: adeptus *codd.* 28
offensae *Acidalius* 29 effervescit . . . offendis *B*: effervescet . . .
offendes *cett.*

CORNELII TACITI

tuae, nec pro amico aliquo, sed, quod periculosius est, pro
 Catone offendis. nec excusatur offensa necessitudine officii
 aut fide advocacionis aut fortuitae et subitae dictionis im-
 petu : meditatus videris [aut] elegisse personam notabilem
 7 et cum auctoritate dicturam. sentio quid responderi possit : 5
 hinc ingentis [ex his] adsensus, haec in ipsis auditoriis prae-
 cipue laudari et mox omnium sermonibus ferri. tolle igitur
 quietis et securitatis excusationem, cum tibi sumas adver-
 8 sarium superiorem. nobis satis sit privatas et nostri saeculi
 controversias tueri, in quibus [expressis] si quando necesse 10
 sit pro periclitante amico potentiorum aures offendere, et
 probata sit fides et libertas excusata.'

II Quae cum dixisset Aper acrius, ut solebat, et intento ore,
 remissus et subridens Maternus 'parantem' inquit 'me non
 minus diu accusare oratores quam Aper laudaverat (fore 15
 enim arbitrabar ut a laudatione eorum digressus detrectaret
 poetas atque carminum studium prosterneret) arte quadam
 mitigavit, concedendo iis, qui causas agere non possent, ut
 2 versus facerent. ego autem sicut in causis agendis efficere
 aliquid et eniti fortasse possum, ita recitatione tragoediarum 20
 et ingredi famam auspicatus sum, cum quidem †in Nerone
 inprobam et studiorum quoque sacra profanantem Vatinius
 potentiam fregi, et hodie si quid in nobis notitiae ac nominis
 est, magis arbitror carminum quam orationum gloria partum.
 3 ac iam me deiungere a forensi labore constitui, nec comitatus 25
 istos et egressus aut frequentiam salutantium concupisco,
 non magis quam aera et imagines, quae etiam me nolente
 4 in domum meam inruperunt. nam statum cuiusque ac

4 aut *del. Put.*   6 hinc *B²H*: hic *cett.*   ex his *del. Gesner*:
 existere *Muretus*   9 privatas causas *editio Bipontina*   10
expressis om. E: expressit *C*   14 parantem inquit me *Walther*:
 parant quid enim (enim quid *CEV*) me *codd.*: parantem me inquit
Bekker   21 in Nerone *AB, Gud.*: imperante Nerone *L. Müller*
 22 Vatinius *J. F. Gronovius*: uaticinii *codd.*   23 et *add. Lips.*
 nominis *B²H*: numinis *cett.*   25 deiungere *Wölfflin*   26 salu-
 tantium *Schele*: salutationum *codd.*   28 ac *Pichena*: ad *codd.*

DIALOGUS DE ORATORIBUS

securitatem melius innocentia tuetur quam eloquentia, nec vereor ne mihi umquam verba in senatu nisi pro alterius discrimine facienda sint.

Nemora vero et luci et secretum ipsum, quod Aper in- 12
 5 crepabat, tantam mihi adferunt voluptatem, ut inter prae-
 cipuos carminum fructus numerem, quod non in strepitu
 nec sedente ante ostium litigatore nec inter sordes ac lacrimas
 reorum componuntur, sed secedit animus in loca pura atque
 innocentia fruiturque sedibus sacris. haec eloquentiae prim- 2
 10 ordia, haec penetralia; hoc primum habitu cultuque com-
 moda mortalibus in illa casta et nullis contacta vitiis pectora
 influxit: sic oracula loquebantur. nam lucrosae huius et
 sanguinantis eloquentiae usus recens et ex malis moribus
 natus, atque, ut tu dicebas, Aper, in locum teli repertus.
 15 ceterum felix illud et, ut more nostro loquar, aureum sae- 3
 culum, et oratorum et criminum inops, poetis et vatibus
 abundabat, qui bene facta canerent, non qui male admissa
 defenderent. nec ullis aut gloria maior aut augustior honor, 4
 primum apud deos, quorum proferre responsa et interesse
 20 epulis ferebantur, deinde apud illos dis genitos sacrosque
 reges, inter quos neminem causidicum, sed Orphea ac Linum
 ac, si introspicere altius velis, ipsum Apollinem accepimus.
 vel si haec fabulosa nimis et composita videntur, illud certe 5
 mihi concedes, Aper, non minorem honorem Homero quam
 25 Demostheni apud posteros, nec angustioribus terminis famam
 Euripidis aut Sophoclis quam Lysiae aut Hyperidis includi.
 pluris hodie reperies, qui Ciceronis gloriam quam qui Virgillii 6
 detrectent: nec ullus Asinii aut Messallae liber tam inlustris
 est quam Medea Ovidii aut Varii Thyestes.
 30 Ac ne fortunam quidem vatum et illud felix contubernium 13

1 tuetur *Pichena*: tueor *codd.*: hucusque ac... tueor *Lips.* 10
 commendata *Muretus* 13 ex *om. ABD* 18 ullus *AB* maior
V marg., Lips.: more, in ore *codd.*: erat *add. Ritter* 21 causidi-
 cum *Heumann*: causidicorum *codd.* et... ac *CDΔV*: ac... et
Gud. 24 concedes *Acidalius*: concedis *codd.*

comparare timuerim cum inquieta et anxia oratorum vita. licet illos certamina et pericula sua ad consulatus evexerint, malo securum et quietum Virgilio secessum, in quo tamen neque apud divum Augustum gratia caruit neque apud
 2 populum Romanum notitia. testes Augusti epistolae, testis 5 ipse populus, qui auditis in theatro Virgilio versibus surrexit universus et forte praesentem spectantemque Virgilium veneratus est sic quasi Augustum. ne nostris quidem temporibus Secundus Pomponius Afro Domitio vel dignitate vitae vel
 3 perpetuitate famae cesserit. nam Crispus iste et Marcellus, 10 ad quorum exempla me vocas, quid habent in hac sua fortuna concupiscendum? quod timent, an quod timentur? quod, cum cotidie aliquid rogentur, ii quibus praestant indignantur? quod adligati omni adulatione nec imperantibus umquam satis servi videntur nec nobis satis liberi? quae 15 haec summa eorum potentia est? tantum posse liberti solent. me vero "dulces," ut Virgilius ait, "Musae," remotum a sollicitudinibus et curis et necessitate cotidie aliquid contra animum faciendi, in illa sacra illosque fontis ferant; nec insanum ultra et lubricum forum famamque pallentem tre- 20 pidus experiar. non me fremitus salutantium nec anhelans libertus excitet, nec incertus futuri testamentum pro pignore scribam, nec plus habeam quam quod possim cui velim relinquere;

quandoque enim fatalis et meus dies 25
 veniet:

statuarque tumulo non maestus et atrox, sed hilaris et coronatus, et pro memoria mei nec consulat quisquam nec roget.'

2 ad *Lips.*: et *codd.*: vel ad *Gud.* consulatus *C*: cent', coctus, conuentus *cett.* 13 vel ii *And.*: non praestant *Lips.*
 14 omni *Walther*: cū, cum *codd.*: *secl. And.* 20 pallentem *B²H*: pallantem, palantem *cett.* 25 quandoque . . . veniet *sic scripsit Heller* enim *del. Nipperdey* 26 veniet *B²H*: ueniat *cett.* 27 que *secl. Gud.*

DIALOGUS DE ORATORIBUS

Vixdum finierat Maternus, concitatus et velut instinctus, **14**
 cum Vipstanus Messalla cubiculum eius ingressus est, sus-
 picatusque ex ipsa intentione singulorum altiozem inter eos
 esse sermonem, 'num parum tempestivus' inquit 'interveni
5 secretum consilium et causae alicuius meditationem tractant-
 ibus?'

'Minime, minime' inquit Secundus, 'atque adeo vellem **2**
 maturius intervenisses; delectasset enim te et Apri nostri
 accuratissimus sermo, cum Maternum ut omne ingenium ac
10 studium suum ad causas agendas converteret exhortatus
 est, et Materni pro carminibus suis laeta, utque poetas de-
 fendi decebat, audentior et poetarum quam oratorum similior
 oratio.'

'Me vero' inquit '[et] sermo iste infinita voluptate adfe- **3**
15 cisset, atque id ipsum delectat, quod vos, viri optimi et
 temporum nostrorum oratores, non forensibus tantum nego-
 tiis et declamatorio studio ingenia vestra exercetis, sed eius
 modi etiam disputationes adsumitis, quae et ingenium alunt
 et eruditionis ac litterarum iucundissimum oblectamentum
20 cum vobis, qui ista disputatis, adferunt, tum etiam iis, ad
 quorum auris pervenerint. itaque hercule non minus prob- **4**
 ari video in te, Secunde, quod Iuli Africani vitam compon-
 endo spem hominibus fecisti plurimum eius modi librorum,
 quam in Apro, quod nondum ab scholasticis controversiis
25 recessit et otium suum mavult novorum rhetorum more
 quam veterum oratorum consumere.'

Tum Aper: 'non desinis, Messalla, vetera tantum et **15**
 antiqua mirari, nostrorum autem temporum studia inridere
 atque contemnere. nam hunc tuum sermonem saepe ex-

2 cum *EV*: tum *cett.* Vipstanus *Ernesti*: Vibanius, Libanius,
 &c. *codd.* **5** et] aut *Halm* **10** exhortatus *B²H*: et hor-
 tatus *cett.* **14** vero *B*: vere *cett.* et *secl.* *Halm*: et oratio
add. And. iste *Halm*: ipse *codd.*: ille *Gud.* **19** eruditionis
B: eruditiones *cett.* **22** Africani *Nipperdey*: asiatici *codd.* **24**
 damnari *add. post* quam *Halm*: improbari *And.* **27** non *BEH*:
 num *cett.*

CORNELII TACITI

cepi, cum oblitus et tuae et fratris tui eloquentiae neminem hoc tempore oratorem esse contenderes [antiquis], eo, credo, audacius, quod malignitatis opinionem non verebaris, cum eam gloriam, quam tibi alii concedunt, ipse tibi denegares.’

2 ‘Neque illius’ inquit ‘sermonis mei paenitentiam’ ago, 5
neque aut Secundum aut Maternum aut te ipsum, Aper, quamquam interdum in contrarium disputes, aliter sentire credo. ac velim impetratum ab aliquo vestrum ut causas huius infinitae differentiae scrutetur ac reddat, quas mecum
3 ipse plerumque conquiro. et quod quibusdam solacio est, 10
mihi auget quaestionem, quia video etiam Graecis accidisse ut longius absit *ab* Aeschine et Demosthene Sacerdos ille Nicetes, et si quis alius Ephesum vel Mytilenas concentu scholasticorum et clamoribus quatit, quam Afer aut Africanus aut vos ipsi a Cicerone aut Asinio recessistis.’ 15

16 ‘Magnam’ inquit Secundus ‘et dignam tractatu quaestionem movisti. sed quis eam iustius explicabit quam tu, ad cuius summam eruditionem et praestantissimum ingenium cura quoque et meditatio accessit?’

2 Et Messalla ‘aperiam’ inquit ‘cogitationes meas, si illud 20
a vobis ante impetravero, ut vos quoque sermonem hunc nostrum adiuvetis.’

3 ‘Pro duobus’ inquit Maternus ‘promitto: nam et ego et Secundus exsequemur eas partis, quas intellexerimus te non tam omisisse quam nobis reliquisse. Aprum enim so- 25
lere dissentire et tu paulo ante dixisti et ipse satis manifestus est iam dudum in contrarium accingi nec aequo animo perferre hanc nostram pro antiquorum laude concordiam.’

4 ‘Non enim’ inquit Aper ‘inauditum et indefensum sae-

2 antiquis *del.* *Acidalius*: atque id *vel* parem antiquis *Lips.*
3 malignitatis *Rhen.*: malignis (maligni in) iis *codd.* 4 ipse *B*:
ipsi *cett.* 10 inquiri *A²B²C²* 11 Graecis *Dronke*: gratis *codd.*:
Graiiis *Put.* 12 *ab add. Wesenberg* 13 Nicetes *Lips.*: enitet *codd.*
concentu *Orelli*: concentus, contentus *codd.* 17 movisti *Lips.*:
mouistis *codd.*

culum nostrum patiar hac vestra conspiratione damnari :
 sed hoc primum interrogabo, quos vocetis antiquos, quam
 oratorum aetatem significatione ista determinetis. ego enim 5
 cum audio antiquos, quosdam veteres et olim natos intel-
 5 lego, ac mihi versantur ante oculos Ulixes ac Nestor, quo-
 rum aetas mille fere et trecentis annis saeculum nostrum
 antecedit : vos autem Demosthenem et Hyperidem profertis,
 quos satis constat Philippi et Alexandri temporibus floruisse,
 ita tamen ut utrique superstites essent. ex quo apparet non 6
 10 multo pluris quam trecentos annos interesse inter nostram
 et Demosthenis aetatem. quod spatium temporis si ad
 infirmitatem corporum nostrorum referas, fortasse longum
 videatur ; si ad naturam saeculorum ac respectum inmensi
 huius aevi, perquam breve et in proximo est. nam si, ut 7
 15 Cicero in Hortensio scribit, is est magnus et verus annus,
 quo eadem positio caeli siderumque, quae cum maxime est,
 rursus existet, isque annus horum quos nos vocamus anno-
 rum duodecim milia nongentos quinquaginta quattuor com-
 plectitur, incipit Demosthenes vester, quem vos veterem et
 20 antiquum fingitis, non solum eodem anno quo nos, sed
 etiam eodem mense extitisse.

Sed transeo ad Latinos oratores, in quibus non Mene- 17
 nium, ut puto, Agrippam, qui potest videri antiquus, nostro-
 rum temporum disertis anteponere soletis, sed Ciceronem
 25 et Caesarem et Caelium et Calvum et Brutum et Asinium et
 Messallam : quos quid antiquis potius temporibus adscribatis
 quam nostris, non video. nam ut de Cicerone ipso loquar, 2
 Hirtio nempe et Pansa consulibus, ut Tiro libertus eius
 scribit, septimo idus *Decembris* occisus est, quo anno divus
 30 Augustus in locum Pansae et Hirtii se et Q. Pedium con-
 sules suffecit. statue sex et quinquaginta annos, quibus 3

10 quadringentos *Lips.*

gentos (sept- *A*) *codd.*

24 voletis *coni. Kleiber*

29 *Decembris add. Lips.*

18 nongentos *Nic. Loensis* : octin-

21 etiam *Michaelis* : fama (fere *B²H*) *codd.*

25 *Coelium B* : *Calium E* : alium *cett.*

31 sex *Lips.* : nouem *codd.*

CORNELII TACITI

mox divus Augustus rem publicam rexit ; adice Tiberii tris
 et viginti, et prope quadriennium Gai, ac bis quaternos denos
 Claudii et Neronis annos, atque illum Galbae et Othonis
 et Vitellii longum et unum annum, ac sextam iam felicitatis
 huius principatus stationem, qua Vespasianus rem publicam 5
 fovet : centum et viginti anni ab interitu Ciceronis in hunc
 4 diem colliguntur, unius hominis aetas. nam ipse ego in
 Britannia vidi senem, qui se fateretur ei pugnae interfuisse,
 qua Caesarem inferentem arma Britanniae arcere litoribus
 5 et pellere adgressi sunt. ita si eum, qui armatus C. Caesari 10
 restitit, vel captivitas vel voluntas vel fatum aliquod in
 urbem pertraxisset, aeque idem et Caesarem ipsum et Cicero-
 nem audire potuit et nostris quoque actionibus interesse.
 6 proximo quidem congiario ipsi vidistis plerosque senes, qui
 se a divo quoque Augusto semel atque iterum accepisse 15
 7 congiarium narrabant. ex quo colligi potest et Corvinum
 ab illis et Asinium audiri potuisse ; nam Corvinus in me-
 dium usque Augusti principatum, Asinius paene ad extre-
 mum duravit, ne dividatis saeculum, et antiquos ac veteres
 vocitatis oratores, quos eorundem hominum aures adgnoscerent 20
 ac velut coniungere et copulare potuerunt.

18 Haec ideo praedixi, ut si qua ex horum oratorum fama
 gloriaque laus temporibus adquiritur, eam docerem in medio
 sitam et propiorem nobis quam Servio Galbae aut C. Car-
 boni quosque alios merito antiquos vocaverimus ; sunt enim 25
 horridi et inpoliti et rudes et informes et quos utinam nulla
 parte imitatus esset Calvus vester aut Caelius aut ipse
 2 Cicero. agere enim fortius iam et audentius volo, si illud
 ante praedixero, mutari cum temporibus formas quoque et

3 illum *EV*: istum *AB*: ipsum *CD* 4 septimam *Urlichs*
 5 quo *Weissenborn* 6 viginti] decem *ABE* 8 fatebatur
CE ei *EV*: et *cett.* 12 aeque idem *Nissen*: et quidem *codd.*
 17 nam . . . duravit *secl. Gud.* Corvinus . . . Asinius] Asinius . . .
 Corvinus *Borghesi* medium] extremum *Nipperdey* 20 uocetis
ABE 23 eam *Halm*: eandem *codd.* 24 aut C. Laelio aut
C. Ritter 27 miratus *Gud.*

DIALOGUS DE ORATORIBUS

genera dicendi. sic Catoni seni comparatus C. Gracchus plenior et uberior, sic Graccho politior et ornator Crassus, sic utroque distinctior et urbanior et altior Cicero, Cicerone mitior Corvinus et dulcior et in verbis magis elaboratus. 5 nec quaero quis disertissimus: hoc interim probasse contentus sum, non esse unum eloquentiae vultum, sed in illis quoque quos vocatis antiquos pluris species deprehendi, nec statim deterius esse quod diversum est, vitio autem malignitatis humanae vetera semper in laude, praesentia in 10 fastidio esse. num dubitamus inventos qui prae Catone Appium Caecum magis mirarentur? satis constat ne Ciceroni quidem obtrectatores defuisse, quibus inflatus et tumens nec satis pressus, sed supra modum exsultans et superfluens et parum Atticus videretur. legistis utique et Calvi et Bruti 15 ad Ciceronem missas epistulas, ex quibus facile est deprehendere Calvum quidem Ciceroni visum exsanguem et aridum, Brutum autem otiosum atque diiunctum; rursusque Ciceronem a Calvo quidem male audisse tamquam solutum et enervem, a Bruto autem, ut ipsius verbis utar, tamquam 20 “fractum atque elumbem.” si me interrogas, omnes mihi videntur verum dixisse: sed mox ad singulos veniam, nunc mihi cum universis negotium est.

Nam quatenus antiquorum admiratores hunc velut terminum antiquitatis constituere solent, qui usque ad Cassium**, 19 quem reum faciunt, quem primum adfirmant flexisse ab illa vetere atque directa dicendi via, non infirmitate ingenii nec inscitia litterarum transtulisse se ad aliud dicendi genus contendo, sed iudicio et intellectu. vidit namque, ut paulo 2 ante dicebam, cum condicione temporum et diversitate aurium formam quoque ac speciem orationis esse mutan- 30

6 in B²: *om. cett.*   10 prae Groslot: pro *codd.*: Porcio ed. Bipont.
 11 magis *del. Schurzfleisch*   14 Atticus Ursinus: antiquus *codd.*
 17 aridum *Schulting*: attritum *codd.*   20 interrogas CD
 24 qui] quem *Put.*   25 quem reum] Severum *Put.*
 26 atque directa *secl. Gud.*   27 aliud *And.*: illud *codd.*

CORNELII TACITI

dam. facile perferebat prior ille populus, ut imperitus et rudis, impeditissimarum orationum spatia, atque id ipsum
 3 laudabat, si dicendo quis diem eximeret. iam vero longa principiorum praeparatio et narrationis alte repetita series et multarum divisionum ostentatio et mille argumentorum 5 gradus, et quidquid aliud aridissimis Hermagorae et Apollodori libris praecipitur, in honore erat; quod si quis odoratus philosophiam videretur et ex ea locum aliquem orationi
 4 suae insereret, in caelum laudibus ferebatur. nec mirum; erant enim haec nova et incognita, et ipsorum quoque 10 oratorum paucissimi praecepta rhetorum aut philosophorum placita cognoverant. at hercule pervulgatis iam omnibus, cum vix in cortina quisquam adsistat, quin elementis studiorum, etsi non instructus, at certe imbutus sit, novis et exquisitis eloquentiae itineribus opus est, per quae orator 15 fastidium aurium effugiat, utique apud eos iudices, qui vi et potestate, non iure et legibus cognoscunt, nec accipiunt tempora, sed constituunt, nec exspectandum habent oratorem, dum illi libeat de ipso negotio dicere, sed saepe ultro admonent atque alio transgredientem revocant et festinare 20 se testantur.

20 Quis nunc feret oratorem de infirmitate valetudinis suae praefantem? qualia sunt fere principia Corvini. quis quinque in Verrem libros exspectabit? quis de exceptione et formula perpetietur illa inmensa volumina, quae pro M. Tullio 25
 2 aut Aulo Caecina legimus? praecurrit hoc tempore iudex dicentem et, nisi aut cursu argumentorum aut colore sententiarum aut nitore et cultu descriptionum invitatus et
 3 corruptus est, aversatur [dicentem]. vulgus quoque adsistentium et adfluens et vagus auditor adsuevit iam exigere 30 laetitiam et pulchritudinem orationis; nec magis perfert in

2 imperitissimarum *codd. em. Muretus*   3 laudi dabatur *CΔEV*
 4 narrationum *Spengel*   7 odoratus *BEVII*: adoratus *cett.*
 9 ferebantur *AEV*   13 quin *Muretus*: qui *codd.*   17 aut
 legibus *AB*   24 de *B²E*: om. *cett.*   29 dicentem *secl. Schele*

DIALOGUS DE ORATORIBUS

iudiciis tristem et impexam antiquitatem quam si quis in
 scaena Roscii aut Turpionis Ambivii exprimere gestus velit.
 iam vero iuvenes et in ipsa studiorum incude positi, qui 4
 profectus sui causa oratores sectantur, non solum audire,
 5 sed etiam referre domum aliquid inlustre et dignum memoria
 volunt; traduntque in vicem ac saepe in colonias ac provin-
 cias suas scribunt, sive sensus aliquis arguta et brevi sententia
 effulsit, sive locus exquisito et poetico cultu enituit. exigitur 5
 enim iam ab oratore etiam poeticus decor, non Accii aut
 10 Pacuvii veterno inquinatus, sed ex Horatii et Virgilio et
 Lucani sacrario prolatus. horum igitur auribus et iudiciis 6
 obtemperans nostrorum oratorum aetas pulchrior et ornatior
 extitit. neque ideo minus efficaces sunt orationes nostrae,
 quia ad auris iudicantium cum voluptate perveniunt. quid 7
 15 enim, si infirmiora horum temporum templa credas, quia
 non rudi caemento et informibus tegulis exstruuntur, sed
 marmore nitent et auro radiantur?

Equidem fatebor vobis simpliciter me in quibusdam anti- 21
 quorum vix risum, in quibusdam autem vix somnum tenere.
 20 nec unum de populo Canuti aut Atti . . . de Furnio et Tor-
 nio quique alios in eodem valetudinario haec ossa et hanc
 maciem probant: ipse mihi Calvus, cum unum et viginti, ut
 puto, libros reliquerit, vix in una et altera oratiuncula satis
 facit. nec dissentire ceteros ab hoc meo iudicio video: 2
 25 quotus enim quisque Calvi in Asitium aut in Drusum legit?
 at hercule in omnium studiosorum manibus versantur accu-
 sationes quae in Vatinius inscribuntur, ac praecipue secunda
 ex his oratio; est enim verbis ornata et sententiis, auribus
 iudicum accommodata, ut scias ipsum quoque Calvum in-

2 scena *EH*: scenam *cell.* 7 sensus *Muretus*: in suis *codd.*
 8 exigitur *Lips.*: exigitur *C*: exercetur, &c. *cell.* 20 Canuti *B²H*:
 Ganuti, Sanuti *cell.* aut Ari *B²Put.* Toranio *BH*: Coranio *cell.*
 21 alios *CD*: quique alios *AB*: quosque . . . haec macies (ob . . .
 hanc maciem *Vahlen*) *Gronovius*: quique alii . . . produnt *Acidalius*
 (praebent *Ritter*) 26 omnium *Acidalius*: hominum *codd.* 27
 inscribuntur *Lips.*: conscribuntur, scribuntur *codd.*

CORNELII TACITI

tellexisse quid melius esset, nec voluntatem ei, quo *minus*
 sublimius et cultius diceret, sed ingenium ac vires defuisse.
 3 quid? ex Caelianis orationibus nempe eae placent, sive uni-
 versae sive partes earum, in quibus nitorem et altitudinem
 4 horum temporum adgnoscamus. sordes autem illae verborum 5
 et hians compositio et inconditi sensus redolent antiqui-
 tatem; nec quemquam adeo antiquarium puto, ut Caelium
 5 ex ea parte laudet qua antiquus est. concedamus sane
 C. Caesari, ut propter magnitudinem cogitationum et occu-
 pationes rerum minus in eloquentia effecerit, quam divinum 10
 eius ingenium postulabat, tam hercule quam Brutum philo-
 sophiae suae relinquamus; nam in orationibus minorem esse
 6 fama sua etiam admiratores eius fatentur: nisi forte quisquam
 aut Caesaris pro Decio Samnite aut Bruti pro Deiotaro rege
 ceterosque eiusdem lentitudinis ac teporis libros legit, nisi 15
 qui et carmina eorundem miratur. fecerunt enim et carmina
 et in bibliothecas rettulerunt, non melius quam Cicero, sed
 7 felicius, quia illos fecisse pauciores sciunt. Asinius quoque,
 quamquam propioribus temporibus natus sit, videtur mihi
 inter Menenius et Appios studuisse. Pacuvium certe et 20
 Accium non solum tragoediis sed etiam orationibus suis
 8 expressit; adeo durus et siccus est. oratio autem, sicut
 corpus hominis, ea demum pulchra est, in qua non eminent
 venae nec ossa numerantur, sed temperatus ac bonus sanguis
 implet membra et exurgit toris ipsosque nervos rubor tegit 25
 9 et decor commendat. nolo Corvinum insequi, quia nec per
 ipsum stetit quo minus laetitiam nitoremque nostrorum tem-
 porum exprimeret, videmus enim quam iudicio eius vis aut
 animi aut ingenii suffecerit.

1 minus *add. Halm*: quin *Put.*   3 universa parte *scrum codd.*:
em. Pithoeus   5 illae] regule *ABD*: reliquae *Sorof*: hercule
Ribbeck   15 teporis *Lips.*: temporis *codd.*: torporis *Schele*   25
 rubor *B*: rubore *cett.*   26 nec *AB*: non *cett.*   28 videmus
 enim quam *Bachrens, John*: uiderimus inquam quam (in quantum
EV; *codd.*: et videmus in quantum *Acidalius*

DIALOGUS DE ORATORIBUS

Ad Ciceronem venio, cui eadem pugna cum aequalibus **22**
 suis fuit, quae mihi vobiscum est. illi enim antiquos mira-
 bantur, ipse suorum temporum eloquentiam anteponebat;
 nec ulla re magis eiusdem aetatis oratores praecurrit quam
 5 iudicio. primus enim excoluit orationem, primus et verbis **2**
 dilectum adhibuit et compositioni artem, locos quoque
 laetiores attentavit et quasdam sententias invenit, utique in
 iis orationibus, quas senior iam et iuxta finem vitae compo-
 suit, id est, postquam magis profecerat usuque et experi-
 10 mentis didicerat quod optimum dicendi genus esset. nam **3**
 priores eius orationes non carent vitiis antiquitatis: lentus
 est in principiis, longus in narrationibus, otiosus circa ex-
 cessus; tarde commovetur, raro incalescit; pauci sensus
 apte et cum quodam lumine terminantur. nihil excerpere,
 15 nihil referre possis, et velut in rudi aedificio, firmus sane
 paries et duraturus, sed non satis expolitus et splendens.
 ego autem oratorem, sicut locupletem ac lautum patrem **4**
 familiae, non eo tantum volo tecto tegi quod imbrem ac
 ventum arceat, sed etiam quod visum et oculos delectet;
 20 non ea solum instrui supellectile quae necessariis usibus
 sufficiat, sed sit in apparatu eius et aurum et gemmae, ut
 sumere in manus et aspicere saepius libeat. quaedam vero **5**
 procul arceantur ut iam oblitterata et olentia: nullum sit
 verbum velut rubiginè infectum, nulli sensus tarda et inerti
 25 structura in morem annalium componantur; fugitet foedam
 et insulsam scurrilitatem, variet compositionem, nec omnis
 clausulas uno et eodem modo determinet.

Nolo inridere “rotam Fortunae” et “ius verrinum” et **23**
 illud tertio quoque sensu in omnibus orationibus pro sententia

4 oratores aetatis eiusdem *AB*   6 delectum *codd.*   10 esset
E: est *cett.*   14 apte et *Acidalius*: opt. et, optet, &c. *codd.*: lacunam
indicant BE   17 lautum *Lips.*: laudatum *codd.*   22 et *AB*:
 ut *cett.*   libeat *Rud. Agricola*: liceat *codd.*   23 arceantur *Lips.*:
 arcentur *codd.*   antiquitatem olentia *And.*: insolentia *Peterson*:
 obsoleta *Wolff, Gud.*   24 velut *Rhen.*: uel *codd.*

CORNELII TACITI

positum "esse videatur." nam et haec inuitus rettuli et plura
omisi, quae tamen sola mirantur atque exprimunt ii, qui
2 se antiquos oratores vocitant. neminem nominabo, genus
hominum significasse contentus: sed vobis utique versantur
ante oculos isti, qui Lucilium pro Horatio et Lucretium 5
pro Virgilio legunt, quibus eloquentia Aufidii Bassi aut
Servilii Noniani ex comparatione Sisennae aut Varronis
sordet, qui rhetorum nostrorum commentarios fastidiunt,
3 oderunt, Calvi mirantur. quos more prisco apud iudicem
fabulantis non auditores sequuntur, non populus audit, vix 10
denique litigator perpetitur: adeo maesti et inculti illam
ipsam, quam iactant, sanitatem non firmitate, sed ieiunio
4 consequuntur. porro ne in corpore quidem valetudinem
medici probant quae animi anxietate contingit; parum est
aegrum non esse: fortem et laetum et alacrem volo. prope 15
5 abest ab infirmitate, in quo sola sanitas laudatur. vos vero,
*vir*i disertissimi, ut potestis, ut facitis, inlustrate saeculum
6 nostrum pulcherrimo genere dicendi. nam et te, Messalla,
video laetissima quaeque antiquorum imitantem, et vos,
Materne ac Secunde, ita gravitati sensuum nitorem et cultum 20
verborum miscetis, ea electio inventionis, is ordo rerum, ea,
quotiens causa poscit, ubertas, ea, quotiens permittit, bre-
vitas, is compositionis decor, ea sententiarum planitas est,
sic exprimitis adfectus, sic libertatem temperatis, ut etiam si
nostra iudicia malignitas et invidia tardaverit, verum de vobis 25
dicturi sint posterii nostri.'

24 Quae cum Aper dixisset, 'adgnoscatne' inquit Maternus
'vim et ardorem Apri nostri? quo torrente, quo impetu
saeculum nostrum defendit! quam copiose ac varie vexavit
antiquos! quanto non solum ingenio ac spiritu, sed etiam 30

1 inuitus *B*²: inuitatus *cett.*   3 vocitant *Schurzfleisch*: uocabant
codd.: vocant *Lips.*   6 Aufidi (-ii) *EV*: tui fidi, cui fidi *cett.*   12
non firmitate *Acidalius*: infirmitatem (-emque *AB*) *codd.*   17 viri
add. Acidalius   21 rerum ea *Wopkens*: rerum et *codd.*   22 per-
mittit *E*: permittitur *cett.*

DIALOGUS DE ORATORIBUS

eruditione et arte ab ipsis mutuatus est per quae mox ipsos
 incesseret! tuum tamen, Messalla, promissum immutasse
 non debet. neque enim defensorem antiquorum exigimus, 2
 nec quemquam nostrum, quamquam modo laudati sumus,
 5 iis quos insectatus est Aper comparamus. ac ne ipse
 quidem ita sentit, sed more vetere et a nostris philosophis
 saepe celebrato sumpsit sibi contra dicendi partis. igitur 3
 exprome nobis non laudationem antiquorum (satis enim illos
 fama sua laudat), sed causas cur in tantum ab eloquentia
 10 eorum recesserimus, cum praesertim centum et viginti annos
 ab interitu Ciceronis in hunc diem effici ratio temporum
 collegerit.'

Tum Messalla: 'sequar praescriptam a te, Materne, 25
 formam; neque enim diu contra dicendum est Apro, qui
 15 primum, ut opinor, nominis controversiam movit, tamquam
 parum proprie antiqui vocarentur, quos satis constat ante
 centum annos fuisse. mihi autem de vocabulo pugna non 2
 est; sive illos antiquos sive maiores sive quo alio mavult
 nomine appellet, dum modo in confesso sit eminentiorem
 20 illorum temporum eloquentiam fuisse; ne illi quidem parti
 sermonis eius repugno, si comminus fatetur pluris formas
 dicendi etiam isdem saeculis, nedum diversis exitisse. sed 3
 quo modo inter Atticos oratores primae Demostheni tri-
 buuntur, proximum [autem] locum Aeschines et Hyperides
 25 et Lysias et Lycurgus obtinent, omnium autem concessu
 haec oratorum aetas maxime probatur, sic apud nos Cicero
 quidem ceteros eorundem temporum disertos antecessit,
 Calvus autem et Asinius et Caesar et Caelius et Brutus iure
 et prioribus et sequentibus anteponuntur. nec refert quod 4
 30 inter se specie differunt, cum genere consentiant. adstrictior

4 nostrum *Acidalius*: nostrorum *codd.* 6 nostris *AB*: vestris
cett.: veteribus *Nipperdey*: del. *Muretus* 9 in *om.* *AB* 21
 quominus fatear *V*: comminans *Nissen*: qua quasi comminus nisus
J. Müller 24 autem *secl. Ritter* 25 autem] tamen *Gud.* 26 sic
B²: sicut *cett.*: sic et *Bachrens* 30 differunt *Halm*: differant *codd.*

CORNELII TACITI

Calvus, numerosior Asinius, splendidior Caesar, amarior Caelius, gravior Brutus, vehementior et plenior et valentior Cicero : omnes tamen eandem sanitatem eloquentiae *prae se* ferunt, ut si omnium pariter libros in manum sumpseris, scias, quamvis in diversis ingeniis, esse quandam iudicii ac 5 voluntatis similitudinem et cognationem. nam quod invicem se obtrexerunt et sunt aliqua epistulis eorum inserta, ex quibus mutua malignitas detegitur, non est oratorum vitium, 6 sed hominum. nam et Calvum et Asinium et ipsum Cicero- nem credo solitos et invidere et livere et ceteris humanae 10 infirmitatis vitiis adfici : solum inter hos arbitror Brutum non malignitate nec invidia, sed simpliciter et ingenue iudi- 7 cium animi sui detexisse. an ille Ciceroni invideret, qui mihi videtur ne Caesari quidem invidisse? quod ad Servium Galbam et C. Laelium attinet, et si quos alios antiquiorum 15 agitare non destitit, non exigit defensorem, cum fatear quaedam eloquentiae eorum ut nascenti adhuc nec satis adultae defuisse.

26 Ceterum si omissio optimo illo et perfectissimo genere eloquentiae eligenda sit forma dicendi, malim hercule 20 C. Gracchi impetum aut L. Crassi maturitatem quam calamistros Maecenatis aut tinnitus Gallionis : adeo melius est orationem vel hirta toga induere quam fucatis et meretriciis 2 vestibus insignire. neque enim oratorius iste, immo hercule ne virilis quidem cultus est, quo plerique temporum nostro- 25 rum actores ita utuntur, ut lascivia verborum et levitate sententiarum et licentia compositionis histrionalis modos 3 exprimant. quodque vix auditu fas esse debeat, laudis et gloriae et ingenii loco plerique iactant cantari saltarique commentarios suos. unde oritur illa foeda et praepostera, 30

1 nervosior *Meiser*
5 scias *B* : sciam *cett.*
idem livore *Ritter*
16 *Aper ante agitare add. P. Voss.*
torem *codd.*

3 *prae se ferunt And.* : *praeferunt Acidalius*
7 *se del. Nipperdey*   10 *et invidere del.*
11 *Brutum Put.* : *utrum, uerum codd.*
23 *orationem And.* : *oratorum codd.*

DIALOGUS DE ORATORIBUS

sed tamen frequens † sicut his cla . . . et exclamatio, ut oratores nostri tenere dicere, histriones diserte saltare dicantur. equidem non negaverim Cassium Severum, quem solum 4
 Aper noster nominare ausus est, si iis comparatur, qui postea 5
 fuerunt, posse oratorem vocari, quamquam in magna parte 5
 librorum suorum plus bilis habeat quam sanguinis. primus 5
 enim contempto ordine rerum, ommissa modestia ac pudore verborum, ipsis etiam quibus utitur armis incompositus et studio feriendi plerumque deiectus, non pugnat, sed rixatur.
 10 ceterum, ut dixi, sequentibus comparatus et varietate erudi- 6
 tionis et lepore urbanitatis et ipsarum virium robore multum ceteros superat, quorum neminem Aper nominare et velut in aciem educere sustinuit. ego autem expectabam, ut in- 7
 cusato Asinio et Caelio et Calvo aliud nobis agmen produ-
 15 ceret, plurisque vel certe totidem nominaret, ex quibus alium 8
 Ciceroni, alium Caesari, singulis deinde singulos oppo- neremus. nunc detrectasse nominatim antiquos oratores 8
 contentus neminem sequentium laudare ausus est nisi in publicum et in commune, veritus credo, ne multos offenderet,
 20 si paucos excerpisset. quotus enim quisque scholasticorum 9
 non hac sua persuasione fruitur, ut se ante Ciceronem numeret, sed plane post Gabinianum? at ego non verebor nominare singulos, quo facilius propositis exemplis appareat, quibus gradibus fracta sit et deminuta eloquentia.’
 25 ‘At parce’ inquit Maternus ‘et potius exsolve promissum. 27
 neque enim hoc colligi desideramus, disertiores esse anti- quos, quod apud me quidem in confesso est, sed causas exquirimus, quas te solitum tractare *dixisti*, paulo ante plane mitior et eloquentiae temporum nostrorum minus

1 quibusdam *Rhen.*: si dis placet *And.*   2 tenere *Lips.*: temere *codd.*
 6 bilis *Wopkens*: uis *codd.*   9 studio *E*: studiis *cett.*
 devectus *CD*: detectus *Lips.*   17 nunc *V*: non *cett.*   22 sed] etsi *Schoell*
 24 fracta *B*: freta *cett.*   25 at parce *Michaelis*:
 apparate, aparte *codd.*: parce *And.*: appara te *Peterson*   28 dixisti
 (*post ante*) *add. Lips.*   29 mitior et eloquentiae *Schele*: mitiore
 eloquentia et *codd.*   minus *Nissen*: miratus *codd.*

CORNELII TACITI

iratus, antequam te Aper offenderet maiores tuos laces-
sando.'

2 'Non sum' inquit 'offensus Apri mei disputatione, nec
vos offendi decebit, si quid forte auris vestras perstringat,
cum sciatis hanc esse eius modi sermonum legem, iudicium 5
animi citra damnum adfectus proferre.'

3 'Perge' inquit Maternus 'et cum de antiquis loquaris,
utere antiqua libertate, a qua vel magis degeneravimus quam
ab eloquentia.'

28 Et Messalla 'non reconditas, Materne, causas requiris, nec 10
aut tibi ipsi aut huic Secundo vel huic Apro ignotas, etiam
si mihi partis adsignatis proferendi in medium quae omnes
2 sentimus. quis enim ignorat et eloquentiam et ceteras artis
descivisse ab illa vetere gloria non inopia hominum, sed
desidia iuventutis et negligentia parentum et inscientia 15
praecipientium et oblivione moris antiqui? quae mala pri-
mum in urbe nata, mox per Italiam fusa, iam in provincias
3 manant. quamquam vestra vobis notiora sunt: ego de
urbe et his propriis ac vernaculis vitiis loquar, quae natos
statim excipiunt et per singulos aetatis gradus cumulantur, 20
si prius de severitate ac disciplina maiorum circa educandos
4 formandosque liberos pauca praedixero. nam pridem suus
cuique filius, ex casta parente natus, non in cellula emptae
nutricis, sed gremio ac sinu matris educabatur, cuius prae-
5 cipua laus erat tueri domum et inservire liberis. eligebatur 25
autem maior aliqua natu propinqua, cuius probatis spectatis-
que moribus omnis eiusdem familiae suboles committeretur;
coram qua neque dicere fas erat quod turpe dictu, neque
6 facere quod inhonestum factu videretur. ac non studia
modo curasque, sed remissiones etiam lususque puerorum 30

3 Apri mei *Schurzfleisch*: a prima *codd.*: Aprina *Lips.* nec *Put.*:
nam et, nam nec *codd.*: nec nunc *Peterson* 8 a qua *B²*: qua
cett. 10 et] qui *AB*: cui *Halm* 17 in *BEH*: om. *cett.* 21
de *B²*: a *cett.* 23 cella (cellula) *D*: cellam *cett.*: cella *Put.* 24
in gremio *And.* 25 aut eligebatur *Meiser*

DIALOGUS DE ORATORIBUS

sanctitate quadam ac verecundia temperabat. sic Corneliam Gracchorum, sic Aureliam Caesaris, sic Atiam Augusti [matrem] praefuisse educationibus ac produxisse principes liberos accepimus. quae disciplina ac severitas eo pertinebat, ut sincera et integra et nullis pravitatibus detorta unius cuiusque natura toto statim pectore arriperet artis honestas, et sive ad rem militarem sive ad iuris scientiam sive ad eloquentiae studium inclinasset, id solum ageret, id universum hauriret.

At nunc natus infans delegatur Graeculae alicui ancillae, cui adiungitur unus aut alter ex omnibus servis, plerumque vilissimus nec cuiquam serio ministerio adcommodatus. horum fabulis et erroribus [et] virides [teneri] statim et rudes animi imbuuntur; nec quisquam in tota domo pensi habet, quid coram infante domino aut dicat aut faciat. quin etiam ipsi parentes non probitati neque modestiae parvulos adsuefaciunt, sed lasciviae et dicacitati, per quae paulatim impudentia inrepat et sui alienique contemptus. iam vero propria et peculiaria huius urbis vitia paene in utero matris concipi mihi videntur, histrionalis favor et gladiatorum equorumque studia: quibus occupatus et obsessus animus quantum loci bonis artibus relinquit? quotum quemque invenies qui domi quicquam aliud loquatur? quos alios adolescentulorum sermones excipimus, si quando auditoria intravimus? ne praeceptores quidem ulla crebriores cum auditoribus suis fabulas habent; colligunt enim discipulos non severitate disciplinae nec ingenii experimento, sed ambitione salutationum et inlecebris adulationis.]

Transeo prima discentium elementa, in quibus et ipsis

3 matrem *del. Sauppe* 5 et nullis *Rhen.*: et in nullis *codd.* 13
 uiles *C*: uires *C²D*: et virides *del. B²H, Put.*: teneri *del. Kraut*: [et]
 vir. stat. et ten. [rudes] *Gud.* 16 non probitati *Vahlen*: impro-
 bitati, nec probitati *codd.* 17 dicacitati *B²*: bibacitati *cett.* 18
 et . . . contemptus *secl. Gud.* 25 ne *E*: nec *cett.*

CORNELII TACITI

parum laboratur: nec in auctoribus cognoscendis nec in
 evolvenda antiquitate nec in notitiam vel rerum vel homi-
 2 num vel temporum satis operae insumitur. sed expetuntur
 quos rhetoras vocant; quorum professio quando primum in
 hanc urbem introducta sit quamque nullam apud maiores 5
 nostros auctoritatem habuerit, statim dicturus referam ne-
 cesse est animum ad eam disciplinam, qua usos esse eos
 oratores accepimus, quorum infinitus labor et cotidiana
 meditatio et in omni genere studiorum assiduae exercita-
 3 tiones ipsorum etiam continentur libris. notus est vobis 10
 utique Ciceronis liber, qui Brutus inscribitur, in cuius ex-
 trema parte (nam prior commemorationem veterum oratorum
 habet) sua initia, suos gradus, suae eloquentiae velut quan-
 dam educationem refert: se apud Q. Mucium ius civile
 didicisse, apud Philonem Academicum, apud Diodotum 15
 Stoicum omnis philosophiae partis penitus hausisse; neque
 iis doctoribus contentum, quorum ei copia in urbe contigerat,
 Achaiam quoque et Asiam peragrasse, ut omnem omnium
 4 artium varietatem complecteretur. itaque hercule in libris
 Ciceronis deprehendere licet, non geometriae, non musicae, 20
 non grammaticae, non denique ullius ingenuae artis scientiam
 ei defuisse. ille dialecticae subtilitatem, ille moralis partis
 5 utilitatem, ille rerum motus causasque cognoverat. ita est
 enim, optimi viri, ita: ex multa eruditione et plurimis
 artibus et omnium rerum scientia exundat et exuberat illa 25
 admirabilis eloquentia; neque oratoris vis et facultas, sicut
 ceterarum rerum, angustis et brevibus terminis cluditur, sed
 is est orator, qui de omni quaestione pulchre et ornate et ad
 persuadendum apte dicere pro dignitate rerum, ad utilitatem
 temporum, cum voluptate audientium possit. 30
 31 Hoc sibi illi veteres persuaserant, ad hoc efficiendum

2 notitia *B²E²*   6 statim dicturus *J. F. Gronovius*: de curiis
 statim *codd.*   9 exercitationes *B²EV*: exercitationis *cett.*   10
 vobis *Rhen.*: nobis *codd.*   14 refert *B²*: referre *cett.*   26 ora-
 tionis *Goelzer*: oratoria *J. Müller*

DIALOGUS DE ORATORIBUS

intellegebant opus esse, non ut in rhetorum scholis declama-
 rent, nec ut fictis nec ullo modo ad veritatem accedentibus
 controversiis linguam modo et vocem exercerent, sed ut iis
 artibus pectus implerent, in quibus de bonis et malis, de
 5 honesto et turpi, de iusto et iniusto disputatur ; haec enim
 est oratori subiecta ad dicendum materia. nam in iudiciis 2
 fere de aequitate, in deliberationibus *de utilitate, in lauda-*
tionibus de honestate disserimus, ita *tamen* ut plerumque
 haec ipsa in vicem misceantur : de quibus copiose et varie
 10 et ornate nemo dicere potest, nisi qui cognovit naturam
 humanam et vim virtutum pravitatemque vitiorum et intel-
 lectum eorum, quae nec in virtutibus nec in vitiis nume-
 rantur. ex his fontibus etiam illa profluunt, ut facilius iram 3
 iudicis vel instiget vel leniat, qui scit quid ira, promptius
 15 ad miserationem impellat, qui scit quid sit misericordia et
 quibus animi motibus concitetur. in his artibus exercitationi- 4
 busque versatus orator, sive apud infestos sive apud cupidos
 sive apud invidentis sive apud tristis sive apud timentis
 dicendum habuerit, tenebit venas animorum, et prout cuius-
 20 que natura postulabit, adhibebit manum et temperabit ora-
 tionem, parato omni instrumento et ad omnem usum reposito.
 sunt apud quos adstrictum et collectum et singula statim 5
 argumenta concludens dicendi genus plus fidei meretur :
 apud hos dedisse operam dialecticae proficiet. alios fusa
 25 et aequalis et ex communibus ducta sensibus oratio magis
 delectat : ad hos permovendos mutuabimur a Peripateticis
 aptos et in omnem disputationem paratos iam locos. dabunt 6
 Academici pugnacitatem, Plato altitudinem, Xenophon iu-
 cunditatem ; ne Epicuri quidem et Metrodori honestas
 30 quasdam exclamationes adsumere iisque, prout res poscit,

3 iis *Put.* : in iis *codd.*
 laudationibus *add. Ursinus*
 9 ipsa *om. AB*
 irae *cell.* : ira et *F. Jacob*
 19 cuiusque causae *And.*

4 et *D.* : ac *cell.*
 8 sed ita *vel ita tamen Acidalius*
 11 intellectum habet *Schopen*
 17 uersatus *EV* : uersatur *cell.*
 23 fidei *Put.* : fidem *codd.*

7 de utilitate in
 14 ira *D.*

CORNELII TACITI

7 uti alienum erit oratori. neque enim sapientem informamus
neque Stoicorum comitem, sed eum qui quasdam artis
haurire, omnes libare debet. ideoque et iuris civilis scien-
tiam veteres oratores comprehendebant, et grammatica
8 musica geometria imbuebantur. incidunt enim causae, 5
plurimae quidem ac paene omnes, quibus iuris notitia de-
sideratur, pleraeque autem, in quibus haec quoque scientia
requiritur.

32 Nec quisquam respondeat sufficere, ut ad tempus simplex
quiddam et uniforme doceamur. primum enim aliter utimur 10
propriis, aliter commodatis, longaeque interesse manifestum
est, possideat quis quae profert an mutuetur. deinde ipsa
multarum artium scientia etiam aliud agentis nos ornat,
1 atque ubi minime credas, eminent et excellit. idque non
doctus modo et prudens auditor, sed etiam populus intellegit 15
ac statim ita laude prosequitur, ut legitime studuisse, ut per
omnis eloquentiae numeros isse, ut denique oratorem esse
fateatur; quem non posse aliter existere nec extitisse un-
quam confirmo, nisi eum qui, tamquam in aciem omnibus
armis instructus, sic in forum omnibus artibus armatus 20
3 exierit. quod adeo negligitur ab horum temporum disertis,
ut in actionibus eorum huius quoque cotidiani sermonis
foeda ac pudenda vitia deprehendantur; ut ignorent leges,
non teneant senatus consulta, ius *huius* civitatis ultro deri-
deant, sapientiae vero studium et praecepta prudentium 25
+ penitus reformident. in paucissimos sensus et angustas
sententias detrudunt eloquentiam velut expulsam regno suo,
ut quae olim omnium artium domina pulcherrimo comitatu
pectora implebat, nunc circumcisa et amputata, sine appa-

2 comitem *Vahlen*: citem *A*: civitatem *cett.* 3 haurire *Lips.*:
audire *codd.* libare *Bekker*: liberaliter *codd.* 4 grammaticae
musice et geometrie (*vel -ice*) *codd.*: *em. Rhen.* 5 incidunt . . .
requiritur *secl. And.* 7 pleraeque *Rhen.*: plerumque *codd.* 10
enim *Rhen.*: autem *codd.* 22 huius *Halm*: uis, ius *codd.* 24
huius *add. Peterson*: suae *Gud.*

DIALOGUS DE ORATORIBUS

ratu, sine honore, paene dixerim sine ingenuitate, quasi una
 ex sordidissimis artificiis discatur. ergo hanc primam et 5
 praecipuam causam arbitror, cur in tantum ab eloquentia
 antiquorum oratorum recesserimus. si testes desiderantur,
 5 quos potiores nominabo quam apud Graecos Demosthenem,
 quem studiosissimum Platonis auditorem fuisse memoriae
 proditum est? et Cicero his, ut opinor, verbis refert, quid- 6
 quid in eloquentia effecerit, id se non rhetorum *officinis*, sed
 Academiae spatiis consecutum. sunt aliae causae, magnae 7
 10 et graves, quas vobis aperiri aequum est, quoniam quidem
 ego iam meum munus explevi, et quod mihi in consuetudine
 est, satis multos offendi, quos, si forte haec audierint, certum
 habeo dicturos me, dum iuris et philosophiae scientiam tam-
 quam oratori necessariam laudo, ineptiis meis plausisse.'

15 Et Maternus 'mihi quidem' inquit 'susceptum a te munus 33
 adeo peregrisse nondum videris, ut incohasset tantum et velut
 vestigia ac liniamenta quaedam ostendisse videaris. nam 2
 quibus *artibus* instrui veteres oratores soliti sint, dixisti diffe-
 rentiamque nostrae desidiae et inscientiae adversus acerrima
 20 et fecundissima eorum studia demonstrasti: cetera exspecto,
 ut quem ad modum ex te didici, quid aut illi scierint aut nos
 nesciamus, ita hoc quoque cognoscam, quibus exercitationi-
 bus iuvenes iam et forum ingressuri confirmare et alere in-
 genia sua soliti sint. neque enim solum arte et scientia, sed 3
 25 longe magis facultate et *usu* eloquentiam contineri, nec tu
 puto abnues et hi significare vultu videntur.'

Deinde cum Aper quoque et Secundus idem adnuissent, 4
 Messalla quasi rursus incipiens: 'quoniam initia et semina
 veteris eloquentiae satis demonstrasse videor, docendo quibus
 30 artibus antiqui oratores institui erudiri soliti sint, perse-

2 ego *AB*   8 non ex . . . sed ex *Gud.*   officinis *add. Haase*
 10 a vobis *B²*   12 quos *Pithoeus*: quod *codd.*   18 artibus *add.*
Schopen   21 scierint *Schurzfleisch*: scirent *codd.*   23 ingressi
CD   24 solum *Dronke*: dum *codd.*   25 usu *add. Tyrwhitt*: et
del. Put.   26 hi *H, Rhen.*: ii *cett.*   29 uideor *B²*: uidetur *cett.*

5 quar nunc exercitationes eorum. quamquam ipsis artibus
 inest exercitatio, nec quisquam percipere tot tam reconditas
 tam varias res potest, nisi ut scientiae meditatio, meditationi
 facultas, facultati usus eloquentiae accedat. per quae colli-
 gitur eandem esse rationem et percipiendi quae proferas 5
 6 et proferendi quae perceperis. sed si cui obscuriora haec
 videntur isque scientiam ab exercitatione separat, illud certe
 concedet, instructum et plenum his artibus animum longe
 paratiorem ad eas exercitationes venturum, quae propriae
 esse oratorum videntur. 10

34 Ergo apud maiores nostros iuvenis ille, qui foro et elo-
 quentiae parabatur, imbutus iam domestica disciplina, re-
 fertus honestis studiis deducebatur a patre vel a propinquis
 ad eum oratorem, qui principem in civitate locum obtinebat.
 2 hunc sectari, hunc prosequi, huius omnibus dictionibus in- 15
 teresse sive in iudiciis sive in contionibus adsuescebat, ita
 ut altercationes quoque exciperet et iurgiis interesset utque
 3 sic dixerim, pugnare in proelio disceret. magnus ex hoc
 usus, multum constantiae, plurimum iudicii iuvenibus statim
 contingebat, in media luce studentibus atque inter ipsa dis- 20
 crimina, ubi nemo inpune stulte aliquid aut contrarie dicit,
 quo minus et iudex respuat et adversarius exprobet, ipsi
 4 denique advocati aspernentur. igitur vera statim et incor-
 rupta eloquentia imbuebantur; et quamquam unum seque-
 rentur, tamen omnis eiusdem aetatis patronos in plurimis et 25
 causis et iudiciis cognoscebant; habebantque ipsius populi
 diversissimarum aurium copiam, ex qua facile deprehende-
 5 rent, quid in quoque vel probaretur vel displiceret. ita nec
 praeceptor deerat, optimus quidem et electissimus, qui faciem
 eloquentiae, non imaginem praestaret, nec adversarii et 30

2 tot tam reconditas tam varias *Muretus*: aut reconditas tam
 (aut *B²*) varias *codd.*: tam var. ac recond. *Gud.* 9 paratiorem
Lips.: parate, paratum, &c. *codd.* 10 esse oratorum *Rud. Agricola*:
 et ornaturum (-orum) *codd.* 17 exciperet . . . interesset *Bekker*:
 excipere . . . interesse *codd.* 18 magnus *B²*: magnos *cett.*

DIALOGUS DE ORATORIBUS

aemuli ferro, non rudibus dimicantes, nec auditorium semper
 plenum, semper novum, ex invidis et faventibus, ut nec bene
nec male dicta dissimularentur. scitis enim magnam illam
 et duraturam eloquentiae famam non minus in diversis sub-
 5 selliis parari quam suis ; inde quin immo constantius surgere,
 ibi fidelius corroborari. atque hercule sub eius modi prae- 6
 ceptoribus iuvenis ille, de quo loquimur, oratorum discipulus,
 fori auditor, sectator iudiciorum, eruditus et adsuefactus
 alienis experimentis, cui cotidie audienti notae leges, non
 10 novi iudicum vultus, frequens in oculis consuetudo contio-
 num, saepe cognitae populi aures, sive accusationem susce-
 perat sive defensionem, solus statim et unus cuicumque
 causae par erat. nono decimo aetatis anno L. Crassus 7
 C. Carbonem, unoetvicesimo Caesar Dolabellam, altero et
 15 vicesimo Asinius Pollio C. Catonem, non multum aetate
 antecedens Calvus Vatinius iis orationibus insecuti sunt,
 quas hodieque cum admiratione legimus.

At nunc adulescentuli nostri deducuntur in scholas isto- 35
 rum, qui rhetores vocantur, quos paulo ante Ciceronis
 20 tempora extitisse nec placuisse maioribus nostris ex eo
 manifestum est, quod a Crasso et Domitio censoribus clau-
 dere, ut ait Cicero, "ludum impudentiae" iussi sunt. sed 2
 ut dicere institueram, deducuntur in scholas, *in* quibus non
 facile dixerim utrumne locus ipse an condiscipuli an genus
 25 studiorum plus mali ingeniis adferant. nam in loco nihil 3
 reverentiae est, in quem nemo nisi aequae imperitus intret ;
 in condiscipulis nihil profectus, cum pueri inter pueros et
 adulescentuli inter adulescentulos pari securitate et dicant
 et audiantur ; ipsae vero exercitationes magna ex parte con-

1 rudibus *P. Faber*: sudibus *codd.* nec *Schele, Haase*: sed *codd.*:
 sic *Michaelis* 3 nec male *hic add. Pithoeus, post ut Agricola* 5
 in suis *And.* 13 nono decimo] uno et vicesimo *Nipperdey* 14
 unoetvicesimo] tertio et vicesimo *Pichena* 17 que] quoque *AB*
 18 scholas istorum *Haupt*: seni (sein, scenam, &c.) scholasticorum
codd. 21 a *Michaelis*: *M. codd.* 23 in *add. Schurzfleisch*
 25 adferat *Gud.* 26 est *vel* scilicet *Acidalius*: sed *codd.*

4 trariae. nempe enim duo genera materiaram apud rhetoras
tractantur, suasoriae et controversiae. ex his suasoriae
quidem etsi tamquam plane leviores et minus prudentiae
exigentes pueris delegantur, controversiae robustioribus ad-
signantur, quales, per fidem, et quam incredibiliter com- 5
positae! sequitur autem, ut materiae abhorrenti a veritate
5 declamatio quoque adhibeatur. sic fit ut tyrannicidarum
praemia aut vitiatarum electiones aut pestilentiae remedia
aut incesta matrum aut quidquid in schola cotidie agitur, in
foro vel raro vel numquam, ingentibus verbis persequantur: 10
cum ad veros iudices ventum . . .

36 . . . rem cogitant. nihil humile, nihil abiectum eloqui
poterat. magna eloquentia, sicut flamma, materia alitur et
motibus excitatur et urendo clarescit. eadem ratio in nostra
2 quoque civitate antiquorum eloquentiam provexit. nam etsi 15
horum quoque temporum oratores ea consecuti sunt, quae
composita et quieta et beata re publica tribui fas erat,
tamen illa perturbatione ac licentia plura sibi adsequi vide-
bantur, cum mixtis omnibus et moderatore uno carentibus
tantum quisque orator saperet, quantum erranti populo per- 20
3 suaderi poterat. hinc leges assiduae et populare nomen, hinc
contiones magistratuum paene pernoctantium in rostris, hinc
accusationes potentium reorum et adsignatae etiam domibus
inimicitiae, hinc procerum factiones et assidua senatus ad-
4 versus plebem certamina. quae singula etsi distrahebant rem 25
publicam, exercebant tamen illorum temporum eloquentiam
et magnis cumulare praemiis videbantur, quia quanto quisque
plus dicendo poterat, tanto facilius honores adsequebatur,
tanto magis in ipsis honoribus collegas suos anteibat, tanto
plus apud principes gratiae, plus auctoritatis apud patres, 30

3 quidem etsi *CΔ*: quid (quod) etsi *cell.*: etsi *del. B²* 9 quid-
quid aliud *And.* 10 persequantur *Put.*: prosequuntur (perse-)
codd. 11 hic desunt sex pagelle *A marg.*: lacunam notant *cell.*
12 cogitant *AB*: cogitare *cell.*: cogitaret *Halm* vel abiectum
AB 17 nefas *And.* 20 persuadere *Heumann*

DIALOGUS DE ORATORIBUS

plus notitiae ac nominis apud plebem parabat. hi clientelis 5
 etiam exterarum nationum redundabant, hos ituri in pro-
 vincias magistratus reverebantur, hos reversi colebant, hos
 et praeturae et consulatus vocare ultro videbantur, hi ne
 5 privati quidem sine potestate erant, cum et populum et
 senatum consilio et auctoritate regerent. quin immo sibi 6
 ipsi persuaserant neminem sine eloquentia aut adsequi posse
 in civitate aut tueri conspicuum et eminentem locum. nec 7
 mirum, cum etiam inviti ad populum producerentur, cum
 10 parum esset in senatu breviter censere, nisi qui ingenio et
 eloquentia sententiam suam tueretur, cum in aliquam invi-
 diam aut crimen vocati sua voce respondendum haberent,
 cum testimonia quoque in publicis *iudiciis* non absentes nec
 15 tur. ita ad summa eloquentiae praemia magna etiam neces- 8
 sitas accedebat, et quo modo disertum haberi pulchrum et
 gloriosum, sic contra mutum et elinguem videri deforme
 habebatur.

Ergo non minus rubore quam praemiis stimulabantur, ne 37
 20 clientulorum loco potius quam patronorum numerarentur,
 ne traditae a maioribus necessitudines ad alios transirent, ne
 tamquam inertes et non suffecturi honoribus aut non impe-
 trarent aut impetratos male tuerentur. nescio an venerint 2
 in manus vestras haec vetera, quae et in antiquariorum biblio-
 25 thecis adhuc manent et cum maxime a Muciano contra-
 huntur, ac iam undecim, ut opinor, Actorum libris et tribus
 Epistularum composita et edita sunt. ex his intellegi potest 3
 Cn. Pompeium et M. Crassum non viribus modo et armis,
 sed ingenio quoque et oratione valuisse; Lentulos et Metel-
 30 los et Lucullos et Curiones et ceteram procerum manum
 multum in his studiis operae curaeque posuisse, nec quem-

1 parabat *B*²: probabat *cett.*   7 ipsi *om. B*   10 quis *Lips.*:
 qui *codd.*   13 iudiciis *add. Agricola*   16 quomodo . . . sic
Acidalius: comoda . . . sed *codd.*   22 honores *Schopen*   24
 antiquariorum (-oriorum *C*) *CV*: antiquorum *cett.*

quam illis temporibus magnam potentiam sine aliqua elo-
 4 quentia consecutum. his accedebat splendor reorum et
 magnitudo causarum, quae et ipsa plurimum eloquentiae
 praestant. nam multum interest, utrumne de furto aut for-
 mula et interdicto dicendum habeas, an de ambitu comitio- 5
 5 rum, expilatis sociis et civibus trucidatis. quae mala sicut non
 accidere melius est isque optimus civitatis status habendus
 est, in quo nihil tale patimur, ita cum acciderent, ingentem
 eloquentiae materiam subministrabant. crescit enim cum
 amplitudine rerum vis ingenii, nec quisquam claram et in- 10
 lustrem orationem efficere potest nisi qui causam parem
 6 invenit. non, opinor, Demosthenem orationes inlustrant, quas
 adversus tutores suos composuit, nec Ciceronem magnum
 oratorem P. Quintius defensus aut Licinius Archias faciunt:
 Catilina et Milo et Verres et Antonius hanc illi famam cir- 15
 cumdederunt, non quia tanti fuerit rei publicae malos ferre
 cives, ut uberem ad dicendum materiam oratores haberent,
 sed, ut subinde admoneo, quaestionis meminimus scia-
 musque nos de ea re loqui, quae facilius turbidis et inquietis
 7 temporibus existit. quis ignorat utilius ac melius esse frui 20
 pace quam bello vexari? pluris tamen bonos proeliatos
 8 bella quam pax ferunt. similis eloquentiae condicio. nam
 quo saepius steterit tamquam in acie quoque pluris et in-
 tulerit ictus et exceperit quoque maiores adversarios acrio-
 resque pugnas sibi ipsa desumpserit, tanto altior et excelsior 25
 et illis nobilitata discriminibus in ore hominum agit, quorum
 ea natura est, ut secreta velint.

38 Transeo ad formam et consuetudinem veterum iudicio-

2 accedat *CDA*   6 de expilatis *CDA*: aut expilatis *Gud.*
 civibus *Put.*: comitibus *codd.*   8 est *om.* *CAEV*   16 fuerit
Madvig: fuit *codd.*   20 existit *Lips.*: exstitit *codd.*   24 maiores
 adversarios acrioresque pugnas sibi *Boetticher*: maior aduersarius eo
 (ei, et) acrior qui pugnas sibi *codd.*   25 ipsa *Orelli*: ipsas (ipse *B*)
codd.   26 nobilitata *Latinus*: discriminibus *Lips.*: nobilitatus
 criminibus *codd.*   27 nolint *Rhen.*: periculosa extollant (vel
 mirentur) *add. John*: lacunam notant alii

rum. quae etsi nunc aptior est [ita erit], eloquentiam tamen
 illud forum magis exercebat, in quo nemo intra paucissimas
 horas perorare cogebatur et liberae comperendinationes
 erant et modum in dicendo sibi quisque sumebat et numerus
 5 neque dierum neque patronorum finiebatur. primus haec 2
 tertio consulatu Cn. Pompeius adstrinxit imposuitque veluti
 frenos eloquentiae, ita tamen ut omnia in foro, omnia legi-
 bus, omnia apud praetores gererentur: apud quos quanto
 maiora negotia olim exerceri solita sint, quod maius argu-
 10 mentum est quam quod causae centumvirales, quae nunc
 primum obtinent locum, adeo splendore aliorum iudiciorum
 obruebantur, ut neque Ciceronis neque Caesaris neque Bruti
 neque Caelii neque Calvi, non denique ullius magni oratoris
 liber apud centumviros dictus legatur, exceptis orationibus
 15 Asinii, quae pro heredibus Urbiniae inscribuntur, ab ipso
 tamen Pollione mediis divi Augusti temporibus habitae, post-
 quam longa temporum quies et continuum populi otium et
 assidua senatus tranquillitas et maxime principis disciplina
 ipsam quoque eloquentiam sicut omnia alia pacaverat.
 20 Parvum et ridiculum fortasse videbitur quod dicturus 39
 sum, dicam tamen, vel ideo ut rideatur. quantum humili-
 tatis putamus eloquentiae attulisse paenulas istas, quibus ad-
 stricti et velut inclusi cum iudicibus fabulamur? quantum
 virium detraxisse orationi auditoria et tabularia credimus, in
 25 quibus iam fere plurimae causae explicantur? nam quo 2
 modo nobilis equos cursus et spatia probant, sic est aliquis
 oratorum campus, per quem nisi liberi et soluti ferantur,
 debilitatur ac frangitur eloquentia. ipsam quin immo curam 3
 et diligentis stili anxietatem contrariam experimur, quia

1 ita erit *secl. Dronke*: extiterit *Walther*: extitit, existit *alii* elo-
 quentiam *Agricola*: eloquentia *codd.* 3 horas *om. A¹BD*: perorare
 horas *Halm* 4 in *add. Gud.*: dicendi *H, Put.* 15 Urbiniae *Lips.*:
 urbine, uruie, &c. *codd.* 18 maxime *Haase*: maxima (-mi) *codd.*
 19 alia omnia *E*: omnia depacaverat *AB* 20 videbitur *Ursinus*:
 uidetur *codd.* 21 ridear *AB*

saepe interrogat iudex, quando incipias, et ex interrogatione eius incipiendum est. frequenter probationibus et testibus silentium †patronus indicit. unus inter haec dicenti aut alter
 4 adsistit, et res velut in solitudine agitur. oratori autem clamore plausuque opus est et velut quodam theatro; qualia 5
 cotidie antiquis oratoribus contingebant, cum tot pariter ac tam nobiles forum coartarent, cum clientelae quoque ac tribus et municipiorum etiam legationes ac pars Italiae periclitantibus adsisteret, cum in plerisque iudiciis crederet
 5 populus Romanus sua interesse quid iudicaretur. satis constat C. Cornelium et M. Scaurum et T. Milonem et L. Bestiam et P. Vatinius concursu totius civitatis et accusatos et defensos, ut frigidissimos quoque oratores ipsa certantis populi studia excitare et incendere potuerint. itaque hercule eius modi libri extant, ut ipsi quoque qui egerunt non aliis 15
 magis orationibus censeantur.

40 Iam vero contiones assiduae et datum ius potentissimum quemque vexandi atque ipsa inimiciarum gloria, cum se plurimi disertorum ne a Publio quidem Scipione aut L. Sulla aut Cn. Pompeio abstinerent, et ad incessendos principes 20
 viros, ut est natura invidiae, populi quoque †et histriones auribus uterentur, quantum ardorem ingeniis, quas oratoribus faces admovebant.

2 . . non de otiosa et quieta re loquimur et quae probitate et modestia gaudeat, sed est magna illa et notabilis eloquentia 25
 alumna licentiae, quam stulti libertatem vocitant, comes seditionum, effrenati populi incitamentum, sine obsequio, sine severitate, contumax, temeraria, adrogans, quae in bene constitutis civitatibus non oritur. quem enim oratorem Lacedae-

1 quando *H, Put.*: quam quando *cell.* 3 patronus] praetor
Orelli: inpatiens *Haupt*: protinus *Nolte*: audiendis silentium patronis
Peterson 19 *L. add. Ritter* 21 et] ut *Halm*: ut histriones,
 plausibus *Haase* 24 lacunam notant *Heumann, And., Gud.* 26
 vocitant *Hess*: uocabant *codd.* 28 severitate *Pithoeus*: servitute
codd.: veritate, virtute alii

DIALOGUS DE ORATORIBUS

monium, quem Cretensem accepimus? quarum civitatum
 severissima disciplina et severissimae leges traduntur. ne
 Macedonum quidem ac Persarum aut ullius gentis, quae
 certo imperio contenta fuerit, eloquentiam novimus. Rhodii
 5 quidam, plurimi Athenienses oratores extiterunt, apud quos
 omnia populus, omnia imperiti, omnia, ut sic dixerim, omnes
 poterant. nostra quoque civitas, donec erravit, donec se 4
 partibus et dissensionibus et discordiis confecit, donec nulla
 fuit in foro pax, nulla in senatu concordia, nulla in iudiciis
 10 moderatio, nulla superiorum reverentia, nullus magistratuum
 modus, tulit sine dubio valentiorum eloquentiam, sicut indomitus
 ager habet quasdam herbas laetiores. sed nec tanti rei
 publicae Gracchorum eloquentia fuit, ut pateretur et leges,
 nec bene famam eloquentiae Cicero tali exitu pensavit.
 15 Sic quoque quod superest tantiquis oratoribus forum 41
 non emendatae nec usque ad votum compositae civitatis
 argumentum est. quis enim nos advocat nisi aut nocens aut 2
 miser? quod municipium in clientelam nostram venit, nisi
 quod aut vicinus populus aut domestica discordia agitat?
 20 quam provinciam tuemur nisi spoliata vexataque? atqui
 melius fuisset non queri quam vindicari. quod si inveniretur 3
 aliqua civitas, in qua nemo peccaret, supervacuum esset inter
 innocentis orator sicut inter sanos medicus. quo modo
 tamen minimum usus minimumque profectus ars medentis
 25 habet in iis gentibus, quae firmissima valetudine ac salu-
 berrimis corporibus utuntur, sic minor oratorum honor ob-
 scuriorque gloria est inter bonos mores et in obsequium
 regentis paratos. quid enim opus est longis in senatu sen- 4
 tentiis, cum optimi cito consentiant? quid multis apud popu-

2 ne *D*: nec *cett.* 11 modus] metus *Orelli* sicut indomitus
Aldus: sicuti domitus *codd.* 15 horum *CΔEV*: antiqui . . . fori
Spengel: antiqui oratoribus horum temporum *Baehrens* 16
 emendatae *Lips.*: emendare *codd.* 17 quid enim (quis enim,
 quis enim quidem) quod nemo *ABD* 18 clientelam *Pithoens*: civi-
 tatem *codd.* 24 tamen] inde *AB*: enim *Heumann* 26 honor
Orelli: horum *codd.*

lum contionibus, cum de re publica non imperiti et multi
 deliberent, sed sapientissimus et unus? quid voluntariis
 accusationibus, cum tam raro et tam parce peccetur? quid
 invidiosis et excedentibus modum defensionibus, cum cle-
 5 mentia cognoscentis obviam periclitantibus eat? credite, 5
 optimi et in quantum opus est disertissimi viri, si aut vos
 prioribus saeculis aut illi, quos miramur, his nati essent, ac
 deus aliquis vitas ac [vestra] tempora repente mutasset, nec
 vobis summa illa laus et gloria in eloquentia neque illis
 modus et temperamentum defuisset: nunc, quoniam nemo 10
 eodem tempore adsequi potest magnam famam et magnam
 quietem, bono saeculi sui quisque citra obtrectationem alte-
 rius utatur.'

42 Finierat Maternus, cum Messalla: 'erant quibus contra
 dicerem, erant de quibus plura dici vellem, nisi iam dies 15
 esset exactus.' 'fiet' inquit Maternus 'postea arbitrato tuo,
 et si qua tibi obscura in hoc meo sermone visa sunt, de iis
 2 rursus conferemus.' ac simul adsurgens et Aprum com-
 plexus 'ego' inquit 'te poetis, Messalla autem antiquariis
 criminabimur.' 'at ego vos rhetoribus et scholasticis' inquit. 20

Cum adrisissent, discessimus.

7 illi *Halm*: isti *codd.*
 tempora *Bekker*

8 vestra *secl. Halm*: vitas vestras ac
 19 autem *Weissenborn*: cum *codd.*: *del. Put.*

INDEX NOMINUM

Numeri capita et sectiones indicant

- Academia 32. 6; Academici 30. 3; 31. 6
 Accius 20. 5; 21. 7
 Achaia 30. 3
 Aeschines 15. 3; 25. 3
 Afer, Domitius 13. 3; 15. 3
 Africanus, Iulius 14. 4; 15. 3
 Agamemnon 9. 2
 Agrippa, Menenius 17. 1; 21. 7
 Alexander (Macedo) 16. 5
 Ambivius, *v.* Turpio
 Antonius (M.) 37. 6
 Aper, M. 2. 1, 2; 5. 1, 3; 11. 1; 12. 3, 5; 14. 2, 4; 15. 1, 2; 16. 3, 4; 24. 1, 2; 25. 1; 26. 4, 6; 27. 1, 2; 28. 1; 33. 4; 42. 2
 Apollo 12. 4
 Apollodorus 19. 3
 Appius, *v.* Caecus
 Archias, Licinius 37. 6
 Asia 10. 2; 30. 3
 Asinius, *v.* Pollio
 Asitius 21. 2
 Athenienses, Attici oratores 25. 3; 40. 3
 Atia 28. 6
 Attius (?) 21. 1
 Aufidius, *v.* Bassus
 Augustus, divus 13. 1, 2; 17. 2, 3, 7; 28. 6; 38. 2
 Aurelia 28. 6
 Bassus, Aufidius 23. 2
 Bassus, Saleius 5. 2, 3; 9. 2, 3, 5; 10. 2
 Bestia, L. (Calpurnius) 39. 5
 Britanni, Britannia 17. 4
 Brutus (M.) 17. 1; 18. 5; 21. 5, 6; 25. 3, 4, 6; 38. 2
 Brutus (liber Ciceronis) 30. 3
 Caecina, A. 20. 1
 Caecus, Appius (Claudius) 18. 4; 21. 7
 Caelius (M.) 17. 1; 18. 1; 21. 3, 4; 25. 3, 4; 26. 7; 38. 2
 Caesar, C. (Iulius) 17. 1, 4, 5; 21. 5, 6; 25. 3, 4, 7; 26. 7; 28. 6; 34. 7; 38. 2
 Calvus (C. Licinius) 17. 1; 18. 1, 5; 21. 1, 2; 23. 2; 25. 3, 4, 6; 26. 7; 34. 7; 38. 2
 Canutius 21. 1
 Capua 8. 1
 Carbo, C. (Papirius) 18. 1; 34. 7
 Cassius, *v.* Severus
 Catilina 37. 6
 Cato, C. 34. 7
 Cato, M. (censorius) 18. 2, 3
 Cato (tragoedia) 2. 1; 3. 2, 3; 10. 6
 Cicero (M. Tullius) 12. 6; 15. 3; 16. 7; 17. 1, 2, 3, 5; 18. 1, 2, 4, 5; 21. 6; 22. 1; 25. 7; 26. 7, 9; 30. 3, 4; 32. 6; 38. 2; 40. 4
 Claudius (divus) 17. 3
 Cornelia 28. 6
 Cornelius, C. 39. 5
 Corvinus, Messalla (M. Valerius) 12. 6; 17. 1, 7; 18. 2; 20. 1; 21. 9

INDEX NOMINUM

- Crassus, L. 18. 2; 26. 2; 34. 7; 35. 1
 Crassus, M. 37. 3
 Cretenses 40. 3
 Crispus, Vibius 8. 1, 3; 13. 4
 Curiatius, *v.* Maternus
 Curiones 37. 3

 Decius Samnis 21. 6
 Deiotarus 21. 6
 Demosthenes 12. 5; 15. 3; 16. 5, 6; 25. 3; 32. 5; 37. 6
 Diodotus 30. 3
 Dolabella (Cn. Cornelius) 34. 7
 Domitius, *v.* Afer
 Domitius (Cn.) 35. 1
 Domitius (tragoedia) 3. 4
 Drusus (Livius) 21. 2

 Ephesus 15. 3
 Epicurus 31. 6
 Eprius, *v.* Marcellus
 Euripides 12. 5

 Fabius, *v.* Iustus
 Furnius 21. 1

 Gabinianus 26. 9
 Gaius (Caesar) 17. 3
 Galba (Caesar) 17. 3
 Galba, Servius 18. 1; 25. 7
 Galli 10. 2
 Gallio (L. Iunius) 26. 1
 Gracchi 28. 6; 40. 4
 Gracchus, C. 18. 2; 26. 1
 Graeci 15. 3; 32. 5
 Graecia 10. 5
 Graeculi 3. 4; 29. 1

 Helvidius (Priscus) 5. 6
 Hermagoras 19. 3
 Hirtius (A.) 17. 2
 Hispania 10. 2
 Homerus 12. 5
 Horatius 20. 5; 23. 2
 Hortensius (liber Ciceronis) 16. 7
 Hyperides 12. 5; 16. 5; 25. 3

 Iason 9. 2
 Italia 28. 2; 39. 4
 Iulius, *v.* Africanus, Secundus
 Iustus, Fabius 1. 1

 Lacedaemonii 40. 3
 Laelius, C. 25. 7
 Latini oratores 17. 1
 Lentuli 37. 3
 Linus 12. 4
 Lucanus 20. 5
 Lucilius 23. 2
 Lucretius 23. 2
 Luculli 37. 3
 Lycurgus 25. 3
 Lysias 12. 5; 25. 3

 Macedones 40. 3
 Maecenas 26. 1
 Marcellus, Eprius 5. 6; 8. 3; 13. 4
 Maternus, Curiatius 2. 1; 3. 1, 2, 3; 4. 1; 5. 3, 6; 9. 1, 2, 3; 10. 5; 11. 1; 14. 1, 2; 15. 2; 16. 3; 23. 6; 24. 1; 25. 1; 27. 1, 3; 28. 1; 33. 1; 42. 1
 Medea (Materni) 3. 4; (Ovidii) 12. 6
 Menenius, *v.* Agrippa
 Messalla, *v.* Corvinus
 Messalla, Vipstano 14. 1; 15. 1; 16. 2; 23. 6; 24. 2; 25. 1; 28. 1; 33. 4; 42. 1, 2
 Metelli, 37. 3
 Metrodorus 31. 6
 Milo, T. (Annius) 37. 6; 39. 5
 Mucianus (M. Licinius) 37. 2
 Mucius, Q. (Scaevola) 30. 3
 Mytilenae 15. 3

 Nero (Caesar) 11. 2; 17. 3
 Nestor 16. 5
 Nicetes, Sacerdos 15. 3
 Nicostratus 10. 5
 Nonianus, Servilius 23. 2

 Orpheus 12. 4
 Otho (Caesar) 17. 3
 Ovidius 12. 6

 Pacuvius 20. 5; 21. 7
 Pansa (C. Vibius) 17. 2
 Pedius, Q. 17. 2
 Peripatetici 31. 5
 Persae 40. 3
 Philippus (Macedo) 16. 5

[119 p.]

INDEX NOMINUM

- Philo 30. 3
 Plato 31. 6; 32. 5
 Pollio, Asinius 12. 6; 15. 3; 17. 1, 7; 21. 7; 25. 3, 4, 6; 26. 7; 34. 7; 38. 2
 Pompeius, Cn. (Magnus) 37. 3; 38. 2; 40. 1
 Pomponius, v. Secundus
- Quintius, P. 37. 6
- Rhodi oratores 40. 3
 Romana nomina (tragoediarum) 3. 4
 Roscius (Q.) 20. 3
- Sacerdos, v. Nicetes
 Saleius, v. Bassus
 Samnis, v. Decius
 Scaurus, M. 39. 5
 Scipio, P. (Africanus maior) 40. 1
 Secundus, Iulius 2. 1, 2; 3. 2; 5. 1; 9. 3; 14. 2, 4; 15. 2; 16. 1; 23. 6; 28. 1; 33. 4
 Secundus, Pomponius, 13. 3
 Servilius, v. Nonianus
 Severus, Cassius 19. 1; 26. 4
 Sisenna (L. Cornelius) 23. 2
 Sophocles 12. 5
- Stoici 30. 3; 31. 7
 Sulla, L. 40. 1
- Tacitus de se ipso loquitur 1. 1-3; 2. 1; 3. 1; 42. 2
 Thyestes (Materni) 3. 3, 4; (Varii) 12. 6
 Tiberius (Caesar) 17. 3
 Tiro 17. 2
 Toranius 21. 1
 Tullius, M. 20. 1
 Turpio, Ambivius 20. 3
- Ulixes 16. 5
 Urbinia 38. 2
- Varius 12. 6
 Varro (M. Terentius) 23. 2
 Vatinius 11. 2
 Vatinius, P. 21. 1; 34. 7; 39. 5
 Vercellae 8. 1
 Vergiliae 12. 6; 13. 1, 2, 4; 20. 5; 23. 2
 Verres 20. 1; 23. 1; 37. 6
 Vespasianus 8. 3; 9. 5; 17. 3
 Vibius, v. Crispus
 Vipstanus, v. Messalla
 Vitellius (Caesar) 17. 3
- Xenophon 31. 6

OXONII

Excudebat Horatius Hart

Typographus academicus

OXFORD CLASSICAL TEXTS

The prices given of copies on ordinary paper are for copies bound in limp cloth; uncut copies may be had in paper covers at 6d. less per volume (1s. less for those priced from 6s. in cloth).

All volumes are also on sale interleaved with writing-paper and bound in stout cloth; prices in square brackets.

March, 1911

OXFORD: AT THE CLARENDON PRESS
LONDON: HENRY FROWDE
OXFORD UNIVERSITY PRESS, AMEN CORNER. E.C.

Greek

- Aeschylus.** A. SIDGWICK. 3s. 6d. [7s. 6d.]. (India paper, 4s. 6d.)
- Antoninus.** J. H. LEOPOLD. 3s. [5s. 6d.]. (India paper, 4s.)
- Apollonius Rhodius.** R. C. SEATON. 3s. [5s. 6d.]. (India paper, 4s.)
- Aristophanes.** F. W. HALL, W. M. GELDART. (India paper, 8s. 6d.)
I. Ach., Eq., Nub., Vesp., Pax, Aves. 3s. 6d. [7s. 6d.] (India paper, 4s. 6d.)
II. Lys., Thesm., Ran., Eccl., Plut., fr. 3s. 6d. [7s. 6d.] (India paper, 4s. 6d.)
- Bucolici Graeci.** U. VON WILAMOWITZ-MOELLENDORFF. 3s. [7s.] (India paper, 4s.)
- Demosthenes.** S. H. BUTCHER.
I. Orationes I-XIX. 4s. 6d. [8s. 6d.] II. i. Orationes XX-XXVI. 3s. 6d. [7s. 6d.] Together on India paper, 12s. 6d.
- Euripides.** GILBERT MURRAY. (India paper, I-III, 12s. 6d.; I-II, 9s.; III, 4s. 6d.)
I. Cyc., Alc., Med., Heracl., Hip., Andr., Hec. 3s. 6d. [7s. 6d.]
II. Suppl., Herc., Ion, Tro., El., I. T. 3s. 6d. [7s. 6d.]
III. Hel., Phoen., Or., Bacch., Iph. Aul., Rh. 3s. 6d. [7s. 6d.]
- Hellenica Oxyrhynchia cum Theopompi et Cratippi fragmentis.**
B. P. GRENFELL, A. S. HUNT. 4s. 6d.
- Herodotus.** K. HUDE. (India paper, 12s. 6d.)
Vol. I (Books I-IV). 4s. 6d. [10s.] Vol. II (Books V-IX). 4s. 6d. [10s.]
- Homer,** 3s. per volume. [5s. 6d. per volume.]
Iliad. (Vols. I and II.) D. B. MONRO, T. W. ALLEN. (India paper, 7s.)
Odyssey. (Vols. III and IV.) T. W. ALLEN. (India paper, 6s.)
- Hyperides.** F. G. KENYON. 3s. 6d.
- Longinus.** A. O. PRICKARD. 2s. 6d.
- Plato.** J. BURNET. Vols. I-III, 6s. each [12s. each] (India paper, 7s. each). Vol. IV. 7s. [14s.] (India paper, 8s. 6d.) Vol. V. 8s. [16s.] (India paper, 10s. 6d.)
I. Euth., Apol., Crit., Ph.; Crat., Tht., Soph., Polit.
II. Par., Phil., Symp., Phdr.; Alc. I, II, Hipp., Am.
III. Thg., Chrm., Lch., Lys.; Euthd., Prot., Gorg., Men.; Hipp. ma., mi., Io, Menex.
IV. Clit., Rep., Tim., Critias. Also, separately, Republic, 6s. [12s.]; on quarto writing paper, 10s. 6d.: Clit., Tim., Crit., paper covers, 2s.
V. Part i. Minos, Leges I-VIII; Part ii. Leges IX-XII, Epinomis, Epistulae. Definitiones, Spuria.
First and fifth tetralogies separately, paper covers, 2s. each.
Apology and Meno separately, paper covers, 2s.
- Theophrasti Characteres.** H. DIELS. 3s. 6d.
- Thucydides.** H. STUART JONES. (India paper, 8s. 6d.)
I. Books 1-4. II. Books 5-8. 3s. 6d. each. [7s. 6d. each.]
- Xenophon.** E. C. MARCHANT. Vols. I-III. (India paper, 12s. 6d.)
I. Historia Graeca. 3s. [7s.]
II. Libri Socratici. 3s. 6d. [7s. 6d.]
III. Anabasis. 3s. [7s.]
IV. Cyropaedia. 3s. 6d. [7s. 6d.]

Latin

Asconius. A. C. CLARK. 3s. 6d. [6s.]

Caesar, Commentarii. R. L. A. DU PONTET. (India paper, 7s.)
Bellum Gallicum. 2s. 6d. [6s.] Bellum Civile. 3s. [7s.]

Catullus. R. ELLIS. 2s. 6d. [5s.] (With Tibullus and Propertius, on India paper, 8s. 6d.)

Cicero, Epistulae. L. C. PURSER. (India paper, 21s.)

I. Epp. ad Fam. 6s. [12s.]; II. ad Att., Pars i (1-8), Pars ii (9-16), 4s. 6d. each [8s. 6d. each]; III. ad Q. F., ad M. Brut., Fragam. 3s. [5s. 6d.]

Orationes. (Rosc. Am. etc., Mil. etc., Verrinae, India paper, 18s. 6d.)

Rosc. Am., I. Pomp., Clu., Cat., Mur., Cael. A. C. CLARK. 3s. [7s.]

Pro Milone, Caesariana, Philippicae. A. C. CLARK. 3s. [7s.]

Verrinae. W. PETERSON. 4s. [8s.]

Quinct., Rosc. Com., Caec., Leg. Agr., Rab. perduell., Flacc., Pis., Rab. Post. A. C. CLARK. 3s. [7s.]

Post Red., De Domo, Har. Resp., Sest., Vat., Prov. Cons., Balb. W. PETERSON. [In the press.]

Tull., Font., Sull., Arch., Planc., Scaur. A. C. CLARK. [In the press.]

Rhetorica. A. S. WILKINS. (India paper, 7s. 6d.)

I. De Oratore. 3s. [7s.] II. Brutus, etc. 3s. 6d. [7s. 6d.]

Horace. E. C. WICKHAM. 3s. [5s. 6d.] (India paper, 4s. 6d.)

Lucretius. C. BAILEY. 3s. [5s. 6d.] (India paper, 4s.)

Martial. W. M. LINDSAY. 6s. [12s.] (India paper, 7s. 6d.)

Nepos. E. O. WINSTEDT. 2s. [4s. 6d.]

Persius and Juvenal. S. G. OWEN. 3s. [5s. 6d.] (India paper, 4s.)

Plautus. W. M. LINDSAY. (India paper, 16s.)

I. Amph.—Merc. II. Miles—fragm. 6s. each [13s. 6d. each.]

Propertius. J. S. PHILLIMORE. 3s. [5s. 6d.] (India paper, see Catullus.)

Statius. (India paper, 10s. 6d.)

Silvae. J. S. PHILLIMORE. 3s. 6d. [6s.]

• **Thebais and Achilleis.** H. W. GARROD. 6s. [12s.]

Tacitus. (India paper, 15s.)

Annales. C. D. FISHER. 6s. [12s.] (India paper, 7s.)

Historiae. C. D. FISHER. 4s. [7s. 6d.] (India paper, 5s. 6d.)

Opera Minora. H. FURNEAUX. 2s. [4s. 6d.]

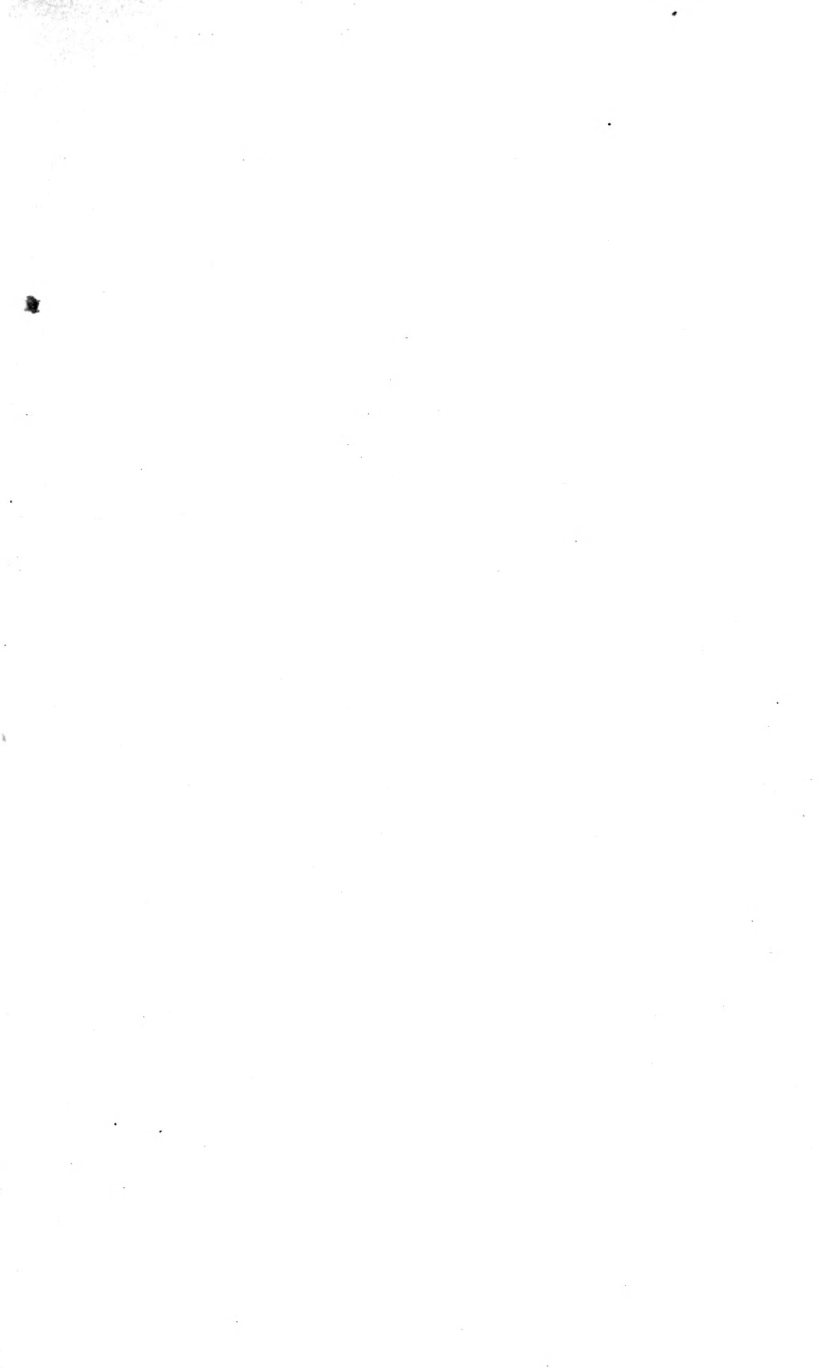
Terence. R. Y. TYRRELL. 3s. 6d. [7s. 6d.] (India paper, 5s.)

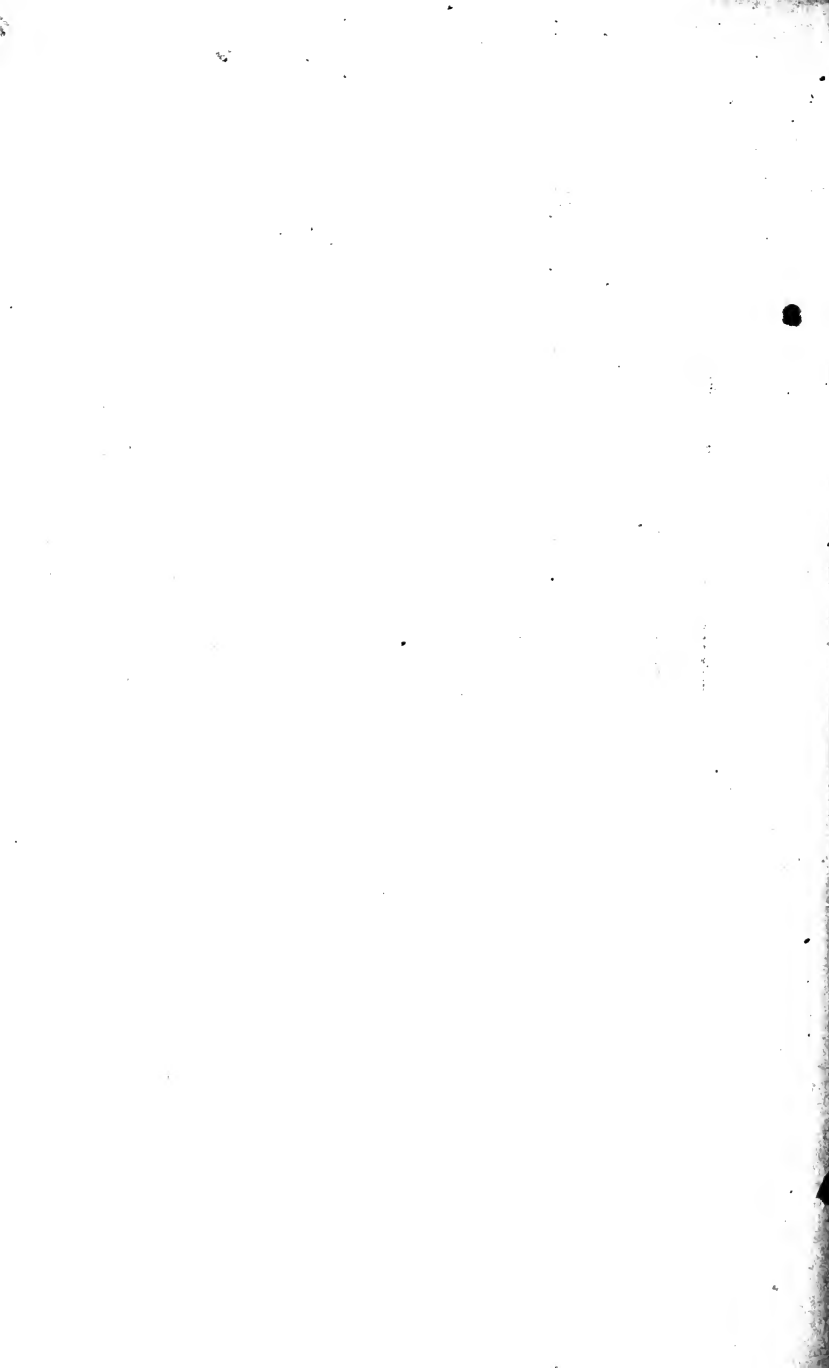
Tibullus. J. P. POSTGATE. 2s. [4s. 6d.] (India paper, see Catullus.)

Vergil. F. A. HIRTZEL. 3s. 6d. [8s. 6d.] (India paper, 4s. 6d.)

Appendix Vergiliana. R. ELLIS. 4s.

PA
6706
A2
1899

Tacitus, Cornelius
Opera minora

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
